

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คุณฐิติพนธ์เรื่อง พัฒนาการของ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในภาคตะวันออก: วิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ผู้วิจัยได้การทบทวนวรรณกรรมในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ และการสร้างกรอบความคิดเพื่อเป็นแนวทาง ที่นำไปสู่การศึกษาและการอธิบายพัฒนาการของ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในภาคตะวันออก: วิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ดังนี้

องค์ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจในต่างประเทศ

การศึกษา โครงสร้างอำนาจในตะวันตกจากฐานองค์ความรู้ที่มีการกล่าวถึง อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการศึกษาของ Mills (1956, pp. 3-4) อธิบายว่า โครงสร้างอำนาจ คือ สัมพันธภาพทางสังคมที่นำไปสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือ การพิจารณาว่า ใครใหญ่กว่าใคร) (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547, หน้า 45-46) โดยการพิจารณาถึงสถานภาพทางสังคม ตำแหน่ง และความมั่งคั่ง ของบุคคลสามารถถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นอำนาจทางสังคมได้ อำนาจเหล่านี้ถูกประสาน เข้าด้วยกันกลายเป็น โครงสร้างอำนาจคนที่อยู่สูงสุดใน โครงสร้างนี้จะมีอำนาจสูงสุด เรียกว่า ชนชั้นนำแห่งอำนาจ (the power elite)

Mills (1956) ได้แสดงลักษณะของ โครงสร้างอำนาจนั้นเกิดขึ้นเมื่อสัมพันธภาพ ระหว่างชนชั้นนำเกิดขึ้นบนพื้นฐานของตำแหน่งภายในสถาบันใหญ่ ภายใต้สัมพันธภาพ ดังกล่าวจะแปรเปลี่ยนเป็น โครงสร้างอำนาจ เป็น โครงสร้างที่ทำให้ผู้ยืนอยู่บนยอด ของปิรามิดดังกล่าว มีอำนาจอย่างแท้จริงในการตัดสินใจของสังคม ตัวแบบ โครงสร้าง อำนาจตามแนวคิดของ Mills จุดศูนย์กลางของอำนาจจะอยู่ยอดสุดของปิรามิดซึ่งเป็น

“power elite” ที่เป็นชนชั้นแห่งอำนาจที่เกาะกันเป็นกลุ่มเดียวระดับรองลงมาที่จะมีอำนาจในระดับกลาง ส่วนระดับล่างเป็นประชาชนที่ไม่มีการรวมตัวกัน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2527ก, หน้า 29) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ผู้ล่วงลับ และเป็นผู้ที่ให้ความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท่านหนึ่งของประเทศไทย อธิบายว่า โครงสร้างอำนาจเป็นแนวความคิดที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางสังคม หรือความสัมพันธ์เชิงองค์การของบรรดาสมาชิกของสังคมผู้มีอำนาจและลักษณะที่มีอำนาจถูกนำมาใช้ ในขณะที่ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515, หน้า 129-131) ผู้บุกเบิกการศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นนำท้องถิ่นในประเทศไทย กล่าวถึง โครงสร้างอำนาจ คือ องค์ประกอบที่มีรูปแบบความสัมพันธ์และรูปร่างของอำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ว่าจะมีมากหรือน้อยก็ตาม ระดม วงษ์น้อม (2527, หน้า 2-5) ผู้เขียนของบทความและงานวิจัยที่โด่งดังเกี่ยวกับชนชั้นนำในประเทศไทย อธิบายว่า โครงสร้างอำนาจ คือ การจัดลำดับชนชั้นของคนที่มีอำนาจ มีอิทธิพลไว้ในการปกครอง ชุมชนออกเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกัน และยังมองถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจของชนชั้นที่มีอำนาจดังกล่าว สำหรับแนวทางในการศึกษาโครงสร้างอำนาจในทางวิชาการที่นิยมใช้แนวกรอบ แนวทางการศึกษาทั้งในสาขารัฐศาสตร์และสังคมวิทยาการเมือง จากแนวคิดหลักที่อาศัยเป็นฐานการศึกษา ดังนี้

แนวคิดโครงสร้างอำนาจแบบชนชั้นนำนิยม

โครงสร้างอำนาจแบบชนชั้นนำนิยมเป็นแนววิเคราะห์ของกลุ่มรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาการเมือง ตามแนวความคิดชนชั้นนำนิยม (elitism) แนวคิดชนชั้นนำมีฐานความคิดที่เป็นปฏิริยาต่อการขยายตัวประชาธิปไตยตะวันตกในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20

แนวคิดชนชั้นนำ (elite approach) เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจจากนักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยาการเมืองมานาน เป็นที่ยอมรับในกลุ่มนักวิชาการด้วยกันว่า แนววิเคราะห์แบบชนชั้นนำ (elite model) เป็นแนววิเคราะห์ที่มีความสำคัญแนวหนึ่งในการศึกษารัฐศาสตร์ โดยแนววิเคราะห์ชนชั้นนำนี้มีฐานคติเบื้องต้นว่าอำนาจทางการเมืองจะถูกจำกัดอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยเพียงไม่กี่คนที่มีความสามารถ

ในการตัดสินใจทางการเมือง เรียกว่า ชนชั้นนำทางการเมืองหรือชนชั้นปกครอง (Putnam, 1977, pp. 383-384)

ชนชั้นนำ เป็นคำที่นำมาใช้กันเป็นครั้งแรกราวศตวรรษที่ 17 ในการอธิบายถึงคุณลักษณะของเกี่ยวกับสินค้าชั้นพิเศษ และในระยะเวลาต่อมา ก็มีการใช้ (elite) ในความหมายที่เป็นกลุ่มชนชั้นสูงสุดของสังคม (superior social group) ซึ่งเกิดมีลักษณะที่เหมือนกับกลุ่มขุนนางทหาร หรือ ไม่ก็เป็นชนชั้นที่สูงกว่าขุนนาง (Bottomore, 1993, p. 25) ในปี ค.ศ. 1823 Oxford English Dictionary (2010) ได้นิยามความหมาย “elite” หมายถึง “กลุ่มสังคม” (social group) ซึ่งความหมายของ elite ดังกล่าวนี้นี้ไม่เป็นที่นิยมนักในหมู่นักเขียนทางสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์เท่าที่ควรถึงศตวรรษที่ 19 ในยุโรป และราว ค.ศ. 1920 ในอังกฤษและอเมริกาแนวคิดชนชั้นนำเป็นแนวคิดที่ต่อต้านทั้งประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมและประชาธิปไตยตามแนวคิดสังคมนิยมที่พยายามอ้างความเสมอภาคในทุกด้านของสังคมมีชนชั้นนำเป็นผู้ปกครองมีอำนาจในสังคมทั้งสิ้น แตกต่างจากที่มาของชนชั้นนำเท่านั้น

แนวคิดชนชั้นนำเห็นว่า แนวคิดและหลักการประชาธิปไตยและแนวคิดสังคมนิยม โดยเฉพาะแนวคิดของ Marx (1844) ขัดกับความเป็นจริงไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด ที่เชื่อว่าในท้ายที่สุดชนชั้นนำชนชั้นปกครองจะหายไปในระบบการเมืองเหือดหายตายไปเองหลังสังคมก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ แนวคิดชนชั้นนำเชื่อว่าในทุกสังคมจะมีชนชั้นของกลุ่มคนที่เหมาะสมเป็นผู้ปกครองมีอำนาจเพียงชนชั้นเดียว ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีคุณสมบัติพิเศษทั้งในด้านทักษะและด้านศีลธรรม ที่มีความสามารถในการปกครองรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากธรรมชาติจะมีการสร้างชนชั้นนำให้เป็นผู้ปกครอง ดังนั้น การปกครองรัฐไม่ใช่หน้าที่ของคนส่วนใหญ่ แต่เป็นภาระของคนส่วนน้อย โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำที่มีคุณสมบัติ คุณธรรมบางประการ ที่เหมาะสมและจะนำและปกครองรัฐไปสู่ความดีงาม ความคิดทางการเมืองในลักษณะนี้ไม่ใช่สิ่งใหม่แต่อย่างใด เราสามารถพิจารณาจากนักคิดตั้งแต่ Plato ในยุคกรีก Machiavelli ในยุคกลาง และ Nietzsche ในศตวรรษที่ 19 (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 65)

แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำในรูปของทฤษฎีสถิตนิยมและอ้างว่า เป็นวิทยาศาสตร์นั้น เป็นสิ่งที่เพิ่งพัฒนาขึ้นในต้นศตวรรษที่ 20 โดยมี Michels (1962), Mosca (1939)

และ Pareto (1935) เป็นผู้บุกเบิกทางความคิด ถึงแม้ว่า Michels, Mosca และ Pareto จะมีความเชื่อร่วมกันว่า อำนาจอธิปไตยในแต่ละสังคมจะอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยที่เรียกว่าชนชั้นนำเสมอก็ตาม แต่แนวทางในการอธิบายของแต่ละคนในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับชนชั้นนำ กลับแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด Pareto นั้นเน้นการอธิบายในเชิงจิตวิทยา (psychological approach) เป็นหลัก ในขณะที่ Mosca และ Michels อาศัยปัจจัยด้านองค์กร เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ (organizational approach) เป็นส่วนใหญ่ Pareto เชื่อว่าชนชั้นนำเกิดขึ้นเพราะความสามารถของมนุษย์ในสังคมไม่เท่าเทียมกัน คนที่เหนือกว่าผู้อื่นทั้งในด้านวัตถุและด้านศีลธรรมจะขึ้นมาเป็นผู้ปกครองหรือชนชั้นนำ และเนื่องจากพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมจะเป็นไปตามอารมณ์มากกว่าเหตุผล สังคมจึงมีแต่ความวุ่นวายและการต่อสู้แย่งชิง ด้วยเหตุนี้ความจำเป็นที่จะต้องมีชนชั้นนำเพื่อรักษาความเป็นระเบียบและเสถียรภาพของชุมชน ย่อมจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ในทัศนะของ Pareto พฤติกรรมที่ไร้เหตุผลของมนุษย์นั้นถูกกำหนดโดยปัจจัยสองด้าน คือ ความรู้สึกพื้นฐาน หรือ residues ที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก และหลักการที่มีอยู่ หรือ derivations ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ดังนั้นปัจจัยแรกจึงมีอิทธิพลเหนือการกระทำของมนุษย์มากที่สุด ส่วนปัจจัยหลังมักจะถูกใช้เป็นข้ออ้างเพื่อปกปิดพฤติกรรมที่ขาดเหตุผล

ในการอธิบายถึงลักษณะของชนชั้นนำในสังคม รวมทั้งการครอบงำและการหมุนเวียนของชนชั้นนำ Pareto (1935) ได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกพื้นฐานสองประเภท ได้แก่ สัญชาตญาณในการผสมผสานความคิด (instinct of combinations) และการยึดมั่นในพวกของตน (persistence of aggregates) คนที่มีลักษณะเป็นประเภทแรก จะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาและเล่ห์เหลี่ยมแบบสุนัขจิ้งจอก ส่วนคนประเภทหลังจะเป็นผู้ซึ่งนิยมใช้กำลังแบบสิงโต รูปแบบในการปกครองสังคมในแต่ละช่วงเวลาจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับว่า คนประเภทไหนได้ครองอำนาจในฐานะชนชั้นนำทางการเมือง หากชนชั้นนำเป็นประเภทสุนัขจิ้งจอก ผู้ปกครองจะเน้นการใช้วาทะ อุดมการณ์ และนโยบายจูงใจให้ประชาชนยอมรับอำนาจ แต่หากเป็นประเภทสิงโต ก็จะถนัดในการแก้ปัญหาโดยใช้กำลังเพื่อสร้างความเป็นระเบียบในสังคม Pareto (1935) เห็นว่าลักษณะชนชั้นนำในทุกสังคมจะหมุนเวียนไปมาระหว่างคนสองประเภทนี้ สภาพที่มีคนทั้งสองประเภทประกอบขึ้นเป็นชนชั้นนำ จะดำรงอยู่ได้เพียงชั่วคราว ในที่สุดก็จะกลับไป

เป็นประเภทใดประเภทหนึ่ง โดยสิ้นเชิงเห็นได้ชัดว่า ในกรณีของ Pareto (1935) อำนาจในสังคมกระจุกตัวอยู่ในมือของชนชั้นนำที่ผลัดเปลี่ยนกันครองอำนาจ คนส่วนใหญ่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญในกิจการของรัฐแต่อย่างใด กล่าวโดยสรุป Pareto ได้ชี้ให้เห็นว่าในสังคมนี้จะประกอบไปด้วย 2 ชั้นชั้น คือ ชั้นปกครองที่เป็นชนกลุ่มน้อยกับชนชั้นที่ถูกปกครองที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ คนกลุ่มน้อยที่เป็นชนชั้นปกครองนี้เท่านั้นที่สามารถใช้อำนาจที่ทำให้คนส่วนใหญ่มีความสุข

ในสังคมสมาชิกแทบทุกคนจะไม่เสมอภาค ในความเป็นจริงมีความแตกต่างกันเนื่องจากเหตุผลทางสรีระวิทยา ทางจิตวิทยา ทางศีลธรรม และอย่างอื่น โดยเฉพาะที่ Pareto เรียกว่า “residues” ที่เครื่องกำหนดพฤติกรรมของทุกคน จากข้อแตกต่างในปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดพฤติกรรมนี้เอง Pareto (1935) จึงแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชนชั้นสูง (elite) และกลุ่มชนชั้นอื่น (non-elite) กล่าวคือ กลุ่มชนชั้นนำ เป็นชนชั้นนำที่มีความแตกต่างไปจากชนชั้นอื่นอีกชั้นหนึ่ง กลุ่มชนชั้นนำนี้จะมีลักษณะเฉพาะทางด้านสรีระวิทยา จิตวิทยา และศีลธรรม ชนชั้นนำใช้ข้อได้เปรียบในลักษณะดังกล่าวเป็นชนชั้นที่มีอำนาจในการควบคุมกลไกทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม (Schwarz, 1987) ชนชั้นสูงจึงเป็นชนชั้นที่ทำการปกครองชุมชน สมาชิกของชุมชนนี้ฉลาด มีประสิทธิภาพ และมีคุณธรรมสูง (ภูทงศ์ กุณทลบุตร, 2528, หน้า 76) ซึ่งมีลักษณะเช่นนี้ไม่มีในชนชั้นอื่นชนชั้นสูงนี้สามารถแบ่งเป็นชนชั้นย่อย ๆ ได้อีก 2 ชั้น และแสดงร่วมกันชนชั้นอื่นของสังคมได้ ดังต่อไปนี้ (Pareto, 1935)

1. ชนชั้นนำที่ทำหน้าที่ในการปกครอง (the governing elite) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่รัฐบาล มีอิทธิพลต่อการบริหาร โดยตรงและโดยอ้อม
2. ชนชั้นนำที่มีส่วนในการปกครอง (non governing elite) เป็นชนชั้นนำที่ไม่มีส่วนในการปฏิบัติหน้าที่ในคณะบริหาร โดยตรง แต่มีสถานภาพสูงเพราะมีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น อาทิ มีศีลธรรม มีจิตวิทยาสูง มีคุณธรรม ชนชั้นนำกลุ่มนี้มีนักศิลปิน นักเขียน นักธุรกิจอุตสาหกรรม นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

Mosca (1939) ได้มีผลงานที่โด่งดัง เรื่อง *The Ruling Class* ซึ่ง Mosca มีความเห็นเหมือนกับ Pareto (1935) และกล่าวว่า ในทุก ๆ สังคมจะประกอบด้วยชนชั้น 2 ชั้นชั้น คือ ชั้นปกครอง (ruling class) และชนชั้นที่ถูกปกครอง (ruled class) โดยปกติแล้ว

ชนชั้นแรกจะมีจำนวนน้อย ทำที่ทุกอย่างเกี่ยวกับการเมืองการปกครองผูกขาดอำนาจ และได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่อาจนำมา ในขณะที่ชนชั้นที่ถูกปกครองที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากเป็นกลุ่มที่ถูกชี้นำและควบคุมโดยชนชั้นแรก

Mosca (1939) เชื่อว่าไม่ว่ารูปแบบของรัฐจะเป็นประชาธิปไตยเพียงใด คนกลุ่มน้อยที่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรเท่านั้นจะเป็นผู้ครองอำนาจในสังคม คนส่วนใหญ่ไม่สามารถปกครองตนเองได้ เนื่องจากขาดความสามารถในการรวมตัวกัน ชนชั้นนำดังกล่าว ซึ่งเขาเรียกว่า ชนชั้นปกครองมีอำนาจเหนือมวลชนได้ ไม่ใช่จากการใช้กำลังเป็นหลัก แต่โดยอาศัยการรู้จักใช้ประโยชน์จากเครื่องมือคติการชอบ โอ้อวด และการเห็นแก่ผลประโยชน์ของคนเหล่านั้นให้เหมาะกับสถานการณ์ในสังคม ชนชั้นนำโดยทั่วไปมักจะไม่วางตัวกันอย่างเหนียวแน่นนัก แต่จะมีการแยกตัวเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยภายในชนชั้นเดียวกัน และแย่งชิงอำนาจรัฐกัน ถึงแม้เป้าหมายหลักของคนพวกนี้ คือ เกียรติยศและอำนาจ พวกเขาก็ไม่เคยจะยอมรับอย่างเปิดเผย แต่กลับใช้สิ่งที่เรียกว่า สูตรสำเร็จทางการเมือง (political formula) ในรูปของหลักการ หรืออุดมคติต่าง ๆ มาเป็นข้ออ้างในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองในทัศนะของ Mosca (1939) การหมุนเวียนชนชั้นนำเกิดขึ้นได้เสมอ ไม่ว่าจะเกิดจากการแย่งชิงอำนาจกันเองภายในชนชั้นนำ จากการมีชนชั้นนำกลุ่มใหม่มาแทนกลุ่มเก่า หรือจากการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ทำให้ชนชั้นล่างบางกลุ่มขึ้นมาครองอำนาจแทนชนชั้นนำเดิม หากพิจารณาในแง่โอกาสที่คนในสังคมจะมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐ ย่อมเห็นได้ว่าประชาชนในทัศนะของ Mosca (1939) มีโอกาสผลักดันรัฐได้มากกว่าประชาชนในทัศนะของ Pareto (1935) ทั้งนี้เป็นเพราะเขาเชื่อว่าอำนาจในสังคมมาจากการรวมตัวกัน เมื่อใดประชาชนมีการรวมตัวกันก็จะมีอำนาจตามมา เช่นเดียวกับที่ชนชั้นนำมีอำนาจขึ้นมากได้ แต่เงื่อนไขเช่นนี้ไม่มีอยู่ในความเห็นของ Pareto (1935) ซึ่งเน้นคุณสมบัติเฉพาะของคนกลุ่มน้อย เป็นเงื่อนไขขั้นต้น ในการขึ้นครองอำนาจในสังคม

กล่าวโดยสรุป Mosca (1939) ในฐานะนักทฤษฎีชนชั้นนำนิยมอีกคนหนึ่งที่มีความคิดเห็นที่เหมือนกันกับ Pareto (1935) โดยที่ Mosca (1939) ให้ทัศนะว่า ในทุกสังคมจะประกอบด้วยชนชั้น 2 ชนชั้น คือ ชนชั้นปกครอง และชนชั้นที่ถูกปกครอง โดยปกติแล้วชนชั้นปกครองมีน้อย ทำหน้าที่ในการปกครองผูกขาดอำนาจ และรับผลประโยชน์

จากการมีอำนาจ ในขณะที่ชนชั้นที่ถูกปกครองที่เป็นชนกลุ่มมากถูกปกครอง โดยชนกลุ่มแรก ชนชั้นนำที่เป็นชนกลุ่มน้อยสามารถเป็นผู้ปกครองในองค์กร ได้เพราะชนกลุ่มนี้มีความสามารถในการจัดองค์กรที่ดีกว่าเขาจริงสามารถครอบงำ คนจำนวนมากในองค์กรที่ไม่สามารถจัดองค์กรได้ดีกว่าชนกลุ่มน้อยนั้น (Mosca, 1939, p. 53) นั่นก็แสดงว่า Mosca มีความเห็นที่สอดคล้องกับ Pareto (1935) ในเรื่องของการมีอยู่ของชนชั้นนำ และการเป็นผู้ปกครองของชนชั้น แต่ Pareto มองถึงพฤติกรรมเชิงจิตวิทยาของชนชั้นนำขณะที่ Mosca พิจารณาถึงความได้เปรียบของชนชั้นนำ ในความสามารถในการจัดองค์กรที่ดีกว่า

Michels (1962, p. 38) ศึกษาเรื่อง *Political Party: Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* มีความเห็นเหมือนกับ Pareto (1935) และ Mosca (1939) โดยอธิบายว่า ในองค์กรต่าง ๆ ถึงแม้ว่าตามหลักการ และอำนาจ ที่เป็นทางการจะเป็นของสมาชิกทุกคนที่อยู่ในองค์กร แต่ในทางปฏิบัติแล้วอำนาจ ที่แท้จริงจะอยู่ในกลุ่มของสมาชิกที่เข้มแข็งกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งเท่านั้น คนกลุ่มนี้มีข้อได้เปรียบสำคัญในเรื่องการมีการจัดระเบียบทางองค์กรที่เป็นเลิศ

แนวคิดหลักของ Michels เกี่ยวกับชนชั้นนำ แสดงออกอย่างชัดเจน ในข้อสรุปจากการสังเกตที่เขาเรียกว่า กฎเหล็กแห่งคณาธิปไตย (iron law of oligarchy) กฎดังกล่าวระบุว่า องค์กรเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีอยู่ในทุกสังคม หากไม่มีการรวมตัวกัน เป็นองค์กรในรูปใดรูปหนึ่ง สังคมไม่อาจจะทำหน้าที่ต่าง ๆ หรือแม้แต่ดำรงอยู่ได้ เพราะฉะนั้น การจะเข้าใจการทำงานของระบบสังคมและการเมือง ก็จะต้องศึกษาจาก ปรากฏการณ์ของการรวมตัวในรูปขององค์กร

อย่างไรก็ตามในทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นศาสนาจักร หน่วยธุรกิจ สหภาพแรงงาน หรือแม้แต่รัฐ จำเป็นต้องมีผู้นำ แต่อำนาจในฐานะผู้นำจะตกอยู่ในมือของคนส่วนน้อย เสมอ ถึงแม้ว่าสังคมนั้นจะเป็นประชาธิปไตยเพียงใดก็ตาม เนื่องจากการดำเนินงาน ขององค์กรเป็นกิจกรรมเฉพาะด้าน ซึ่งมีแต่คนที่สนใจงานด้านนั้นเป็นพิเศษ หรือมีความสามารถเป็นพิเศษในด้านนั้นเท่านั้น ที่จะเข้าไปควบคุมดูแลได้ ดังนั้น ในทุกองค์กร ทางสังคม จะมีคนเพียงไม่กี่คนขึ้นมาเป็นผู้นำ คนพวกนี้จะเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ แต่งเพียงในนามในชื่อเท็จจริงผู้นำเหล่านี้ไม่เคยทำหน้าที่ดังกล่าว เพราะคนส่วนใหญ่

ไม่มีเครื่องมือที่จะควบคุมคนพวกนี้ได้ แต่ในทางตรงกันข้ามผู้นำสามารถใช้อำนาจ และเครื่องมือต่าง ๆ ควบคุมประชาชนได้อย่างง่ายดาย นั่นหมายถึงว่า อำนาจในสังคม ตามความเป็นจริงจะต้องอยู่ในมือของผู้นำเสมอ

กล่าวโดยสรุป Michels (1962, p. 38) มีความคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำเช่นเดียวกันกับ Mosca (1939) โดยที่ Michels มองถึงการจัดองค์การภายในพรรคการเมืองของอเมริกา แล้วให้ทัศนะว่า การจัดองค์การที่ทำให้เกิดชนชั้นนั้นต้องเป็นการจัดองค์การที่ซับซ้อน และมีการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้าน และมีสายการบังคับบัญชา มีความสัมพันธ์ภายใน องค์การความสับสนซึ่งเชิงการควบคุมตามตำแหน่ง และสามารถบังคับบัญชาตัวเอง ให้บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุด ในองค์การสามารถผูกขาดการตัดสินใจและกำหนด นโยบายการตัดสินใจภายในองค์การ

ในขณะที่กลุ่มที่เน้นศึกษาชนชั้นนำในระบบประชาธิปไตย มุ่งอธิบาย ความสำคัญและบทบาทของชนชั้นนำในสังคมประชาธิปไตย การศึกษาชนชั้นนำในแง่ นี้มีรากฐานมาจากแนวคิดของ Weber (1966) ในต้นศตวรรษที่ 20 Weber นั้นมุ่งชี้ให้เห็นว่า การมีชนชั้นนำนั้นไม่จำเป็นจะต้องขัดแย้งกับระบอบประชาธิปไตยหากชนชั้นนำยอมรับ หลักการประชาธิปไตย และเข้าไปมีส่วนร่วมกับการบวนการดังกล่าว ผู้นำที่ผ่านการต่อสู้ ในการเลือกตั้งและรัฐสภา จะเป็นชนชั้นนำทางการเมืองที่เข้มแข็งและสามารถป้องกันไม่ให้ชนชั้นนำในระบบราชการเข้ามาครอบงำสังคมได้

ส่วน Schumpeter (อ้างถึงใน Medearis, 2001, pp. 270-271) นั้นเน้นพิจารณา ระบอบประชาธิปไตยในแง่ที่เป็นเครื่องมือของสังคมสำหรับคัดเลือก หรือกลั่นกรอง ชนชั้นนำทางการเมือง (political filter) จากกลุ่มต่าง ๆ การเลือกตั้งจึงเป็นเพียงกระบวนการแข่งขันระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองเพื่อสรรหาผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจทางการเมือง แทนที่จะปล่อยให้ชนชั้นนำกลุ่มเดียวผูกขาดอำนาจเท่านั้น (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 65-71)

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา บทบาทของชนชั้นนำในสังคม ประชาธิปไตยก็ยังเป็นประเด็นที่มีผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากงานของ นักวิชาการ เช่น Parson, Aron และ Eisenstadt เป็นต้น นักวิชาการด้านนี้บางคน อาทิ Halevy (อ้างถึงใน อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 100-102) พยายามพัฒนาการศึกษา-

บทบาทชนชั้นนำในสังคมประชาธิปไตย โดยการหันมาพิจารณาความเป็นอิสระในตัวเอง และอำนาจต่อรองของบรรดาชนชั้นนำและชนชั้นนำระดับรอง (sub-elite) กลุ่มต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นกลไกที่ช่วยให้กระบวนการและหลักการประชาธิปไตยสามารถดำรงอยู่ได้ ในอีกด้านหนึ่งกลุ่มซึ่งเน้นวิพากษ์ระบบชนชั้นนำในสังคมเน้นศึกษาบทบาทของชนชั้นนำในการครอบงำสังคมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน แนวคิดนี้พัฒนาขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยนักวิพากษ์สังคมและนักวิชาการ

การศึกษาชั้นบุกเบิกเกี่ยวกับ โครงสร้างอำนาจในสังคม-ตะวันตกที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักสังคมศาสตร์ ได้แก่ งานของ Mills (1956, pp. 3-4) ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1956 เขาพบว่า ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อำนาจในการตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนอเมริกันทั้งสังคม กระจุกอยู่ที่คนชั้นสูงเพียงสามวงการ (the higher circles) ซึ่งประกอบขึ้นเป็นชนชั้นนำผู้ทรงอำนาจ (power elite) พบว่า มี 3 กลุ่มใหญ่ ๆ กล่าวคือ ชนชั้นนำทางการเมือง (political elite) ชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ (economic elite) และชนชั้นนำทางทหาร (military elite) นอกจากนี้ ก็มีนักวิชาการคนอื่น ๆ ที่จัดชั้นนำออกเป็นอย่างอื่น อาทิ ชนชั้นนำแห่งความรู้ (knowledge elite) ชนชั้นนำทางความคิดเห็น (opinion elite) ชนชั้นนำทางศาสนา (religion elite)

Mills (1956, p. 34) เห็นว่า ชนชั้นนำแห่งอำนาจเป็นกลุ่มที่รวมกันเข้าเป็นกลุ่มที่สามารถควบคุมทรัพยากรที่สำคัญ ๆ ของประเทศตลอดจนกลไกการตัดสินใจ การกำหนดนโยบายของประเทศ จากที่กล่าวแนวความคิดของกลุ่มนักวิเคราะห์ต้นแบบชนชั้นนำนิยมมาแล้วข้างต้นต้นแบบชนชั้นนำนิยมนี้ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมแทบทุกสังคมจะต้องมีชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชนชั้นที่มีอำนาจ ชนชั้นนำนี้จะประกอบด้วยผู้ที่มีตำแหน่งทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคมหรือผู้ที่สามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการควบคุม ทรัพยากรทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ในอัตราที่มากกว่าชนกลุ่มมากของสังคม (Domhoff, 2005)

จุมพล หนิมพานิช (2529, หน้า 30-31) และ Domhoff (1990) ได้สรุปสาระสำคัญของชนชั้นนำนิยมนี้ ได้ดังนี้

1. ในสังคมโดยทั่วไปจะประกอบด้วยคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจและคนกลุ่มใหญ่ที่ไม่มีอำนาจ คนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่ เป็นผู้จัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม ขณะที่คนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าดังกล่าวเลย
2. คนกลุ่มน้อยที่ทำการปกครองนี้โดยทั่วไปมีลักษณะแตกต่างไปจากคนกลุ่มใหญ่ ส่วนใหญ่มาจากส่วนของสังคมที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง
3. การเคลื่อนไหวของคนกลุ่มใหญ่ที่มีชนชั้นนำเพื่อก้าวไปสู่ตำแหน่งหรือสถานะชนชั้นนำมักจะต้องเป็นไปอย่างเชื่องช้าและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพความมั่นคง ขณะเดียวกันพยายามหลีกเลี่ยงการปฏิวัติ และผู้มีโอกาสขึ้นไปสู่สถานะดังกล่าวส่วนใหญ่ ได้แก่ ผู้ที่ยอมรับค่านิยมของคนกลุ่มน้อยที่เป็นชนชั้นนำ
4. คนกลุ่มน้อยหรือชนชั้นนำเหล่านี้ยอมรับค่านิยมของระบบสังคมและร่วมกันรักษาไว้
5. เมื่อเป็นเช่นนั้นนโยบายของรัฐโดยทั่วไปจึงมิได้สะท้อนความต้องการของประชาชน แต่ค่อนข้างจะเป็นความต้องการของชนชั้นนำมากกว่า การเปลี่ยนแปลงในนโยบายโดยทั่วไปจะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน
6. ชนชั้นนำโดยทั่วไปมีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่มากกว่าคนส่วนใหญ่ที่มีอิทธิพลของชนชั้นนำ

กลุ่มผู้นำในแต่ละวงการนอกจากจะมีอำนาจควบคุมองค์กรและตัดสินใจด้านนโยบายในวงการของตนแล้ว ผู้นำทั้งสามวงการยังมีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างใกล้ชิด อันเป็นผลจากการมีผลประโยชน์และทัศนคติที่สอดคล้องกัน ผลการศึกษาของ Mills (1956) ชี้ให้เห็นไม่เพียงสนับสนุนแนวคิดของตัวแบบชนชั้นนำอย่างชัดเจน แต่ยังเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักวิชาการสายมาร์กซิสต์อีกด้วย ในขณะที่เดียวกันการตีความเกี่ยวกับอำนาจของชนชั้นนำในสังคมของเขาก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางโดยนักสังคมศาสตร์สายพหุนิยม โดยเฉพาะ Parsons (1975)

Lasswell, Lerner, Daniel, and Rothwell (1952, p. 21) ก็เห็นตามว่า ชนชั้นนำคือ กลุ่มคนจำนวนน้อยที่มีอิทธิพล อำนาจในการตัดสินใจของชุมชน รัฐบาลทั้งหลาย

ต่างก็เป็นรัฐบาลของคนกลุ่มน้อย ที่ใช้อำนาจการปกครองในนามของประชาชนทั้งหมด การตัดสินใจในสังคมขนาดใหญ่ของทุกสังคมอยู่ในกำมือของคนจำนวนน้อยนั้นยืนยันว่า ความเป็นจริงสำคัญที่ว่า รัฐบาลทั้งหลายต่างเป็นรัฐบาลของคนจำนวนน้อยไม่ว่าจะ ในนามของคนจำนวนน้อยคน ๆ เดียวหรือคนหมู่มากก็ตาม

สำหรับการศึกษาทางรัฐศาสตร์ของไทย มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ได้ศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นนำอย่าง ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2511, หน้า 58-61) อธิบายว่า ชนชั้นนำ คือ กลุ่มบุคคลใด ๆ ก็ตามในสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญ และมีชื่อเสียง ชนชั้นนำจึงอาจรวมถึงบุคคลหลายอาชีพด้วยกัน บุคคลที่มีตำแหน่งสูงมีอำนาจในหน้าที่ราชการ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515, หน้า 21) อธิบายว่า ชนชั้นนำ คือ บุคคล ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติที่น่าปรารถนาโดยทั่วไป ในระดับที่ค่อนข้างสูง เป็นพิเศษอยู่ ไม่ว่าจะอยู่เพียงประการเดียว หรือหลายประการรวมกันก็ตาม บุคคลชั้นนำ อาจจะเป็นผู้ที่มีอำนาจ ได้รับการยกย่องนับถือ มีทรัพย์สิน หรือมีความสามารถหลาย ๆ ด้าน คุณสมบัติดังนี้ อาจจะเป็นเพียงประการเดียว หรือหลายประการรวมกันก็ได้ ระคม วงษ์น้อย (2527, หน้า 10) อธิบายว่า ชนชั้นนำ หมายถึง คนกลุ่มน้อยที่อยู่บนจุดสุดยอด พีรามิดของการแบ่งชั้นทางสังคม คนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจและอิทธิพลมากที่สุด ครอบครองทรัพย์สินและความร่ำรวยมากที่สุด หรือมากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคมหรือชุมชน และคนกลุ่มน้อยนี้ได้อาศัยความได้เปรียบดังกล่าวเข้าถึงหรือเข้าควบคุมการตัดสินใจ ของสังคมและของชุมชนเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันการควบคุมอำนาจตัดสินใจดังกล่าว ก็คือ อำนาจปกครอง

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า แนววิเคราะห์การเมืองตามแนวความคิดชนชั้นนำ (elite approach) นั้นมองธรรมชาติของสังคมว่า ในสังคมมีชนชั้นสูงอยู่สองชั้น เป็นอย่างน้อย กล่าวคือ ชนชั้นนำ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย (minority group) เป็นกลุ่มที่มี ทรัพย์สิน อำนาจ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ และครอบครองสิ่งที่มีค่าทางสังคม ในอัตรา ที่มากกว่าชนกลุ่มมาก (majority group) ของสังคม และที่สำคัญชนชั้นนำที่เป็นชนกลุ่ม น้อยนี้จะเป็นผู้ที่ดำรงอยู่ในตำแหน่งที่สามารถใช้อำนาจในการตัดสินใจทางการเมือง และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของชุมชนเอาไว้ ดังนั้น ชนชั้นนำซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยนี้ จะรู้จักกันอีกในหนึ่ง คือ ชนชั้นปกครอง (ruling class) หรือชนชั้นแห่งอำนาจ (the power

elite) ส่วนชนชั้นที่ไม่ส่วนในการปกครองก็จะถูกปกครองโดยชนชั้นปกครอง ซึ่งเรียกว่า ชนชั้นถูกปกครอง (non-governing class) หรือมวลชน (mass)

กลุ่มนักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่า ชนชั้นนำนิยม คือ กลุ่มคนที่มีอำนาจทางการเมือง จะถูกรวมความอยู่ในกรอบของชนชั้น Bottomore (1993) ผู้เป็นเจ้าของตำแหน่ง ใหญ่ ๆ ที่รวมสถาบันการจัดช่วงชั้น ชนชั้นนำจะเป็นผู้ผูกขาดการใช้อำนาจทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ชนชั้นนำจะมีลักษณะพื้นฐานทางสังคม ที่เหมือนกัน เป้าหมายที่สำคัญของชนชั้นนำ คือ เข้ามามีบทบาทโดยตรงในรัฐถึงจะมี ตำแหน่งอยู่น้อย ถ้าหากว่าอำนาจที่นั่นมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของชนชั้นนำ ดังนั้น ชนชั้นนำ ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย อำนาจของชนชั้นนำจะมีขอบเขตจำกัดและความมั่นคงสูง การกระจายอำนาจอยู่ในกลุ่ม ของชนชั้นนำเท่านั้น (Witt, 1982, pp. 9-11)

การวิเคราะห์ด้าน โครงสร้างอำนาจในสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ ในระดับชุมชนงานวิจัยที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาและถกเถียงทางวิชาการ เกี่ยวกับอำนาจในชุมชน (community power) คือ การศึกษาของ Hunter (1988, pp. 82-83) ในปี ค.ศ. 1953 เขาใช้แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำศึกษา โครงสร้างอำนาจ ในเมือง Atlanta มลรัฐจอร์เจีย สหรัฐอเมริกา โดยการสอบถามคนกลุ่มต่าง ๆ ว่าใคร เป็นผู้มีอำนาจ มากที่สุดในชุมชนและพบว่า อำนาจทางการเมืองในเมืองดังกล่าวกระจุกตัวอยู่ในเมือง ชนชั้นนำเพียง 40 คน ทั้งนี้ผู้ที่มีอิทธิพลครอบงำอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำดังกล่าว คือ ตัวแทน กลุ่มผลประโยชน์ด้านการค้าและอุตสาหกรรมในเมืองนั้น อย่างไรก็ตาม วิธีการกำหนดว่า ใครอยู่ในชนชั้นนำด้วยการพิจารณาจากผู้ที่มิชื่อเสียงในชุมชน (reputational approach) ของ Hunter (1988) เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่เชื่อในแนวคิดแบบพหุนิยม

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาของ Domhoff (2006) ให้ความสำคัญต่อการศึกษาอำนาจ การตัดสินใจท้องถิ่นและระดับชาติในอเมริกา เขาที่พยายามขยายให้เห็นขั้นตอน ในการทำเครือข่ายเพื่อที่จะแสดงให้เห็น โครงสร้างอำนาจในประเทศสหรัฐอเมริกา เขายืนยันคล้ายกับ Hunter (1988) ที่พบว่า อำนาจการตัดสินใจทางการเมืองยังเป็น ของและจัดการทรัพย์สินที่มีรายได้การผลิตขนาดใหญ่ (เช่น ธนาคาร และบริษัท)

ครองโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจอเมริกัน โดยเขาเชื่อว่าทุกชุมชน จะมีคนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่เป็นผู้ใช้อำนาจเหนือทรัพยากรและบุคคลในสังคม และสามารถควบคุมผลการตัดสินใจที่สำคัญ ๆ ในชุมชน มีการสร้างเครือข่ายอำนาจ ในทุกภาคส่วนของสังคม อย่างไรก็ตาม หากจะศึกษาโครงสร้างอำนาจในชุมชน โดยใช้วิธีการตามกลุ่มชนชั้นนำนิยมนี้ เรามักพบว่า จะต้องทำความเข้าใจศึกษา ในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ

1. การระบุตัวบุคคลที่เป็นตัวชั้นนำ
2. ตำราวิจัยที่ส่งเสริมให้เป็นชนชั้นนำว่า ปัจจัยด้านใดบ้างที่อธิบาย การเป็นชนชั้นนำ
3. ตำราวิเคราะห์ระดับชั้นของอำนาจและความสัมพันธ์ทางอำนาจของชนชั้นนำ ในระดับอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ กัน
4. อาจศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างชนชั้นนำกับบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้รับการยกย่องให้เป็นชนชั้นนำ

กลุ่มนักวิชาการที่ศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน/ท้องถิ่นที่อาศัยกรอบการศึกษา ของสำนักชนชั้นนำนิยมเชื่อว่าในทุกชุมชน/ท้องถิ่นจะมีคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจเหนือกว่า มวลชน ทั้งนี้คนกลุ่มน้อยเหล่านี้จะเป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจในชุมชนและโอกาส ในการเข้าถึง การใช้และการควบคุมทรัพยากรของชุมชนได้ดีกว่ามวลชน การศึกษาของ Mills (1956) และ Domhoff (2006) มีข้อสรุปบางอย่างที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับชนชั้นนำ และอำนาจในชุมชน โดยการศึกษาพบว่า ในทุกชุมชนอำนาจในการตัดสินใจสาธารณะ/ อำนาจทางการเมืองตกอยู่/ถูกใช้โดยเพียงคนจำนวนน้อย กลุ่มคนเหล่านี้มีอำนาจ เหนือทรัพยากร/การใช้และการควบคุมจะตกเพียงคนกลุ่มน้อยหรือที่เรียกว่า ชนชั้นนำ กลุ่มคนจำนวนน้อยที่มีอำนาจเหล่านี้จะอยู่ในรูปของสมาคมทางการเมือง ธุรกิจ ทหาร สังคม และบุคคลในสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงใกล้ชิดกัน

จากการทบทวนแนวคิดชนชั้นนำการศึกษาโดยอาศัยกรอบแนวคิดชนชั้นนำ ของกลุ่มนักวิชาการที่ศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชนแบบชนชั้นนำนิยมกล่าวโดยสรุปแล้ว แนวความคิดพื้นฐานของโครงสร้างอำนาจแบบชนชั้นนำนิยมว่า ระบบสังคมทั้งหลาย ต่างประกอบขึ้นด้วยบุคคลซึ่งมีคุณลักษณะแตกต่างกันในด้านสถานภาพ เกียรติภูมิ

และอิทธิพลที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั้น แนวความคิดของชนชั้นนำนี้ คือ โครงสร้างด้านสถานภาพเป็นกลุ่มของชนชั้นทางสังคม (social class) แนวความคิดนี้ จึงถือว่าเป็นปัจจัยต่าง ๆ นี้ที่มาเป็นตัวกำหนดสถานภาพทางสังคม และของระบบสังคมประกอบขึ้นด้วยกลุ่มหรือชนชั้นต่าง ๆ (Bottomore, 1993; Burnham, 1960; Hunter, 1953)

กล่าวโดยสรุปแล้วแนวคิดโครงสร้างอำนาจของสำนักชนชั้นนำนิยม เชื่อว่าอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองในชุมชนจะตกอยู่ในมือของชนชั้นนำหรือเรียกว่าชนชั้นแห่งอำนาจ ในทุกชุมชนจะมีชนชั้นนำ (ชนชั้นแห่งอำนาจ) อยู่กลุ่มหนึ่งที่รวมตัวแล้วผูกขาดอำนาจและการตัดสินใจในชุมชนทุกเรื่อง ในการพิจารณาว่า ใครในชุมชนเป็นชนชั้นนำ สำนักชนชั้นนำนิยมใช้วิธีการพิจารณาจากรายชื่อรายชื่อและเรียงลำดับจากรายชื่อของสมาชิกในชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนระบุว่า เป็นคนมีอำนาจตามลำดับคะแนน โดยการพิจารณาดังกล่าวบุคคลที่ได้รับการระบุจากสมาชิกในชุมชนมากที่สุด ก็จัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำของชุมชนตามลำดับการระบุของสมาชิก

แนวคิดโครงสร้างอำนาจแบบพหุนิยม

ตัวแบบการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจแบบพหุนิยม มีฐานความคิดจากแนวคิดพหุนิยม โดยมีการพัฒนาขึ้นจากหลายกระแสความคิดซึ่งต่อต้านทฤษฎีอำนาจธิปไตยของรัฐ กระแสความคิดเหล่านี้ฟ้องกันว่า ทฤษฎีอำนาจธิปไตยของรัฐละเลยหรือมองข้ามสิทธิผลประโยชน์ และความสำคัญของกลุ่ม องค์กร หรือสมาคมต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งมีบทบาทและความสำคัญไม่น้อยไปกว่ารัฐ

ดังนั้น แนวคิดของทฤษฎีนี้จึงขัดแย้งกับความเป็นจริง และควรจะถูกยกเลิกไป คือ กระแสความคิดแบบพหุนิยมเห็นว่า สังคมสมัยใหม่นั้นอำนาจหาได้กระจุกตัวอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจรัฐแต่เพียงลำพังไม่ หากกลับกระจัดกระจายอยู่ในสถาบันและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมด้วยเหมือนกัน ดังนั้น สถาบันและกลุ่มหลากหลายเหล่านี้จึงควรจะมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของสังคมและควบคุมบทบาทของรัฐ

ตัวแบบวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจพหุนิยมนี้เป็นแนวความคิดที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับกลุ่มตัวแบบโครงสร้างอำนาจแบบชนชั้นนำนิยมอย่างสิ้นเชิง โดยกลุ่มนี้มองว่าอำนาจทางการเมืองหรือการใช้อำนาจทางการเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันของกลุ่ม-

อิทธิพลต่าง ๆ ที่ผลัดเปลี่ยนเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองและมองว่าอำนาจทางการเมืองนั้นกระจายไปยังกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องแข่งขันต่อรองและประนีประนอมมากกว่าผูกขาดไว้ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น จึงไม่มีกลุ่มใดที่ผูกขาดอำนาจการตัดสินใจอย่างเด็ดขาด Witt (1982) จุดสนใจของต้นแบบชนชั้นนำแบบพหุนิยมจึงอยู่ที่ “กลุ่มผลประโยชน์” (interest group) มิใช่ “ชนชั้นนำ” แนวคิดแบบพหุนิยมนี้ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กลุ่มแนวความคิดประชาธิปไตยพหุนิยม (democratic pluralist) มี Dahl (1961) ซึ่งเป็นวิชาการด้านรัฐศาสตร์ที่รู้จักกันดี Dahl (1961) เป็นผู้ริเริ่มและหลังจากนั้นก็ Polby (1960) แต่ความคิดหลักก็เห็นจะมีของ Dahl (1961) เท่านั้นที่มีการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยตามทัศนะของ Dahl (1961) กล่าวว่า อำนาจทางการเมืองหรือการตัดสินใจจะกระจายไปตามกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าแข่งขันต่อรอง เพื่ออำนาจทางการเมืองและกลุ่มต่าง ๆ นี้เอง เป็นพื้นฐานของที่มีผลกระทบโดยตรงต่อทางการเมือง Dahl (1961) ก็เชื่อความสามารถของเอกชน เหมือนกับที่เชื่อความสามารถของผู้นำในพรรคหรือผู้นำในกลุ่มนั่นเอง

Dahl (1961) กล่าวว่า การแข่งขัน (competition) เป็นความสัมพันธ์กลุ่มผลประโยชน์ตั้งใจให้เกิดขึ้น และถูกกำหนดโดยสมาชิกของกลุ่ม และมีผลต่อการจัดอำนาจของกลุ่ม การกระจายอำนาจจะไม่มีวันสิ้นสุดและไม่คงที่ แต่จะเปลี่ยนไปตามกลุ่มต่าง ๆ แต่จะเป็นระยะเวลาอันสั้น และจะเปลี่ยนไปสู่กลุ่มผลประโยชน์กลุ่มอื่น และกลุ่มผลประโยชน์แต่ละกลุ่มนี้จะมีการประนีประนอม ประสานผลประโยชน์เข้าด้วยกัน ส่วนรัฐนั้นเป็นเพียงนายหน้าหรือคนกลางที่คอยสนับสนุนอยู่ตรงกลางระหว่างการแข่งขันของกลุ่มผลประโยชน์เท่านั้น

การศึกษาของ Dahl (1961) ศึกษาเรื่อง *Who Govern: Democracy and Power in American City* ที่ศึกษาโครงสร้างอำนาจในชุมชน New Haven ซึ่งตอนนั้นชุมชนนี้จะถูกปกครองโดยชนชั้นนำที่มีความมั่งคั่งและฐานะทางสังคมดี (social standing) ซึ่งก็มี entrepreneurs ซึ่งเป็นผู้ประกอบการธุรกิจ และกลุ่ม ex-pletes ซึ่งเป็นกรรมกรชั้นกลาง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในโครงสร้างของสังคมครั้งยิ่งใหญ่ คือ ผลประโยชน์ทางการเมือง และการสังคมทางทรัพยากร คือ ความมั่งคั่ง สถานภาพทางสังคม การศึกษา การบริการสาธารณะ และอำนาจทางการเมือง ที่เคยถูกรอบงำ

โดยคนบางกลุ่มหรือบางคน กลับเป็นของพรรคการเมืองที่เป็นมวลชน ที่มาจาก การแข่งขันและการเลือกของสมาชิกส่วนใหญ่ (Witt, 1982, p. 18)

Dahl (1961) ก็เหมือนนักพหุนิยมคนอื่น ๆ ที่มองถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งต่าง ๆ และข้อแตกต่างของประชาชนในเรื่องของ ชาติพันธุ์ ศาสนา ทักษะพิเศษ การศึกษา รูปแบบการดำเนินชีวิต ค่านิยม รสนิยม ระดับของรายได้ ดังนั้น สังคมแบบพหุนิยมนี้เอง ที่ทำให้การเมืองแบบพหุนิยม (political pluralism) ขึ้นมาซึ่งการเมืองแบบนี้ประชาชน เป็นผู้กำหนดผลประโยชน์ความคิดและความเกี่ยวพัน Dahl (1961) กล่าวว่า ไม่มีใคร ที่มีค่านิยมที่เท่าเทียมกันในผลประโยชน์ ดังนั้น การเมืองที่แตกต่างกันผลที่ตามมา คือ สังคมทางเศรษฐกิจ ก็แตกต่างกัน Dahl และประชาชนสามารถประสานผลประโยชน์ โดยการรวมกันเป็นกลุ่ม การรวมสมาคมโดยสมัครใจก็จะมีระบบตัวแทนเข้ามาตาม ปรัชญาทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองและสมาคม ก็เกิดขึ้น จุดนี้เองสมาชิกทุกคนสามารถร่วมมือกับกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการผ่านตัวแทน หรือการเป็นตัวแทน เพื่อใช้อิทธิพลรักษาผลประโยชน์ของตนในระบบการเมือง ก็เป็นการง่ายที่จะให้บุคคลที่ไม่ใช่ชนชั้นนำ คือ economic notable ที่ไม่มีส่วน ในกลุ่มผู้ปกครองสามารถเข้าไปใช้อิทธิพลในการกำหนดนโยบายในกระบวนการ ของสมาชิกง่ายขึ้น (Dahl, 1958) ดังนั้น ชนชั้นนำสามารถมีส่วนร่วมในทางการเมือง และ notable นี้เองเป็นที่มีความสำคัญที่สุดในเป้าหมายทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่เขาเอง ไม่สามารถมีส่วนอย่างใกล้ชิดในการตัดสินใจของชุมชน ส่วนเหตุที่ว่า เขามีภาระ ทางธุรกิจมากเกินไป

หลังจากงานเขียนของ Dahl (1961) และงานเขียนของ Rose (1967) เรื่อง *The Power Structure: Political Process in American Society* ก็ออกเผยแพร่ แนวความคิดของ Rose เป็นการสนับสนุนแนวความคิดพหุนิยมของ Dahl โดยการตั้ง multi-influence hypothesis ซึ่งเป็นการค้านสมมติฐานการครอบครองของชนชั้นนำ ของนักธุรกิจ The Economic Elite Dominance ของ Mills (1956) และ Hunter (1953) โดย Rose (1967) สรุปข้อค้นพบของเขาเองว่า ส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์อเมริกา มีชนชั้นนำทางธุรกิจบางคนได้ทำลายระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และกระบวนการ นิติบัญญัติ แต่ในช่วงที่ผ่านมาพวกเขาพยายามเข้าควบคุมสมาชิกสภา

และนักการเมืองระดับใหญ่ ๆ และนับวันความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทางธุรกิจ และนักการเมืองจะมีอิทธิพลมากขึ้น มีการร่วมมือกัน มีการแบ่งงาน มีความขัดแย้ง และมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่มที่ใหญ่กว่าเดิม ปัจจุบันนี้การจำกัดบทบาทของชนชั้นนำทางธุรกิจอยู่ในระดับที่น่าพอใจ แต่ชนชั้นนำทางธุรกิจก็มีกระบวนการของพวกเขาเอง โดยการใช้ความมั่งคั่งไปช่วยในการเลือกตั้งของนักการเมืองบางคนและใช้อิทธิพลต่อนักการเมืองบางคน อย่างไรก็ตาม พบว่า ชนชั้นนำทางธุรกิจ และนักการเมืองไม่สามารถดำรงอยู่ในฐานะกลุ่มชนชั้นนำได้อย่างถาวร

ในความเป็นจริงมีชนชั้นนำเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มีการทำการตัดสินใจในหมู่พวกชนชั้นนำด้วยกันและกลุ่มชนชั้นนำนี้จะมียังน้อย สองกลุ่มเท่านั้นพรรคการเมืองที่มีความสำคัญในการแตกต่างในการกำหนดกิจกรรมของชนชั้นนำทางธุรกิจในพรรคการเมืองเหล่านี้มีศักยภาพมีอยู่อย่างเดียว คือ ความสามัคคีภายในพรรค (Polsby, 1960, p. 54; Rose, 1967, p. 493)

นักทฤษฎีวิเคราะห์กลุ่มแนวความคิดชนชั้นนำนิยมซึ่ง Polsby (1960) เรียกว่า ทฤษฎีการจัดลำดับชั้นทางสังคม Polsby ให้ทัศนะแบบทฤษฎีนิยมว่า การกระจายของอำนาจจะอยู่ตรงใดที่ยังมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ (decision making) การแข่งขัน หรือว่าความขัดแย้งในหมู่ผู้นำทางการเมือง ความสามารถพิเศษของผู้นำนี้จะถูกจำกัดในขอบเขตของประเด็นเท่านั้น ข้อตกลงนี้มีเมื่อมีการจัดลำดับของการตัดสินใจ การเลือกตั้งเป็นความสัมพันธ์โดยตรงกับการกระจายของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหลัก และพื้นฐานของอิทธิพลจะอยู่เหนือความสัมพันธ์กับองค์การกระจายการตัดสินใจมากกว่าการถูกปิดกั้นหรือถูกครอบงำ

จากการนำเสนอแนวความคิดชนชั้นนำต้นแบบทฤษฎีนิยม มีทัศนะความคิดที่ตรงกันข้ามกับชนชั้นนำนิยม ที่ว่าอำนาจทางการเมืองผูกขาดโดยชนชั้นนำเพียงกลุ่มเดียว การเมืองจึงเป็นเรื่องของชนชั้นนำ อำนาจจึงรวมศูนย์อยู่เพียงการครอบงำของชนชั้นนำเท่านั้น แต่แนวความคิดของทฤษฎีนิยมมองว่าการเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันของกลุ่มผลประโยชน์ที่เกิดจากการรวมตัวของปัจเจกชน และสามารถมีอิทธิพลมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ดังนั้น อำนาจทางการเมืองจึงกระจายอยู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ ทางการเมืองไม่มีการตายตัวอยู่ในหน่วยงานหนึ่งอย่างถาวร แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตาม

ประเด็นของนโยบายการตัดสินใจปัญหา หรือผลประโยชน์ของกลุ่มใด ถ้าหากว่านโยบายใดกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์แล้ว

กลุ่มผลประโยชน์นั้นก็จะเข้ามาแข่งขันต่อรองตามลักษณะของนโยบาย ดังนั้นชนชั้นนำจึงเปลี่ยนแปลงไปตามประเด็นของการแข่งขันกลุ่มผลประโยชน์ แนวความคิดพื้นฐานของกลุ่มนี้จึงมองว่า อำนาจ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน และในกระบวนการตัดสินใจนั้นเอง ชนชั้นแห่งอำนาจ ก็คือ บุคคลที่เข้ามามีส่วนในกระบวนการตัดสินใจในนโยบายที่สำคัญของชุมชน

การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในปัจจุบัน ทฤษฎีพหุนิยม เป็นทฤษฎีที่กำลังได้รับความสนใจมาก ทฤษฎีหนึ่งโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางมากกว่าแห่งใด โดยความเชื่อที่ว่าถนนที่จะไปสู่ประชาธิปไตยจะต้องอาศัยทฤษฎีพหุนิยม นักรัฐศาสตร์อเมริกันชื่อ Mackenzie (1995, p. 133) ได้เริ่มการศึกษาเป็นครั้งแรกในเรื่องกลุ่มผลักดัน (pressure groups) เมื่อ ค.ศ. 1920

บรรพต วีระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์, และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ (2531) ได้อธิบายว่า พหุนิยม (pluralism) หมายถึง สภาพหรือลักษณะของสังคมใด ๆ ที่ยอมรับการปรากฏอยู่หรือการมีอยู่ และเสรีภาพที่จะแสดงออกซึ่งความคิดในทางการเมือง ทางเศรษฐกิจทางสังคม และทางศาสนา ตามที่เขาต้องการ ซึ่งเป็นลักษณะของ ลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) เอกชนหรือปัจเจกชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมและร่วมในผลประโยชน์โดยสมัครใจ ในอันที่จะสรรสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน หรือการบรรลุเป้าหมายบางประการที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. พหุนิยมทางการเมือง (political pluralism) คือ แนวความคิดที่เสนอให้มีการจัดระเบียบของรัฐเสียใหม่ โดยให้มีสถาบัน หรือองค์การอิสระต่าง ๆ ทำหน้าที่ควบคุม และจำกัดอำนาจของรัฐ เช่น พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน สมาคมอาชีพ
2. ทฤษฎีพหุนิยม หลักการของทฤษฎีนี้ คือ ประชาธิปไตยจะมีขึ้นและมั่นคงอยู่ได้ด้วยการทำงานที่มีกลุ่ม สมาคม สันนิบาต องค์การ สหพันธ์ต่าง ๆ มากมายหลากหลายภายในรัฐ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมา และมีวิธีการดำเนินการที่เป็นไปโดยเสรีและด้วยใจสมัคร รวมถึงกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มผลักดัน (pressure groups) กลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) และกลุ่มอุดมการณ์ (ideological groups)

โครงสร้างอำนาจแบบพหุนิยมเป็นแนววิเคราะห์ของนักรัฐศาสตร์กลุ่มพหุนิยม (pluralism) ที่มีแนวความคิดพื้นฐานโต้แย้งกลุ่มชนชั้นนำนิยมในประเด็นที่ว่า อำนาจเกิดขึ้นจากการมีสถานะภาพทางบทบาทในองค์การทางสังคมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงของสถาบันจะเป็นผู้มีอำนาจไม่ว่าเขาจะกระทำการให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจหรือไม่ก็ตาม อำนาจจะกระจุกตัวในกลุ่มชนชั้นนำเพียงกลุ่มเดียว ส่วนกลุ่มพหุนิยมมีแนวความคิดว่า อำนาจเกิดขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจบุคคลจะมีอำนาจต่อเมื่อเขาได้เข้ามามีส่วนรวมโดยตรงต่อการตัดสินใจ (Polsby, 1960, p. 22) บุคคลจะมีอำนาจต่อเมื่อเขาได้เข้ามามีส่วนรวมโดยตรงต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2527ข, หน้า 133) นักรัฐศาสตร์ซึ่งมีแนวความหมายแบบกลุ่มพหุนิยม อธิบายว่า ชนชั้นนำจากสถาบันเหล่านี้จะมีเอกภาพแห่งชนชั้นทางอำนาจอยู่โดยชนชั้นนำเหล่านี้จะมีความเหมือนกัน ในด้านดำรงชีวิต การศึกษาอารมณ์และความรู้สึก แม้ว่าในความเป็นจริงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชั้นนำแต่ละสถาบันจะมีอยู่ แต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชั้นนำแต่ละสถาบันไม่ใช่สิ่งสะท้อนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสถาบันทางนั้นหมด

Dahl (1966) เป็นนักวิชาการที่โด่งดังในกลุ่มพหุนิยมเขามีแนวคิดว่าอำนาจ (power) ของสังคมนั้นจะกระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของสังคม อำนาจที่กล่าวถึงนี้หมายถึง อำนาจในการตัดสินใจและเป็น authoritative decision หมายถึง อำนาจตัดสินใจแล้วมีผลผูกพันทางการเมือง แนวคิดพหุนิยม นี้ได้มีการนำไปอธิบายในหลาย ๆ ด้านเพื่อจะอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคม (social pluralism) หมายถึง สังคมที่มีกลุ่มต่าง ๆ มาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียว เช่น ชนกลุ่มน้อย (ethnic group) กลุ่มเชื้อชาติ (racial) หรือกลุ่มทางศาสนาที่อาศัยอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ของระบบวัฒนธรรมหลักร่วมกัน แต่ก็คงไว้และให้ความนับถือวิถีชีวิต ค่านิยมและวัฒนธรรมที่แต่ละกลุ่ม (กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ) ยึดถือซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมย่อย (sub-culture) ซึ่งตามแนวคิดนี้นั้น มองว่าประชาชนทุกคนต่างมีบทบาทมีอำนาจในการตัดสินใจของรัฐบาล แต่สามารถกระทำได้โดยผ่านกลุ่มต่าง ๆ ตามแนวคิดประชาธิปไตย

แนวความคิดพื้นฐานของกลุ่มโครงสร้างอำนาจแบบพหุนิยม เชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสังคม กลุ่มผลประโยชน์

เหล่านี้ต่างก็เป็นอิสระต่อกัน การที่บุคคลอยู่ในตำแหน่งที่แตกต่างกัน บุคคลอาจจะมีลักษณะในทางตำแหน่งสองสามอย่างที่แตกต่างกันอย่างเด็ดขาด เช่น บุคคลอาจมีอำนาจทางการเมืองสูง แต่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่ำก็ได้ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ คือ โครงสร้างอำนาจมีลักษณะหลากหลาย ในมิติที่ต่างกัน หรือกล่าวอีกในหนึ่ง มีศูนย์อำนาจหลายศูนย์นั่นเอง แนวความคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แนวคิดโครงสร้างอำนาจพหุนิยมก็ยอมรับการมีอยู่บางชนชั้นนำแต่จะมีแบบกระจายไปตามประเด็นการเมือง (political issue) และการคงอยู่ของผู้นำต้องคำนึงถึงความต้องการของมวลชนและนักพหุนิยมแบบใหม่เป็นให้เห็นคุณลักษณะของพหุนิยมชนิดใหม่ ซึ่งเป็นหลักการที่ว่า ปังเจกบุคคลสามารถมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและกลุ่มพหุนิยมใหม่ก็ยอมรับว่า ปังเจกบุคคลมีความสำคัญในระดับที่ลดลง แต่มุ่งสนใจพฤติกรรมของกลุ่ม แต่ยังไม่ละทิ้งความสำคัญของปังเจกชนเสียเลยทีเดียว เพราะกลุ่มเกิดจากการรวมตัวของปังเจกชน ส่วนการแบ่งปันระหว่างกลุ่มก็ยังเป็นการแข่งขันของผู้นำกลุ่ม ซึ่งมีอำนาจอันชอบธรรมและอำนาจจากการเป็นตัวแทนของสมาชิกส่วนใหญ่ (Barzilai, 2003)

แนวคิดพหุนิยม เป็นที่โด่งดังมากในประเทศสหรัฐอเมริกาเนื่องจากมีการอธิบายว่า ผู้ที่จะมาเป็นประธานาธิบดีนั้น จะต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มต่าง ๆ เพราะกลุ่มต่าง ๆ เป็นที่มาของคะแนนเสียง เป็นที่มาของทรัพยากรทางการเมือง เป็นที่มาของอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังที่ประธานาธิบดี Abraham Lincoln ของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวไว้ว่า . . . Government of, by and for the people (Barzilai, 2003, p. 103) และจะไม่มีกลุ่มใดมีอำนาจครอบงำเหนือสังคม ไม่มีอำนาจครอบงำกลุ่มอื่น กลุ่มผลประโยชน์หลากหลายสามารถที่จะผลักดันผลประโยชน์ของกลุ่มตนให้ได้รับการตอบสนอง โดยวิธีการประนีประนอม (negotiation and compromise) ในอเมริกาแนวคิดพหุนิยมถูกใช้เป็นเพียงเครื่องในการรักษาคุลระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ไม่ให้กลุ่มใดมีการผูกขาดหรือไม่ให้มีการกระทำผิดกติกา โดยรัฐบาลเป็นตัวกลางในการจัดสรรผลประโยชน์ไปยังกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม พหุนิยมไม่ได้เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของรัฐบาลไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับ แต่กลุ่มเหล่านี้จะมีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาล

ในการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการศึกษาจากสังคมตะวันตกนั้นยังมีข้อจำกัดที่จะอธิบายโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในสังคมไทยที่มีลักษณะบริบท

(context) ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ต่างจากสังคมตะวันตก ก่อนข้างมาก ความแตกต่างดังกล่าวทำให้การศึกษาโครงสร้างอำนาจที่อาศัยเฉพาะแนวคิดตะวันตกเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงของสังคมไทย การศึกษาที่ผ่านมาจึงเป็นการศึกษาที่พยายามเอาข้อมูลในพื้นที่ของสังคมไทยใส่ในกล่องทฤษฎีตะวันตก และพยายามทำสังคมท้องถิ่นไทยให้เหมือนทฤษฎีตะวันตก ที่มุ่งเน้นการศึกษา โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น จะพิจารณาเพียงด้านเดียวว่า อำนาจอยู่ที่ใครและใครเป็นคนตัดสินใจ ในสังคมหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เชื่อว่า ผู้วิจัยจะไม่ให้ความสำคัญหรือละเลยกับแนวคิดทฤษฎีตะวันตก แต่ทว่าผู้วิจัยอาศัยแนวคิดทฤษฎีตะวันตก เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เท่านั้น

โดยไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นคัมภีร์ที่แตะต้องไม่ได้ เนื่องจากการศึกษาของผู้วิจัยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาทฤษฎีระดับพื้นที่ที่ใช้อธิบายสังคมภาคตะวันออกของประเทศไทย การพัฒนาแนวคิดทฤษฎีขึ้นได้นั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาแนวคิดในทุกสังคม โดยเฉพาะสังคมตะวันตกที่มีความก้าวหน้าในการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์มาก่อนสังคมไทย ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีตะวันตกมาพิจารณาร่วมแต่ไม่ใช่ยึดมั่นถือมั่นว่า นั่นคือ สังคมธรรมในการอธิบายได้ทุกสังคม

อย่างไรก็ดีผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นและชนชั้นนำท้องถิ่นในประเทศไทยยังมีข้อจำกัด ในการอธิบายและการทำความเข้าใจสังคมท้องถิ่นในกลุ่มเล็ก เนื่องจากบริบททางประวัติศาสตร์ ข้อสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาชั้นนำและโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยนั้น ไม่ได้ดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์รูปแบบภายใต้โครงสร้างอำนาจเดียวอย่างในกรณีของต่างประเทศ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาการศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยในวงวิชาการเท่าที่ผ่านมากกว่า 3 ทศวรรษ พบว่า การศึกษาที่ได้รับความสนใจอยู่ในวงแคบทำให้ผลิตผลของการศึกษาดูเหมือนจะไม่น่าสนใจในวงวิชาการไทย เป็นผลให้การศึกษาและถกเถียงในเชิงทฤษฎีกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยจึงไม่ค่อยชัดเจน และสอดคล้องกับความเป็นจริง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยปัจจุบันยังทำให้การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นและชนชั้นนำท้องถิ่นยังห่างไกลจากองค์ความรู้ที่ทางวิชาการมีอยู่และไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์และไม่มีการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านนี้เลย เนื่องจากการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษานำเอากรอบทฤษฎี

และประสบการณ์การศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในบริบทของต่างประเทศ มาอธิบายโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยจนดูเหมือนกับชุดข้อมูลให้เข้ากับกล่องแนวคิดของสำนักใดสำนักหนึ่งจนขาดรายละเอียดที่สะท้อนความเป็นจริงตามที่ผู้วิจัยอธิบายแล้วข้างต้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่มีอยู่ในวงวิชาการนั้นมีค่อนข้างจำกัด และไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของชนชั้นนำท้องถิ่นและโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่ท้องถิ่นของประเทศไทยกำลังเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูงและรวดเร็ว ทำให้เราต้องหันมาสนใจการวิจัยชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจในชุมชนให้มากขึ้น

ภายใต้สถานการณ์ใหม่ของประเทศไทยและบริบททางสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากมาย การทำความเข้าใจหรืออธิบายในทางวิชาการ จึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับชนชั้นนำท้องถิ่น (local elite) และโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น (local power structure) ที่ทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองไทยในปัจจุบัน หลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่ได้ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น ทำให้การศึกษาทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์ที่ในอดีตอยู่ในประเด็นระดับชาติเป็นหลักเริ่มกลับมาศึกษาประเด็นท้องถิ่นมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่เน้นการศึกษาในมิติการปกครองท้องถิ่น (local government) และการบริหารงานท้องถิ่น (local governance)

การวิจัยยังพบว่า ในประเด็นดังกล่าวยังไม่สามารถทำให้วงวิชาการไทยเข้าใจท้องถิ่นอย่างดีพอ โดยเฉพาะปัญหาข้อขัดแย้งในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในกระบวนการปกครองท้องถิ่น การเมืองท้องถิ่น อิทธิพลท้องถิ่น อำนาจในท้องถิ่น รวมทั้งปัญหาการเมืองในระดับชาติที่มีผลสัมพันธ์กับอำนาจและชนชั้นนำในท้องถิ่น เช่น เครือข่ายการเมืองของนักการเมืองระดับชาติที่มีฐานในท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าในบางกรณีภาพพจน์ของนักการเมืองระดับชาติบางกลุ่ม/บางคน จะไม่ได้รับการตอบรับในระดับชาติ แต่เมื่อเข้าสู่สนามการเลือกตั้งก็จะได้รับคะแนนเสียงท่วมท้นในรับฐานราก/ท้องถิ่น โดยนักการเมืองเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นชนชั้นนำของจังหวัดและท้องถิ่น ทั้งนี้ นักการเมืองเหล่านี้จะมีสายใยโยงไปยังการเมืองระดับท้องถิ่นด้วยการอุปถัมภ์และระบบธุรกิจการเมืองที่ทำให้ตนเองดำรงอยู่ในอำนาจได้อย่างยาวนาน สภาพดังกล่าวด้านหนึ่ง

เป็นการสร้างปัญหาให้กับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยด้วยตัวของประเทศ
ในระยะยาว สถานการณ์และเงื่อนไขดังกล่าวทำให้การศึกษาในวงวิชาการไทยเริ่มหันกลับ
พิจารณาการศึกษาท้องถิ่นในเชิงลึกมากขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น
และการเมืองท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจในลักษณะที่เป็นจริงของชนชั้นนำและโครงสร้าง
อำนาจท้องถิ่นที่มีผลสัมพันธ์กับเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดดังกล่าวทำให้การวิจัยของผู้วิจัยได้พยายามพัฒนา
แนวทางในการศึกษาโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นและชนชั้นนำท้องถิ่น ที่คาดว่าจะทำให้
เราเข้าใจและอธิบายโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น ได้แหลมคมและสอดคล้องกับ
ความเป็นจริงมากขึ้นภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน หลังจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ
โครงสร้างอำนาจในต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงได้กลับมาศึกษาและทบทวนการศึกษาเกี่ยวกับ
โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยที่พัฒนาแนวคิดต่าง ๆ

องค์ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจในประเทศไทย

การทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจในประเทศไทยได้มีการศึกษา
และพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่สำคัญ 4 แนว คือ (1) ทิศระบอบอุปถัมภ์
(2) แนวคิดชนชั้นนำ (3) แนวคิดการวิเคราะห์เชิงชนชั้น และ (4) แนวคิดแบบผสมผสาน

งานวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบอุปถัมภ์ในประเทศไทย

โครงสร้างแบบอุปถัมภ์เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่อำนาจกระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำ
โครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์ตั้งอยู่บนเครือข่ายความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ (face
to face) ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองบุคคล (dyadic) ที่มีการแลกเปลี่ยนกันอย่าง
ไม่เท่าเทียมกัน (unequal exchange) เครือข่ายอุปถัมภ์จึงประกอบด้วยบุคคลสองประเภท
คือ ผู้นำที่อาจมีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น ผู้อุปถัมภ์ ลูกพี่ เจ้านายหรือผู้ใหญ่แล้วแต่บริบท
การเป็นผู้นำอุปถัมภ์จะมีฐานทรัพยากรที่สำคัญ คือ อำนาจรัฐ ตำแหน่งหน้าที่ สถานภาพ
ทางสังคมหรือทักษะความรู้ต่าง ๆ ผู้นำจะต้องแสดงบทบาทที่สำคัญ คือ การให้ความคุ้ม-
ครองหรือช่วย “เคลียร์” รวมถึงให้ความก้าวหน้าแก่ผู้ตาม

ดังนั้น ผู้นำอุปถัมภ์อาจใช้วิธีการทั้งพระคุณในลักษณะของนักบุญหรือพระเดชในแบบเจ้าพ่อก็ได้ ส่วนบุคคลอีกประเภท คือ ผู้ตามซึ่งอาจจะมีชื่อเรียกต่างตามบริบทว่า ผู้ใต้อุปถัมภ์ ลูกน้อง บริวารหรือผู้น้อย ผู้ใต้อุปถัมภ์จะขาดฐานทางทรัพยากรยกเว้นการมีแรงงานของตัวเอง เพื่อการรับใช้ลูกพี่ผู้อุปถัมภ์ ดังนั้น ผู้ใต้อุปถัมภ์จะต้องมีค่านิยมที่สำคัญ คือ แนวคิดเรื่องบุญคุณ การรู้จักกตัญญูหรือชื่อสัตย์จงรักภักดี ระบบอุปถัมภ์คือได้ว่ามีลักษณะพลวัตร ซึ่ง James (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์, 2545) ได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ 7 ประเด็น คือ

1. ระยะเวลา ของพันธะระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ใต้อุปถัมภ์ในแบบดั้งเดิมนั้นมีความต่อเนื่องมากกว่าแบบสมัยใหม่ กล่าวคือ หากบุคคลในสังกัดกลุ่มอุปถัมภ์ใดแล้วโอกาสที่เขาจะเปลี่ยนไปสังกัดกลุ่มอุปถัมภ์กลุ่มใหม่มีน้อยมาก ขณะที่ในปัจจุบันนั้นการสังกัดกลุ่มอุปถัมภ์ใดกลุ่มหนึ่งของบุคคลอาจมีระยะเวลาไม่มากนักและอาจมีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายจากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่งได้ง่าย
2. ขอบเขตการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ภายในกลุ่มอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมนั้นการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นอย่างหลากหลายในแทบทุกมิติของชีวิตระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ใต้อุปถัมภ์ แต่ในแบบสมัยใหม่ มิติของการแลกเปลี่ยนจะมีลักษณะเฉพาะเรื่องมากขึ้น เช่น กลุ่มอุปถัมภ์ในเชิงเศรษฐกิจก็จะเน้นการแลกเปลี่ยนด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่วนอุปถัมภ์ทางการเมืองก็จะเน้นการแลกเปลี่ยนทางการเมืองและในชุมชนหนึ่งอาจมีกลุ่มอุปถัมภ์หลายกลุ่มตามลักษณะอาชีพของบุคคลเหล่านั้น
3. ฐานทรัพยากร ดั้งเดิมนั้นฐานทรัพยากรจะอยู่ภายในชุมชนเป็นหลักและอยู่ที่ตัวผู้อุปถัมภ์เป็นสำคัญ แต่ระบบอุปถัมภ์แบบสมัยใหม่ฐานทรัพยากรจะมีการเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชน ซึ่งอยู่ที่หน่วยงานเป็นสำคัญ (office based) เช่น ระบบราชการ ระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ชาวบ้านในชุมชนอาจมีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์โดยตรงกับข้าราชการ นักการเมืองและนายทุนที่อยู่ภายนอกชุมชนหรืออาจสัมพันธ์โดยอ้อมผ่านผู้นำชุมชนก็ได้
4. สิ่งที่น่ามาใช้ในการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ใต้อุปถัมภ์ จะพบว่าในระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมนั้น คือ ความรู้สึกเชิงบุญคุณเป็นด้านหลัก ส่วนวัตถุ

หรือผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรมนั้นมีความสำคัญรองลงมา แต่ในปัจจุบันความสำคัญมีลักษณะกลับด้านกัน

5. การควบคุมทรัพยากร ระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมนั้นกลุ่มอุปถัมภ์มีศักยภาพของการควบคุมทรัพยากรท้องถิ่นสูง แต่ในปัจจุบันอำนาจภายนอกทั้งอำนาจรัฐและอำนาจทุนเข้ามามีอิทธิพลในการควบคุมทรัพยากรท้องถิ่นมากขึ้น

6. ความแตกต่างระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมนั้นมีความแตกต่างของสมาชิกภายในกลุ่มอุปถัมภ์นั้นมีน้อย แต่ในปัจจุบันสมาชิกมีความหลากหลายมากขึ้น

7. หลักประกันร่วมของสมาชิก กลุ่มแบบดั้งเดิมนั้นสมาชิกจะมีหลักประกันในการสังกัดกลุ่มสูงมาก โดยเฉพาะหากมีเรื่องเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือปกป้องจากผู้อุปถัมภ์ก็จะได้รับความคุ้มครองมาก แต่ในปัจจุบันหลักประกันในเรื่องความคุ้มครองดังกล่าวลดลง

ความแตกต่างระหว่างระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ สามารถสรุปได้ (ดูตาราง 1) ดังต่อไปนี้

ตาราง 1

การเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามแนวคิดของ James C. Scott

คุณลักษณะ	แบบดั้งเดิม	แบบสมัยใหม่
1. ระยะเวลา	ยาวนานกว่า	ช่วงสั้นกว่า
2. ขอบเขตการแลกเปลี่ยนทรัพยากร	ความหลากหลายรอบด้าน	จำเพาะเจาะจงบางเรื่อง เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง
3. ฐานทรัพยากร	มาจากภายในท้องถิ่น	มาจากภายนอก
4. สิ่งที่น่ามาใช้ในเปลี่ยนแปลง	คุณค่าทางจิตใจมากกว่า	ผลประโยชน์ทางวัตถุ
5. การควบคุมทรัพยากร	เกือบผูกขาด	ไม่ค่อยผูกขาด

ตาราง 1 (ต่อ)

คุณลักษณะ	แบบดั้งเดิม	แบบสมัยใหม่
6. ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม	ไม่ค่อยแตกต่าง	แตกต่างกันมาก
7. หลักประกันร่วมของสมาชิก	เข้มข้นมาก	เข้มข้นน้อย

ที่มา. จาก *Patron-Client Politics and Political Change in Southeast Asia* (p. 91), by J. C. Scott, 1977, Merced, CA: University of California.

การใช้แนวคิดอุปถัมภ์ในการวิเคราะห์ชุมชนจนเป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย เริ่มต้นจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและเอกของ ม.ร.ว. อकिन รพีพัฒน์ (2540ข) เรื่อง *ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* และ *The Rise and Fall of Bangkok Slum* (Rabibhadana, 1978) การใช้แนวคิดอุปถัมภ์ในการวิเคราะห์ชุมชนจนเป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย หลังจากนั้นจึงได้มีผู้นำแนวคิดอุปถัมภ์นำไปใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจของประเทศไทยมากขึ้น ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบอุปถัมภ์ในประเทศไทย ประกอบไปด้วย ไสม (2524) ได้ศึกษาโครงสร้างอำนาจของสังคมไทย พบว่า สังคมไทยมีความเชื่อพื้นฐานที่ฝังรากลึกในสังคมไทย คือ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมทั้งแง่ความหมายทั้งด้านวัตถุและศีลธรรม เป็นเหตุให้สังคมไทยเชื่อและยอมรับความไม่เท่าเทียมกันในด้านอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองเป็นผลมาจากบุญนำกรรมแต่งตั้งแต่ชาติปางก่อน

ในด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยมีลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะอุปถัมภ์ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน เป็นความสัมพันธ์แบบลูกพี่กับลูกน้อง ในด้านพฤติกรรม จะพบว่า ความสัมพันธ์แบบลูกน้องลูกพี่ (junior senior) หรือแบบผู้ใหญ่ผู้น้อย (superior interior) เป็นแบบความสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดในการจัดระเบียบสังคมไทย เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ (ด้านเศรษฐกิจ

การเมือง และสังคม) ตามปกติเราเรียกความสัมพันธ์แบบนี้ว่า ความสัมพันธ์แบบ ผู้อุปถัมภ์ ผู้ได้รับอุปถัมภ์ (patron client relation) ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นรากฐานของการจัดกลุ่มซึ่งเรียกกันว่า กลุ่มอุปถัมภ์ เป็นกลุ่มที่มีการจัดสมาชิกของกลุ่มลัดกัน เป็นชั้นผู้นำสามารถผูกพันความจงรักภักดีของลูกน้องโดยการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่ลูกน้องอย่างเป็นที่พอใจ โดยทั่วหน้ากัน

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ไทย จะเห็นว่า สัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ หรือกลุ่มอุปถัมภ์รวมอยู่ในโครงสร้างของระบบราชการมาโดยตลอด สังคมไทยแบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ชั้น หรือที่เรียกกันว่า แบ่งออกเป็นสองฐานันดร คือ ชั้นปกครอง ซึ่งประกอบด้วย เจ้า และ นาย (ได้แก่ ขุนนาง) และชนชั้นที่ถูกปกครองซึ่งประกอบด้วย ไพร่ (ซึ่งได้แก่ คนธรรมดาสามัญและชาวนา) และทาส ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 แม้ว่าจะมีความพยายามอย่างมากในการที่จะเปลี่ยนกรมกองต่าง ๆ ให้เป็นหน่วยงานแบบตะวันตก แต่ก็ปรากฏว่า กลุ่มอุปถัมภ์ยังคงมีอยู่อย่างไม่เป็นทางการในระบบราชการอยู่อย่างเดิม และพบว่า ผู้นำของกลุ่มอุปถัมภ์มักจะเป็นบุคคลที่มีอำนาจหรือมีทรัพย์สิน เงินทอง ผู้นำดังกล่าวอาจเป็น ข้าราชการ หรือชาวนาที่ร่ำรวย คนมีเงินทอง โดยเฉพาะพ่อค้า การที่ประชาชนคนใดคนหนึ่งจะตัดสินใจเข้า กลุ่มอุปถัมภ์ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับอำนาจและทรัพย์สินของผู้นำกลุ่มนั้น ๆ เป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเห็นว่า มีปัจจัยของการเอารัดเอาเปรียบซ่อนเร้นอยู่ด้วยและดูเหมือนว่าจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น นับตั้งแต่การเกษตรในประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนไปเป็นกิจการเพื่อการค้าในศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา การทำการเกษตรเพื่อการค้าและการเร่งรัดพัฒนาในระยะ 20-30 ปีที่ผ่านมาทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนในชนบทมากยิ่งขึ้น และทำให้หมู่บ้านในชนบทเกี่ยวข้องกับจังหวัดและอำเภอมากขึ้น ชาวนาร่ำรวยเป็นจำนวนมากได้ทำการติดต่อกับราชการและพ่อค้าในจังหวัดและอำเภอ และได้กลายเป็นผู้นำของกลุ่มอุปถัมภ์ในหมู่บ้านต่าง ๆ พ่อค้าในจังหวัดและอำเภอจำนวนไม่น้อยมีกลุ่มอุปถัมภ์ของตนทั้งในหมู่บ้านและตำบล ในท้องที่หลายแห่งนักการเมืองเข้าไปและมีกลุ่มอุปถัมภ์ในท้องที่ที่เข้าไป ดังนั้น จึงพบว่า ตำบลหรือแม้กระทั่งบ้านจะมีกลุ่มอุปถัมภ์อยู่หลายกลุ่ม กลุ่มอุปถัมภ์ ต่าง ๆ ในหมู่บ้านและตำบล จึงกลายเป็นหมู่บ้านเหล่า

(faction) ซึ่งมีได้เป็นกลุ่มถาวร และมีได้เป็นกลุ่มที่มีการจัดระเบียบเป็นทางการ กลุ่มจะทำหน้าที่อย่างกระฉับกระเฉงเมื่อมีกรณีพิพาทกันขึ้น และการรับคนเข้ากลุ่ม ใช้หลักการแตกต่างกันไปหลายประการ นอกจากนี้การศึกษาของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2538) บทความเรื่อง “พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย: แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ โครงสร้างอำนาจรวมทั้งอธิบายถึงพัฒนาการของความสัมพันธระหว่างรัฐกับสังคมไทย ที่สามารถแบ่งได้เป็น 2 สมัย คือ

1. รัฐกับอำนาจการเมืองในสังคมไทยโบราณ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จนถึงก่อนปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 มีลักษณะเด่นอยู่ 4 ประการ

1.1 ไม่มีความแตกต่างระหว่างรัฐกับสังคม รัฐเข้าไปจัดตั้งสังคมทั้งหมด เข้าในเครือข่ายของอำนาจ โดยผ่านระบบไพร่/ขุนนาง

1.2 รัฐไทยในสมัยก่อนยังไม่มีความคิดเรื่องชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง มีชนชาติ ที่อยู่ใต้การปกครองมากมาย ถือเป็นเรื่องดีส่งเสริมบุญบารมีของผู้ปกครองชนชาติเหล่านี้ ได้รับอนุญาตให้ดำรงชีวิตตามจารีตวัฒนธรรมของตนเอง สิ่งที่สำคัญอยู่ที่การเข้าสังกัด ความสัมพันธ์ทางอำนาจ และความจงรักภักดีต่อศูนย์อำนาจที่ตัวเองสังกัด

1.3 อำนาจการเมืองผูกติดกับกระบวนการทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์แบบนายบ่าว หรือเจ้านาย-ลูกน้องในสมัยนั้นไม่ใช่เรื่องของการใช้อำนาจแต่อย่างใด หากผ่านกาลเวลามาระยะหนึ่งได้วิวัฒน์เป็นรูปการทางวัฒนธรรม เป็นความสัมพันธ์ที่จรรลงความคงอยู่ของตัวมันเองโดยผ่านค่านิยม วิถีปฏิบัติ พันธะกรณี หรือแม้แต่ พิธีกรรมซึ่งสร้างความพอใจให้กับทุกฝ่าย อำนาจการเมืองจึงมีลักษณะค่อนข้างกระจาย ในหมู่ขุนนางและระหว่างขุนนางกับพระเจ้าแผ่นดิน

1.4 รัฐมีบทบาทและหน้าที่จำกัดมาก ทั้ง ๆ ที่อิทธิพลของรัฐต่อวิถีชีวิตคน มีมากดังกล่าวนมาแล้วข้างต้น รัฐไทยในสมัยก่อนจะถือว่าตัวเองมีพันธะหน้าที่ในการป้องกันภัยภายนอกและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในเท่านั้น พ้นจากนั้นแล้ว ในเรื่องการกินการอยู่ การรักษา โรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนการเรียนรู้ทักษะวิชาต่าง ๆ ทุกคนต้องดูแลตัวเอง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งหากไม่นับที่คนทำกินที่รัฐเข้ามาควบคุม เพื่อจุดหมายในการเก็บภาษีหรือการเสียค่าธรรมเนียมในการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ แล้ว

แทบจะกล่าวได้ว่า สังคมเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน เนื่องจากในสมัยนั้นทรัพยากรเหล่านี้ยังไม่มีฐานะเป็นทรัพย์สินเอกชน บทบาทของชุมชนจึงมีความเท่าเทียมเสมอกัน ในการใช้ทรัพยากรในส่วนของรัฐเอง การอนุญาตให้ประชาชนอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติอย่างค่อนข้างเสรี เพราะเพื่อเป็นฐานสำคัญของระบบเกณฑ์แรงงาน ซึ่งรัฐมิได้จ้างแรงงาน รวมทั้งไม่ได้เลี้ยงดูราษฎรระหว่างถูกเกณฑ์ด้วย

2. รัฐสมัยใหม่กับสังคมไทย ซึ่งแบ่งเป็นช่วงเวลา ดังนี้

2.1 ช่วงประมาณ พ.ศ. 2310-2367

ในช่วงนี้รัฐดั้งเดิมของไทยซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่อยุธยาได้ถูกทำลายจนหมดสิ้นโดยกองทัพพม่า สิ่งที่ถูกทำลายไปด้วย คือ ระบบไพร่ซึ่งเป็นแกนกลางของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมสมัยโบราณการขาดแคลนกำลังคน ความจำเป็นในสงคราม ตลอดจนความใหม่ของการรวมศูนย์กลางทำให้รัฐธนบุรี/รัตนโกสินทร์ที่ตั้งขึ้นมาแทนที่อยุธยา ไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมให้เหมือนเดิมทุกประการจึงต้องปล่อยให้การควบคุมกำลังพลลดลงกว่าเก่า เช่น การลดเวลาเกณฑ์แรงงานลงตามลำดับ การอนุญาตให้ทาสเซลยไถ่ตัว และการอนุญาตให้ไพร่เลือกนายได้

2.2 ช่วงประมาณ พ.ศ. 2367-2400

การเติบโตทางเศรษฐกิจช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ส่วนของรัฐจะใช้วิธีการภาษีแตกต่างออกไป และส่วนของราษฎรได้ถูกควบคุมแรงงานน้อยลงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการค้ามากขึ้น เช่น การปั่นสินค้าบางอย่างให้พ่อค้า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้เศรษฐกิจขยายตัวออกไปได้อีกระดับหนึ่ง

2.3 ช่วงประมาณ พ.ศ. 2400-2448

ในช่วงรอยต่อระหว่างรัชกาลที่ 4 กับรัชกาลที่ 5 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของรัฐ คือ

2.3.1 การเติบโตของระบบภาษีเงินตรา (money taxes)

2.3.2 การค้าเสรีทำให้พ่อค้าฟุ้งฟิงขุนนางน้อยลง

2.3.3 รัฐหันมาใช้แรงงานรับจ้างมากขึ้น ทำให้บทบาทในการควบคุมไพร่ของขุนนางลดลงจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้รัฐกับสังคมหลุดจากกรอบเดิม

คือ การรวมศูนย์อำนาจการคลังและการปกครอง การสร้างระบบราชการสมัยใหม่ มีกองทัพประจำการแทนระบบขุนนางเก่า และการเลิกทาส

2.4 ช่วงประมาณ พ.ศ. 2448-2490

จากช่วงเลิกไพร่มาถึงรัฐประหาร พุทธศักราช พ.ศ. 2490 มีลักษณะของรัฐใหม่อย่างสมบูรณ์ โดยคู่ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม คือ

2.4.1 รัฐกับสังคมแยกออกจากกัน โดยรัฐอยู่เหนือสังคม และกลายเป็นองค์กรจัดตั้งของเจ้าหน้าที่ประจำการ

2.4.2 เกิดการก่อรูปของรัฐประชาชาติ คือ การยึดครองที่ดินของมหาอำนาจนิคมในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ทำให้เกิดการปักเขตแดนจนกลายรูปมาเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

2.4.3 อำนาจทางการเมืองถอยห่างจากกระบวนการทางวัฒนธรรม มีการตรากฎหมายใช้ทั่วประเทศเป็นมาตรฐานเดียวกันกฎหมายจึงกลายเป็นสิ่งที่อยู่เหนือจารีต

2.4.4 การเปลี่ยนไปของบทบาทรัฐ เช่น การป้องกันศัตรูจากภายนอก และรักษาความสงบภายใน (defense and security) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การเติบโตของสังคมช่วงนี้มีคำจำกัดความที่สำคัญ

2 ประการ คือ ประการแรก ชนบทถูกลดความสำคัญลง และประการสุดท้าย คือ แม้อุรกิจเมืองไทยโตขึ้นเรื่อย ๆ แต่การใช้อำนาจทางการเมืองมีผลสำคัญกับกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ ซึ่งหมายถึง ระบบเศรษฐกิจเสรีมิได้เกิดขึ้นจริง ๆ

2.5 ช่วงประมาณ พ.ศ. 2516 - ปัจจุบันเหตุการณ์ตุลาคม พ.ศ. 2516 นับได้ว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่สุดในประวัติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไทย จนกระทั่งเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปสักเท่าไร กล่าวคือ ประการแรก สังคมไทยในปัจจุบันต่างจากสมัย พ.ศ. 2435 หรือ พ.ศ. 2448 อย่างมากวิถีในแง่การแยกตัวทางชนชั้น และความหลากหลายของผลประโยชน์ ความคิดวิถีชีวิตและประเภทของปัญหา สังคมแบบนี้ไม่มีเอกภาพเพียงพอที่อาศัยคนกลุ่มเดียว (ส.ส. 360 คน) เป็นตัวแทน ไปกุมกลไกของรัฐแล้วทำให้เกิด

ความพอใจกับทุกฝ่าย ดังนั้น ภาพลักษณ์ที่ดูเหมือนสังคมกำหนดรัฐได้โดยการเลือกตั้ง แท้จริงแล้วควรพูดว่า ชนชั้นนำนอกระบบราชการเข้าไปกุมรัฐได้มากกว่า

ประการต่อมา เริ่มมีนักธุรกิจเข้าไปกุมอำนาจรัฐโดยตรงและเป็นตัวแทนของคน ทั้งปวง กล่าวอีกแบบหนึ่ง คือ การขึ้นมาใช้อำนาจโดยตรงของกลุ่มนักธุรกิจและชนชั้น กลางแม้เป็นก้าวที่สำคัญของพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทย แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะสร้าง พลวัตให้เปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมต่อไปได้อีก จากผลการศึกษา ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นถึงพัฒนาการของ โครงสร้างอำนาจในประเทศไทย กล่าวคือ สังคมไทยมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้ได้รับอุปถัมภ์ ที่รวมอยู่ใน โครงสร้างของระบบราชการมาโดยตลอด ในอดีตสังคมไทย แบ่งชนชั้น ออกเป็น 2 ชั้น คือ ชนชั้นปกครอง ที่เรียกว่า ขุนนางและชนชั้นที่ถูกปกครอง ซึ่งประกอบด้วยไพร่และทาสซึ่งแต่ก่อนนั้นชนชั้นปกครองมีบทบาทและหน้าที่ที่จำกัด คือ มีพันธะหน้าที่แค่การป้องกันภัยภายนอกและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในเท่านั้น หากในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการดูแลตนเอง เช่น การจัดการศึกษา การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในการทำมาหากิน ฯลฯ ชนชั้นที่ถูกปกครองสามารถจัดการได้ อย่างเสรีและเท่าเทียมกันแต่ทั้งสองชนชั้นดังกล่าวยังต้องมีการพึ่งพาอาศัยในลักษณะ ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันอยู่

ปัจจุบันถึงแม้มีการปฏิรูประบบการปกครองใหม่แต่รูปแบบความสัมพันธ์ ในสังคมก็ยังมีระบบอุปถัมภ์อยู่เช่นเดิมซึ่งอยู่ในรูปแบบของระบบราชการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีการจัดตั้งข้าราชการ โดยองค์กรกลางต่าง ๆ เข้าไปประจำการอยู่ในอำเภอ และจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย กอปรกับมีกระแสของการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น ในประเทศไทย ทำให้หมู่บ้านในชนบทจำเป็นต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับข้าราชการ และพ่อค้าในจังหวัดและอำเภอมากขึ้น ซึ่งยังต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะกลุ่ม- อุปถัมภ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การอุปถัมภ์ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคมดังกล่าวที่เป็นผลจากการพัฒนา ก็มีผลทำให้ โครงสร้างอำนาจเปลี่ยนไปด้วยนี่มีงานวิจัยหลายชิ้นที่มีผู้ทำการศึกษาไว้และสามารถ นำมา อธิบายสนับสนุนปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ ดังนี้

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และจุฬามาศ ไชยรบ (2545) ศึกษาเรื่อง *วิถีชีวิตของผู้ประกอบการรายย่อยบนชายหาดบางแสน: วิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชุมชน* ผลการวิจัย พบว่า ในแง่ทางเศรษฐกิจกลุ่มหาบเร่ชายหาดส่วนใหญ่มีลักษณะไม่จนแต่ไม่รวย ประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มหาบเร่มีหนี้สินเป็นหลักหมื่น การกู้เงินกู้ส่วนจะเป็นการกู้นอกระบบและเสียดอกเบี้ยถึงร้อยละ 10-20 บาทต่อเดือน และผ่านเป็นรายวัน สาเหตุของการติดหนี้ส่วนใหญ่มาจากการส่งลูกเรียน การพนัน การเล่นหวยหรือเจ็บป่วยหนักในแง่ความยากจนทางการศึกษากลุ่มหาบเร่ถึงร้อยละ 83 จบการศึกษาเพียงระดับประถมหรือระดับมัธยม ในแง่ความยากจนในโอกาสทางสังคมพบว่า ส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้ เช่น สินเชื่อประมาณ 15,000 บาทของโครงการธนาคารประชาชนและเงินสงเคราะห์จังหวัด กลุ่มหาบเร่ไม่สามารถเข้าถึงได้เนื่องจากขาดข้อมูลและไม่สามารถหาหลักค้ำประกันตามเกณฑ์ที่ทางราชการตั้งไว้ในแง่ของความยากจนทางอำนาจ พบว่า กลุ่มผู้หาบเร่ไม่มีการรวมกลุ่มในรูปแบบชมรมหรือสมาคม เนื่องจากมีกลไกที่สำคัญ คือ การจัดตั้งของเทศบาลภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของกำนันเปี๊ยะ กล่าวคือ กลุ่มหาบเร่ชายหาดถูกจัดตั้งโดยเทศบาลตามอำนาจหน้าที่ทางการ คือ การกำหนดระเบียบในการขายของ การควบคุมราคาให้เป็นธรรมต่อนักท่องเที่ยว การควบคุมความสะอาด

รวมถึงการอบรมคุมหาบเร่ ส่วนกลไกในการบังคับใช้ระเบียบที่สำคัญ คือ เจ้าหน้าที่เทศกิจมีอำนาจในการจับ-ปรับพ่อค้าแม่ค้าที่ฝ่าฝืน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ที่เป็นทางการระหว่างเทศบาลกับพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่นั้น ไม่ใช่ความสัมพันธ์ด้านหลักบนชายหาดบางแสน แต่มีความสัมพันธ์ที่อยู่เบื้องหลัง คือ ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการแบบระบบอุปถัมภ์กำนันเปี๊ยะแม้จะมีบทบาททางการเป็นนายกเทศมนตรีเมืองแสนสุข แต่บทบาทในฐานะผู้อุปถัมภ์กับมีความสำคัญมากกว่า

ดังนั้น กำนันเปี๊ยะจึงเป็น “ผู้มีบุญคุณ” ในสายตาของกลุ่มหาบเร่ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มหาบเร่ก็เป็นฐานเสียงที่เข้มแข็งให้แก่กำนันเปี๊ยะ ความสัมพันธ์ระหว่างกำนันเปี๊ยะและกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ยังเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนสองต่อสอง (dyad) ในลักษณะที่เป็นแนวตั้ง (vertical relationship) มากกว่าจะเป็นปัจเจกชนกับกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า อย่างไรก็ตามแล้วแต่ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในการศึกษาของ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์

และจุฬามาศ ไชยรบ (2545) พบว่า เป็นรูปแบบของลักษณะอุปถัมภ์ในรูปแบบเก่า (traditional from) มากกว่ารูปแบบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างความทันสมัย คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ใต้อุปถัมภ์นั้นมีมิติความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ในชีวิตประจำวันและมีความผูกพันทางจิตใจมากกว่าวัตถุ

นาตาชา วศินดิลก (2540) ศึกษาเรื่อง *โครงสร้างอำนาจในชุมชนกับการเมืองท้องถิ่น: ศึกษากรณีเมืองพัทยา* เป้าหมายของงานวิจัยชิ้นนี้ก็เพื่อที่จะตอบคำถามว่า มีการกระจุกตัวของอำนาจในเมืองพัทยาหรือไม่ วิธีการวิจัยที่นาตาชา วศินดิลก ใช้คือ การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์ระดับลึก ผลการวิจัย พบว่า มีการกระจุกตัวของอำนาจในระดับสูง โดยกลุ่มการเมืองกลุ่มหนึ่งในเมืองพัทยา ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถชนะการเลือกตั้งเข้ามาเป็นสมาชิกในเมืองพัทยา ทำให้กลุ่มเหล่านี้ครอบครองอำนาจการตัดสินใจในการบริหารกิจการของเมืองพัทยา

สาเหตุที่กลุ่มเหล่านี้สามารถเข้ามาครองอำนาจในเมืองพัทยาได้ เพราะได้รับการอุปถัมภ์จากกำนันเป๊าะเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะกำนันเป๊าะมีทรัพยากรทางการเมืองมากกว่านักการเมืองท้องถิ่นในพัทยา ไม่ว่าจะเป็นการเป็นผู้มีทรัพย์สิน การเป็นผู้มีฐานอำนาจทางการเมืองที่ยาวนานและมั่นคงในระดับประเทศ การเป็นผู้มีประสบการณ์ทางธุรกิจและการเมือง การมีพรรคพวกลูกน้องเพื่อนฝูงมาก การเป็นผู้อุปถัมภ์คนมากมาย การเป็นที่ยอมรับและชื่นชมของคนในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้กำนันเป๊าะสั่งสมมาจนกระทั่งเป็นที่ประจักษ์ครอบคลุมไปทั่วจังหวัดชลบุรี ดังนั้น กำนันเป๊าะจึงสามารถสนับสนุนกลุ่มการเมืองในเมืองพัทยาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

เวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2542) เขียนบทความเรื่อง “จักรกลการเมืองในอเมริกาบทเรียนเพื่อความเข้าใจอิทธิพลในการเมืองท้องถิ่น” ในบทความชิ้นนี้เวียงรัฐชี้ให้เห็นว่า การเมืองแบบจักรกลเป็นลักษณะเฉพาะของการเมืองของนครหลายนครในสหรัฐอเมริกา การเมืองแบบนี้ใช้องค์กรที่เรียกว่า “จักรกลการเมือง” (political machine) ในการหาคะแนนเสียงและรักษฐานเสียงของนักการเมือง ซึ่งระบบดังกล่าวเปรียบเทียบกับระบบห้วคะแนนของไทย กล่าวได้ว่า จักรกลทางการเมืองในนครของอเมริกา แม้ว่าจะมีโครงสร้างที่ชัดเจนแต่ก็ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวสูง กล่าวคือ จักรกลการเมืองเป็นส่วนหนึ่ง

ของพรรคการเมืองที่ทำหน้าที่หาคะแนนเสียงให้กับนักการเมืองของตนเพื่อได้รับเลือกตั้งเข้าไปบริหารการปกครองท้องถิ่น

นักการเมืองเหล่านี้ก็จะใช้ตำแหน่งของตนให้การตอบแทนกับผู้ออกเสียงลงคะแนนที่จงรักภักดี โดยใช้จักรกลการเมืองเป็นตัวส่งผ่านการตอบแทนนี้ ซึ่งการตอบแทนที่ว่านี้อาจจะเป็นการให้งานทำ การให้บริการสาธารณะหรือได้ทำสัญญาธุรกิจกับรัฐบาลท้องถิ่นหรือรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตามแล้วแต่การเมืองแบบจักรกลในอเมริกาก็ต้องเสื่อมลง ทั้งนี้เพราะการต่อต้านโดยมติมหาชนที่ต้องการเห็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ประกอบกับรัฐบาลท้องถิ่นเน้นให้สวัสดิการกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนมากขึ้นและระบบการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งที่ใช้สื่อมวลชนก็ทำให้บทบาทของจักรกลการเมืองหมดความหมายไปในที่สุด ขณะเดียวกันคนส่วนใหญ่ในสังคมอเมริกันก็ไม่เห็นด้วยกับระบบดังกล่าวอีกต่อไป

เวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2550) ในบทความเรื่อง “การกระจายอำนาจกับแบบแผนใหม่ของเครือข่ายอำนาจ” ทั้งนี้เพื่อสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของไทยในรอบสิบปีที่ผ่านมา โดยใช้กรณีศึกษาจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ ผลการวิจัย พบว่าการกระจายอำนาจทำให้ผลประโยชน์ทางการเมืองที่เป็นรูปธรรมเห็นเด่นชัดในระดับรากหญ้า ดังนั้นเครือข่ายอิทธิพลที่ดำรงอยู่ตรงกลางระหว่างรัฐและสังคมมาโดยตลอดจึงต้องปรับตัวขนานใหญ่ ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านนี้ เครือข่ายที่สามารถอยู่รอดเป็นเครือข่ายนำได้ ก็คือ เครือข่ายที่สามารถใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ส่วนทิศทางจะเป็นไปในการสร้างสถาบันของเครือข่ายผู้มีอิทธิพลให้เข้มแข็งมากขึ้น หรือจะเป็นในทิศทางที่เกิดการพัฒนาทางการเมืองที่เป็นสถาบันมากขึ้น ให้หลุดพ้นออกไปจากการใช้อำนาจอิทธิพลหรือไม่เป็นเรื่องทิศทางการเมืองไทยในระดับชาติ

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2532) ศึกษาเรื่อง ระบบอุปถัมภ์กับการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนาชนบท กรณีศึกษาหมู่บ้านในเขตชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า การก่อกำเนิดของระบบอุปถัมภ์นั้นเป็นผลมาจากแบบแผนการผลิตแบบเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์และระบบราชการเป็นสำคัญ และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ถูกอุปถัมภ์นั้นอยู่เป็นฐานของการแลกเปลี่ยนตอบแทน เมื่อแบบแผนของการพัฒนาเข้าสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรม

ลักษณะความสัมพันธ์ของผู้อุปถัมภ์กับผู้ถูกอุปถัมภ์มีลักษณะที่แคบลง โดยตั้งอยู่บนการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจเป็นหลักและความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายไม่ได้ถาวรยาวนานนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย และความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้านนั้นไม่สามารถเป็นอิสระจากระบบอุปถัมภ์ภายนอกได้ ความสัมพันธ์ระหว่างระบบอุปถัมภ์นั้นมีเครือข่ายและโยงใยถึงระดับพรรคการเมืองและผลประโยชน์ ในส่วนนี้ เป็นอุปสรรคต่อการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนา

นอกจากนี้แล้วระบบอุปถัมภ์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกดขี่เอาทรัพยากรทั้งภายในและภายนอก รวมถึงผลประโยชน์จากงานพัฒนา ทั้งในด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ไปสู่กลุ่มของตนเอง และมีการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มตามระดับผู้ใกล้ชิดผู้อุปถัมภ์ นอกจากนี้ยังได้มีเงื่อนไขสำคัญที่สนับสนุนให้ระบบอุปถัมภ์แย่งเอาผลประโยชน์จากการพัฒนาชนบทไปจากประชาชน อันเป็นผลให้การกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนาชนบทไม่สามารถถึงประชาชนผู้ยากจนได้ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ นโยบายรัฐ แนวคิดของรัฐ เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

สุมาลี พันยुरา (2543) ศึกษาเรื่อง *พัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ. 2440-2516* ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มอำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มน้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก มีการดำรงอยู่ด้วยการปรับตัวให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลา ต่อมากลุ่มอำนาจท้องถิ่นเหล่านี้ได้พัฒนาศักยภาพทางอำนาจและเศรษฐกิจสู่ความเป็นเจ้าพ่อตะวันตกออก

ในงานวิจัยฉบับนี้ สุมาลี พันยुरา ได้นิยามความหมายของเจ้าพ่อตะวันตกไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่สามารถเข้าไปผูกขาดธุรกิจบางประเภทในท้องถิ่นหรือสามารถขยายผูกขาดธุรกิจไปสู่ระดับภูมิภาคและอาศัยความรุนแรงด้วยการพึ่งพาอาวุธและมีปืนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

สุมาลี พันยुरา (2543) สรุปไว้ว่า อำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ดำรงอยู่ได้โดยเฉพาะในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็เพราะกลุ่มอำนาจท้องถิ่นเหล่านี้ได้สร้างเครือข่ายทางการเมืองในลักษณะเข้าไป

มีความสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองในระดับประเทศและเป็นฐานเสียงหรือหัวคะแนนให้แก่ันการเมือง รวมถึงการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใต้การเมืองที่พัฒนาขึ้นในระบบการเลือกตั้ง โดยอำนาจท้องถิ่นสามารถนำอำนาจเหล่านี้มาเกื้อหนุนฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของตนได้สำเร็จ

สนธิ ลิ้มทองกุล (2549) หนังสือเรื่อง *เจ้าพ่อ* ซึ่งบทความชิ้นนี้ได้อธิบายจุดกำเนิดของเจ้าพ่อในภูมิภาคว่าเกิดมาจากพ่อค้าชาวจีน แม้ในช่วงแรกช่วงแรกชาวจีนเหล่านี้จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับผู้มีอำนาจ ทั้งนี้เพราะความยากจนประกอบกับการที่ต้องยอมให้ข้าราชการที่มีอำนาจ ทำให้ชาวจีนเหล่านี้ต้องทำมาหากินอย่างสงบ แต่เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจขยายตัวไปยังต่างจังหวัดมากขึ้นทำให้คนเหล่านี้ต้องเข้าไปสัมพันธ์กับพวกข้าราชการเพื่อผลประโยชน์ของตนและความใกล้ชิดกับข้าราชการก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ดังนั้นเมื่อการทำธุรกิจที่ทั้งถูกและกฎหมายก็นำไปสู่การแข่งขันและนำมาซึ่งการกำจัดคู่แข่งด้วยวิธีการต่าง ๆ การกระทำดังกล่าวจึงเป็นเสมือนบันไดในการเป็นเจ้าพ่อ การที่กลุ่มคนเหล่านี้เข้าไปเกี่ยวพันกับกลุ่มข้าราชการก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ ซึ่งลักษณะอุปถัมภ์เช่นนี้มีให้เห็นกันอยู่ทั่วไป ในขณะที่เจ้าพ่อภูมิภาคเหล่านี้เจริญเติบโต ก็จะมีการก่อตัวขึ้นของเจ้าพ่อสายใหม่ ๆ ขึ้นมาอย่างเงียบ ๆ ในเชิงอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันในการทำงานทั้งในและนอกกฎหมายนั้นบรรดาเจ้าพ่อทั้งหลายต้องอาศัยลูกน้อง ไม่ว่าจะเป็นหัวหน้าคุมคิวรถ ผู้จัดการร้านมือปืน ตลอดจนถึงนักเลงหัวไม้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นบริวารที่คอยรับการอุปถัมภ์ค้ำจุนจากเจ้าพ่อทั้งสิ้น พวกที่จงรักภักดีต่อเจ้าพ่อมาก ๆ ก็จะได้รับผลประโยชน์แบ่งปันจากเจ้าพ่อโดยเฉพาะธุรกิจที่เจ้าพ่อไม่สนใจอีกต่อไป เช่น ซ่องโสเภณี บ่อนการพนัน สถานบันเทิง คิวรถ ฯลฯ

ต่อมาเมื่อระบอบเผด็จการอ่อนกำลังลง ระบอบธนธิปไตยที่เงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง จึงเป็นผลให้เจ้าพ่อเหล่านี้ผันตัวเองเข้าสู่การเมือง ฐานการเมืองของเจ้าพ่อเหล่านี้ ก็คือ ฐานที่ตัวเองมีอยู่ในท้องถิ่น โดยต้องอาศัยบรรดาเจ้าพ่อรุ่นใหม่ออกมาช่วยในการหาเสียง หากเจ้าพ่อเหล่านี้สามารถที่จะเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองได้เจ้าพ่อรุ่นใหม่ออกมาก็จะได้รับผลประโยชน์และได้รับการคุ้มครอง

สมบัติ จันทรวงศ์ (2535) ได้เขียนบทความเรื่อง “บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย: ข้อสังเกตเบื้องต้น” บทความชิ้นนี้พยายามที่จะเสนอพัฒนาการของเจ้าพ่อ โดยสมบัติอธิบายการเกิดขึ้นของเจ้าพ่อว่า มีความเกี่ยวข้องกับนักเลงผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น หากนักเลงเหล่านั้นสามารถที่จะใช้อิทธิพลของตนเองเหนือผู้ถือกฎหมายหรือเหนือกลไกแห่งอำนาจรัฐได้ ก็จะกลายเป็นเจ้าพ่อ การที่เจ้าพ่อมีอิทธิพลเหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ เพราะอาศัยฐานทางเศรษฐกิจโดยใช้เงินก้อนใหญ่ เจ้าที่รัฐในระดับที่สูงกว่าที่จะทำได้ ฐานทางเศรษฐกิจของเจ้าพ่อมีทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ประเด็นของเจ้าพ่อกับประชาธิปไตยสมบัติเห็นว่า กระบวนการทางการเมืองในระบอบรัฐสภา เป็นช่องทางที่สำคัญที่ทำให้ผู้ที่มีฐานทางธุรกิจในด้านต่างจังหวัดได้มีโอกาสทางสังคมและการเมืองซึ่งก็เป็นการเปิดโอกาสทำให้เจ้าพ่อเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองด้วยและการเลือกตั้งที่มีความต่อเนื่องก็ทำให้เจ้าพ่อมีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น

สมบัติ จันทรวงศ์ พยายามคาดการณ์อนาคตของเจ้าพ่อว่า ถ้าเงื่อนไขทางการเมืองเปิดกว้างต่อเนื่อง บรรยากาศทางการเมืองจะไปเสริมฐานทางเศรษฐกิจที่ถูกกฎหมายมากขึ้น เจ้าพ่อจะต้องจำกัดฐานทางเศรษฐกิจของตนเองและจะต้องมีการปรับตัวทางด้านธุรกิจ แต่ตราบดีที่กลไกอำนาจรัฐยังยอมให้กับอิทธิพลของเจ้าพ่อ เจ้าพ่อก็ยังคงอิทธิพลของตนในทางการเมืองอยู่ ดังนั้นพัฒนาการในยุคต่อไปของเจ้าพ่อก็อาจจะมียุคที่มากขึ้นแต่มีภาพพจน์ที่ฉฉินแยกไม่ออกว่าใคร คือ เจ้าพ่อ

สินธุชัย สุกรเสพย์ (2539) ศึกษาเรื่อง *บทบาทของเจ้าพ่อในการเมืองไทย พ.ศ. 2517-2535* ซึ่งวิธีการศึกษาของ สินธุชัย สุกรเสพย์ คือ ใช้กรณีศึกษาของเจ้าพ่อในจังหวัดชลบุรี เป็นหลักในการอธิบายและนำกรณีศึกษาเจ้าพ่อในจังหวัดอ่างทองและขอนแก่นมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่า เจ้าพ่อแบบใหม่ก่อกำเนิดขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ 2510 โดยเจ้าพ่อเหล่านี้พยายามพัฒนาตนเอง ไปสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ขณะเดียวกันก็อาศัยอำนาจนักเลงในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ในช่วงเวลาหนึ่งธุรกิจของเจ้าพ่อเหล่านี้เป็นธุรกิจผิดกฎหมายและค่อย ๆ เปลี่ยนไปทำธุรกิจที่ถูกกฎหมายมากขึ้น ขณะเดียวกันการใช้อิทธิพลเถื่อนที่

อยู่นอกเหนือกฎหมายในท้องถิ่นก็ดำรงอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ยังมีได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมาก

แต่เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยของไทยพัฒนาไป สัมพันธ์กับ โครงสร้างของอำนาจท้องถิ่นในทุกระดับ ทำให้ส่งผลกระทบต่ออิทธิพล- เตือนและไม่สามารถใช้อิทธิพลในลักษณะเดิมได้อีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รุ่นลูกหลานของเจ้าพ่อก็มีได้สืบทอดกันเป็นเจ้าพ่ออีก ดังจะเห็น ได้จากการจังหวัด ที่เป็นกรณีศึกษาของสินธุชัย สุกรเสพย์ ที่พบว่า ลูกของเจ้าพ่อจะไม่ดำเนินรอยตามอิทธิ- พลแบบเจ้าพ่อในลักษณะที่ใช้ความรุนแรง ในทางตรงกันข้ามจะพยายามรักษาสถาน ภาพทางสังคมให้เกิดการยอมรับมากขึ้น สินธุชัย สุกรเสพย์ จึงสรุปว่า หากหมดยุคของ เจ้าพ่อเหล่านี้แล้วเจ้าพ่อก็จะค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมไทย

อัจฉราพร กมฺพพิสมัย (2533) ได้เขียนบทความเรื่อง “เจ้าพ่อบนเส้นทางประชา- ธิปไตย” ซึ่งบทความชิ้นนี้เป็นการศึกษากลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในวงการไร้อ้อย โดยอัจฉราพร กมฺพพิสมัย ได้พยายามอธิบายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ในหมู่เจ้าของโควตาและลูกไร่และการใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นฐานในการสนับสนุน ผู้สมัครรับเลือกตั้งในรูปแบบของหัวคะแนน อัจฉราพร กมฺพพิสมัย ได้นิยามกลุ่มคน ในไร้อ้อยกลุ่มหนึ่งว่า “เจ้าพ่อไร้อ้อย” ซึ่งหมายถึง เจ้าของโควตา เป็นผู้ที่ทางโรงงาน- น้ำตาลเชื่อถือมอบหมายให้เป็นผู้ระดมผลผลิตอ้อยป้อน โรงงานตามปริมาณที่กำหนด

อัจฉราพร กมฺพพิสมัย ได้แบ่งเจ้าของโควตาเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มหัวหน้าโควตา และกลุ่มลูกไร่ โดยที่มีความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์สองระดับ คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างหัวหน้าโควตาขนาดเล็กกับหัวหน้าโควตาขนาดใหญ่ เป็นการอุปถัมภ์ ในแนวนอน คือ เป็นระยะเวลาสั้น ๆ เฉพาะเรื่องหนึ่งบุญคุณสามารถลบล้างได้จาก การตอบแทนเป็นครั้งคราว อีกระดับหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าโควตา กับลูกไร่ จะเป็นการอุปถัมภ์ในแนวตั้ง กล่าวคือ พวกลูกไร่จะต้องพึ่งหัวหน้าโควตา ในทุกขั้นตอนและวิถีชีวิตของลูกไร่ก็ต้องขึ้นกับความช่วยเหลือของหัวหน้าโควตา ดังนั้น ลูกไร่จึงยอมรับและภักดีต่อหัวหน้า การอุปถัมภ์ในแนวตั้งจะเป็นฐานเสียง ที่มั่นคงในการเลือกตั้ง ส.ส.

ในบทความของ Ockey (1993) ศึกษาเรื่อง “Chaopho Capital Accumulation and Social Welfare in Thailand” ในบทความนี้ของ Ockey พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงจุดกำเนิดของเจ้าพ่อ บทบาทในการให้บริการสังคมและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของบทบาทเจ้าพ่อในสังคมไทยในความเห็นของ Ockey เห็นว่า รากฐานที่มาของเจ้าพ่อในสังคมไทยนั้นมาจากประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคน 2 กลุ่ม คือ นักเลง (วัฒนธรรมไทยแท้) กับเสี้ย (วัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีน) กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากเสี้ยและนักเลงมาสู่เจ้าพ่อ คือ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ลักษณะแบบเสี้ยและนักเลงสถาปนาตัวเองเป็นเจ้าพ่อได้ การที่นักเลงและเสี้ยได้สะสมทุนมาสู่ผู้นำทางธุรกิจ ขยายขอบเขตของการให้การคุ้มครองในหมู่บ้าน มาสู่การเป็นผู้ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดการเลือกตั้งได้ทำให้สายสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ของเจ้าพ่อมีความซับซ้อนขึ้น ซึ่งทำให้มีทั้งผู้ที่ยอมรับและผู้ที่ไม่ยอมรับเจ้าพ่อ Ockey สรุปว่า จะมีปัจจัยบางประการที่ทำให้ฐานการสนับสนุนเจ้าพ่ออ่อนแอลง ทั้งนี้เพราะหากเศรษฐกิจพัฒนาไปถึงจุดที่บุคคลสำคัญกว่าชุมชนแล้ว บทบาทในการปกป้องชุมชนของเจ้าพ่อจะไม่มี ความหมาย ประการต่อมาธุรกิจที่ผิดกฎหมายที่เป็นฐานของเจ้าพ่อจำนวนมากกำลังหมดความหมายไป ประการสุดท้ายฐานทางธุรกิจที่เจ้าพ่อสร้างมาได้สร้างโอกาสให้กับเจ้าพ่อในการสร้างความชอบธรรมให้กับตัวเองและลูกหลาน ด้วยการลงทุนในธุรกิจที่ถูกกฎหมายมากขึ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบชนชั้นนำในประเทศไทย

โครงสร้างแบบชนชั้นนำเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่อำนาจกระจุกตัวอยู่ที่คนกลุ่มน้อย (minority) ของสังคม ไม่ว่าจะมองในระดับชาติหรือในระดับท้องถิ่น ชนชั้นนำเป็นกลุ่มสังคม (social group) ที่มีตำแหน่งบนจุดยอดสุดของปิรามิด (social hierarchy) ของการแบ่งชั้นทางสังคม (social stratification) การมีอำนาจแบบชนชั้นนำตั้งอยู่บนการจ้องค้ำครอง เพื่อการครอบงำหรือปกครองคน (domination) เนื่องจากผู้นำองค์กรสามารถควบคุมการใช้ทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน ความมั่งคั่ง ตำแหน่งบังคับบัญชา ทักษะความรู้หรือสถานภาพทางสังคม นอกจากนี้ ผู้นำดังกล่าวยังมีข้อมูลสารสนเทศมากกว่าคนที่อยู่ในระดับล่าง รวมถึงความสามารถ

ในการให้คุณให้โทษด้วย โครงสร้างอำนาจแบบชนชั้นนำเกิดจากการสร้างเครือข่ายอำนาจขององค์กรต่าง ๆ และ โยงกันเป็นโครงสร้างอำนาจ เนื่องจากเครือข่ายเปรียบเสมือนอิฐบล็อก (building block)

สำหรับการก่อรูปโครงสร้างขึ้นมา ภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบชนชั้นนำนั้น จะพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการกระจุกตัวของอำนาจกับความมั่งคั่ง กล่าวคือ กลุ่มที่มีอำนาจก็จะมี ความมั่งคั่ง ในทางกลับกันกลุ่มที่มีความมั่งคั่งก็จะเข้ามามีอำนาจด้วย (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2552; ระคม วงษ์น้อม, 2527; Domhoff, 2002)

ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบชนชั้นนำในประเทศไทย ประกอบไปด้วย

กมล ประเสริฐกุล (2527) ศึกษาเรื่อง รายงานการวิจัยเรื่อง โครงสร้างอำนาจและความรู้สึกมีสมรรถภาพทางการเมืองของชนชั้นนำท้องถิ่น เป็นงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่ศึกษา โครงสร้างอำนาจชุมชนในชนบทไทยอย่างมีระบบ โดยการนำแนวความคิดชนชั้นนำ (elite) และ โครงสร้างอำนาจชุมชนแบบชนชั้นนำนิยม (elite school) และแบบพหุนิยม (pluralist school) เป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาและใช้วิธีการระบุชนชั้นนำ ทั้งสามแบบผสมผสานกัน กล่าวคือ การระบุชนชั้นนำโดยที่พิจารณาจากตำแหน่ง ระบุชนชั้นนำโดยพิจารณาจากชื่อเสียง การระบุชนชั้นนำโดยที่พิจารณาจาก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และเอกสาร เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลของการวิจัยปรากฏว่า บุคคลที่ได้รับการระบุเป็นชนชั้นนำและมีบทบาท ในการตัดสินใจต่อประเด็นปัญหาสำคัญ ๆ ของชุมชนนั้นมีคุณลักษณะเด่น 2 ประการ คือ การมีตำแหน่งทางการในหมู่บ้านและการที่เป็นบุคคลเสียสละทุ่มเททำงานเพื่อ ส่วนรวม ส่วนบุคคลที่ได้รับเลือกเป็นชนชั้นนำสูงสุด คือ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่คุณสมบัติเหมือนผู้ใหญ่บ้านเป็นอันดับรองลงมา การศึกษายังพบอีกว่า ปัจจัย ที่อธิบายความแตกต่างระหว่างชนชั้นนำ (สูง-กลาง-ต่ำ) กับประชาชนธรรมดา ที่สำคัญ คือ การดำรงตำแหน่งทางการ โดยเฉพาะตำแหน่งในสภาตำบล และการสนใจติดตาม ข่าวสารบ้านเมือง ส่วนคุณสมบัตือื่น เช่น เพศ อายุ สถานที่เกิด ระยะเวลาการอยู่ใน หมู่บ้าน ระดับการศึกษา ศาสนา อาชีพ รายได้ การถือครองที่ดิน การเป็นสมาชิกกลุ่ม

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การมีโลกทัศน์สากลนิยม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ไม่มีอิทธิพลต่อความแตกต่างในระดับของชนชั้นอำนาจชนชั้นนำ

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515) ศึกษาเรื่อง *บุคคลชนชั้นนำ โครงสร้างทางอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย* เป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงโครงสร้างอำนาจชุมชนไทยและการเมืองในเทศบาล 2 แห่ง โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า ทรัพย์สินสมบัติความร่ำรวยและ/หรือการมีตำแหน่งสำคัญเป็นคุณสมบัติหรือตัวแปรที่จะอธิบายการเป็นชนชั้นนำของชุมชนทั้ง 2 แห่ง ผลการวิจัยเป็นจริงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ชนชั้นนำในเทศบาลทั้ง 2 แห่ง ส่วนใหญ่มีตำแหน่งหรือเคยมีตำแหน่งแบบทางการ (formal positions) ถ้าไม่มีตำแหน่งจะต้องเป็นคนที่มีฐานะดีมาก่อน ซึ่งการศึกษาของจักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างอำนาจและชนชั้นระหว่าง 2 เทศบาล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธี คือ การศึกษาจากเอกสาร การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยนำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์จากหัวหน้าครอบครัวไม่ระบุตัวผู้นำ และใช้วิธีการระบุตัวชนชั้นนำ จากนั้นก็จะให้ผู้นำด้วยกันจัดลำดับว่าใครมีอำนาจมากกว่ากันอีกครั้งหนึ่ง แล้วผู้วิจัยนำผลที่ได้ไปคำนวณคะแนนน้ำหนักของความเป็นชนชั้นนำ หลังจากนั้นก็ค้นหาความสัมพันธ์ภายในผู้นำที่ถูกเสนอชื่อตามวิธี sociogram

ผลการวิจัยพบว่า บุคคลชั้นนำในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 2 แห่ง ส่วนใหญ่มีหรือเคยมีตำแหน่งแบบทางการมาก่อน สำหรับบุคคลที่ไม่มีตำแหน่งก็ต้องเป็นที่มั่งคั่งร่ำรวยหรือมีคุณสมบัติรองอื่น ๆ เช่น สถานที่เกิด สัญชาติ เชื้อชาติ อายุ เพศ การศึกษา ซึ่งการค้นพบสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ คือ ทรัพย์สินสมบัติและตำแหน่งหน้าที่เป็นคุณสมบัติที่ทำให้บุคคลในสังคมไทยรับการยกย่องว่า เป็นบุคคลชนชั้นนำ นอกจากนี้จะสอดคล้องกับสมมติฐานที่ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515) ตั้งไว้แล้วนั้น ยังพบว่า สอดคล้องกับการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจภายในชุมชนแบบชนชั้นนำตามความเชื่อว่า ชนชั้นนำมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ และชนชั้นนำมีความแตกต่างจากประชาชนทั่วไปในด้านอำนาจฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม

จิตยา สุวรรณะชญ (2510ก) ในหนังสือ *ก้านัน: บุคลิกภาพและทัศนคติ* และจิตยา สุวรรณะชญ (2510ข) ในหนังสือ *พัฒนาการ: ความคาดหวังบทบาทของ*

พัฒนาการ คณะกรรมการการพัฒนาหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล ซึ่งเป็นการวิจัยที่มีสมมติฐานว่า ผู้ดำรงตำแหน่งพัฒนาการและผู้ดำรงตำแหน่งในระดับอำเภอมีทักษะต่อบทบาทพัฒนาต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลขององค์กรต่าง ๆ ที่เจ้าหน้าที่สังกัดอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่น การศึกษาของ ทิตยา สุวรรณะชญ (2510) พบว่า บทบาทนำของพัฒนาการจะมีส่วนกำหนดความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในเขตท้องถิ่น

ทีป ทิพรังกร (2510) ศึกษาเรื่อง *ทัศนคติในทางพัฒนาของผู้นำท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอคง จังหวัดราชสีมา* โดยกำหนดว่าผู้นำท้องถิ่น คือ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ทีป ทิพรังกร พบว่า ในกลุ่มผู้นำทั้ง 5 นี้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีทัศนคติในทางการพัฒนาที่จะคล้อยตามพัฒนากร หรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของรัฐมาก อย่างไรก็ตามการวิจัยของทีป ทิพรังกร ก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นตัวแปรอื่น ๆ เช่น ภูมิหลังของผู้นำที่มากไปกว่าตำแหน่งที่เป็นทางการ

นเรศ วัชรระ โชติพิมาย (2532) ศึกษาเรื่อง *ปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลเป็นชนชั้นนำของชุมชน: ศึกษาเปรียบเทียบกรณีหมู่บ้านเขตสุขาภิบาลกับนอกเขตสุขาภิบาล อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี* เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพควบคู่กับเชิงปริมาณ จากการวิจัย พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลเข้าสู่การเป็นชนชั้นนำของชุมชนในเขต/นอกเขตสุขาภิบาลจะคล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย

1. สถานภาพของชนชั้นนำในด้านครอบครัวดั้งเดิม
2. ครอบครัวสร้างใหม่ ได้แก่ อาชีพ ฐานะ การศึกษา
3. การดำรงตำแหน่ง หรือ เคยดำรงตำแหน่งที่เป็นทางการที่ราชการแต่งตั้ง
4. ปัจจัยเสริมในด้านความรู้ ความสามารถ การประพฤติปฏิบัติตนดี เป็นที่

ปรึกษาหารือของชาวบ้าน ช่วยเหลือและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน มีศีลธรรม รวมถึงการมีค่านิยมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาของชนชั้นนำนอกจากนี้เริ่มมีการกล่าวถึงผู้นำที่เป็นสตรี (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2535, หน้า 29-30) ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้นำชุมชน หลังจากปี พ.ศ. 2525 ที่เปิดโอกาสให้สตรีสามารถดำรงตำแหน่งผู้นำการปกครองในระดับท้องถิ่นได้ แต่ยังไม่ได้มีการศึกษาหรือกล่าวถึงอย่างแพร่หลายนักจากเอกสารที่พอจะรวบรวมได้มีอยู่ 2 ชิ้นที่กล่าวถึงผู้นำ

ที่เป็นสตรี คือ รายงานผลการสัมมนากำนันผู้ใหญ่บ้านสตรี เรื่องการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรีท้องถิ่นเพื่อประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง

สรุปได้ว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านสตรีมีความสามารถไม่แตกต่างจากชาย รวมทั้งมีความเสียสละมากกว่า มีความนุ่มนวลในการที่จะ โน้มน้าวคน และขยันเข้าหาประชาชน ซึ่งจะทำให้ปัญหาในสังคมจำนวนมากที่ถูกกละเลยจะมีทางแก้ เช่น ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหาแรงงานเด็กจริงจัง แต่ปัญหาใหญ่ คือ สภาพสังคมกีดกันไม่ให้ผู้หญิงออกมา มีบทบาทนอกบ้านมาก แม้เรื่องการเลือกตั้งจะไม่กีดกันผู้หญิงก็ตาม แต่การเลือกตั้งวุฒิสมาชิกและตำแหน่งการเมืองอื่น ๆ ผู้หญิงมักไม่ได้รับการพิจารณาออกจากจะมีบทบาทเด่นจริง ๆ ทั้งที่ผู้หญิงเก่งมีมากกว่านี้

นลินี ดันธุนิตย์ (2532) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอำนาจในชนบท-ไทย: ศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านที่มีโครงการพัฒนาของรัฐและหมู่บ้านที่ไม่มีโครงการพัฒนา ของรัฐและหมู่บ้านที่ไม่มีโครงการของรัฐ ซึ่งใช้วิธีการศึกษาที่เรียกว่า Snowball Technique ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง นอกจากนั้นยังใช้วิธีการสังเกตและเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนประกอบด้วย เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคมที่เป็นผลมาจากการพัฒนาว่าจะทำให้โครงสร้างอำนาจเปลี่ยนหรือไม่และศึกษาถึงผลกระทบที่มีต่อโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนสภาพทางเศรษฐกิจ

ผลการวิจัย พบว่า หมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอำนาจ โดยผู้นำท้องถิ่นเก่าจะถูกแทนที่ด้วยผู้นำใหม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าจึงเกิดการแข่งขันในทางอำนาจขึ้น คือ ทั้งผู้นำเก่าและผู้นำใหม่ต่างพยายามรักษาอำนาจของตนเองเอาไว้ โดยจะแบ่งหน้าที่กันดูแลรับผิดชอบ โดยลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นทั้งหมู่บ้านที่มีและไม่มี โครงการพัฒนา ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านที่ไม่มีโครงการพัฒนาจะได้รับผลกระทบของการพัฒนาจากหมู่บ้านข้างเคียง

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการระบุตัวผู้นำโดยพิจารณาจากชื่อเสียงและศึกษาในสองหมู่บ้านเพื่อเปรียบเทียบหมู่บ้านหนึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีโครงสร้างการพัฒนาของรัฐเข้ามาสร้างความเจริญให้ส่วนอีกหมู่บ้านหนึ่งไม่มีโครงการพัฒนาแต่อย่างใด

โดยตั้งสมมติฐานว่า หมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันผลมาจากการพัฒนา จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอำนาจ โดยที่ผู้นำเก่าจะถูกแทนที่โดยผู้นำใหม่ที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจ จากการวิจัย พบว่า หมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (ผลจากการพัฒนา) จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอำนาจ โดยผู้นำ (ผู้นำท้องถิ่น) เก่าจะถูกแทนที่โดยผู้นำใหม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า จึงเกิดการแข่งขันในทางอำนาจขึ้น คือ มีการแบ่งแยกผู้นำเก่า และผู้นำใหม่ที่ต่างมุ่งรักษาอำนาจของตนไว้ ผู้นำเก่าจะจำกัดบทบาทในขอบเขตเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายในหมู่บ้าน ผู้นำใหม่จะมีบทบาทในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงการจำแนกบทบาทในกลุ่มผู้นำหมู่บ้านและสมมติฐานดังกล่าวได้รับการยืนยันในหมู่บ้านที่ไม่มีโครงสร้างการพัฒนาด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านนี้ได้รับผลกระทบของการพัฒนาจากหมู่บ้านใกล้เคียง ฐานอำนาจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่มผู้นำใหม่นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจ คือ การมีความสัมพันธ์กับกลุ่ม/บุคคลภายนอกหมู่บ้าน และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำเก่าและกลุ่มผู้นำใหม่เป็นความขัดแย้งที่สามารถประนีประนอมได้

ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง (2532) ศึกษาเรื่อง ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน ศึกษาเฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำชนบท ได้แก่ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความรู้ ความชำนาญ และอายุ โดยที่ผู้นำเหล่านั้น โดยที่ผู้นำเหล่านั้น ได้ใช้ปัจจัยหลายอย่างผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หรือปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อสร้างอำนาจให้กับตน จากนั้นผู้ศึกษาได้นำปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจดังกล่าวมาเปรียบเทียบดูความแตกต่างกันระหว่างผู้นำในชนบทดั้งเดิมและผู้นำในชุมชนกิ่งเมือง พบว่า

1. ผู้นำในชุมชนบทดั้งเดิม มีแนวโน้มในทางที่มีและใช้ตำแหน่งในทางสาธารณะน้อยกว่า มีแนวโน้มไปในทางที่มีควมร้้น้อยกว่า แต่ใช้ความชำนาญค่อนข้างมาก และมีผู้สูงอายุผู้นำในชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงและชุมชนชนบทกิ่งเมือง

2. ส่วนผู้นำในชุมชนกึ่งเมือง มีแนวโน้มไปในทางที่มีและใช้ตำแหน่ง
ในทางสาธารณะมากกว่า มีแนวโน้มไปในทางที่ความรู้มากกว่าแต่ใช้ความชำนาญ
ค่อนข้างน้อย

3. ส่วนผู้นำในชุมชนชนบทที่กำลังที่กำลังเปลี่ยนแปลง มีอายุในระดับที่ใกล้เคียง
กับผู้นำชุมชนกึ่งเมือง ซึ่งถือได้ว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างแท้จริง

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข (2550) ศึกษาเรื่อง *ชนชั้นนำในการเมืองไทยปัจจุบัน:
การศึกษากระบวนการผลิตซ้ำทุนวัฒนธรรมตามแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ* ครอบคลุม
และสถานศึกษามีบทบาทหลักในการสร้างและผลิตซ้ำทุนของชนชั้นนำให้กับบุตรหลาน
ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคมและทุนทางสัญลักษณ์ทุนเศรษฐกิจ
คือ ทุนที่บ่งชี้ความมั่งคั่งของชนชั้นนำ แสดงออกด้วยการประกอบธุรกิจ การมีบ้านพักใจ
กลางเมือง การมีบ้านพักตากอากาศ สิ่งของสะสมทุนวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น
3 ชนิด คือ

ประการแรก เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวบุคคล แสดงให้เห็นได้โดยกิริยา ท่าทาง มารยาท
การพูด ความสามารถทางภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ความคิด อุดมการณ์ การให้
ความสำคัญกับการกีฬาและให้ความสำคัญกับครอบครัวและความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำ
ประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติ

ประการที่สอง เป็นทุนวัฒนธรรมในรูปสถาบันการศึกษา คือ จบการศึกษา
จากสถานศึกษาที่มีชื่อเสียง ชนชั้นนำที่มีทุนทางเศรษฐกิจมากจะเข้ารับการศึกษ
จากสถานศึกษาที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงจากต่างประเทศตั้งแต่ระดับมัธยมจนกระทั่ง
ถึงปริญญาตรี สำหรับชนชั้นนำที่มีทุนทางเศรษฐกิจไม่มากจะเข้ารับการศึกษ
จากสถานศึกษาที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงในประเทศ

ประการที่สาม เป็นทุนที่อยู่ในรูปของวัตถุ แสดงออกได้โดยการเป็นเจ้าของ
เช่น วัง สิ่งของสะสม รางวัด เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ธุรกิจ สินค้า ฯลฯ

ทุนทางสังคม คือ เครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่
เครือข่ายของตนเองและของกลุ่มสมรส การแต่งงาน การศึกษาและการทำงานในอาชีพ

ทุนสัญลักษณ์ แสดงออกด้วยชื่อนามสกุลหรือคำนำหน้าชื่อที่แสดงถึง
การมีตำแหน่งทางสังคม หากเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์จะเป็นทุนสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า

และได้รับการยอมรับอย่างมาก ตำแหน่งทางธุรกิจ การเมือง สังคมทั้งของบิดา และคู่สมรสของตนเอง การเป็นศิษย์เก่าจากสถาบันที่มีชื่อเสียง การแต่งงานกับลูกหลาน-ราชสกุล ฯลฯ ในบรรดาทั้งสี่ทุนนี้ รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข สรุปรว่า ทุนเศรษฐกิจ มีความสำคัญต่อการเป็นชนชั้นน่าน้อยกว่าทุนประเภทอื่น ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์เป็นทุนที่มีความสำคัญมากที่สุด

เรวดี ไชยพาน (2523) ศึกษาเรื่อง *พฤติกรรมผู้นำที่เป็นอุปสรรคและหรือส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน* พฤติกรรมของผู้นำที่เป็นอุปสรรคหรือส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมผู้นำในหมู่บ้าน 2 ประเภท คือ กลุ่มหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น 3 หมู่บ้าน และกลุ่มหมู่บ้านใกล้เคียงหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นอีก 3 หมู่บ้าน การศึกษาครั้งนี้ เริ่มต้นด้วยวิธีที่ต่างจากการศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการพัฒนาอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ ใช้วิธีระบุตัวผู้นำที่มีชื่อเสียงก่อน ผลการศึกษา เรวดี พบว่าค่านิยมของคนในชนบทไทยในปัจจุบัน ที่มีต่อคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นผู้นำมีหลายอย่าง เช่น ให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่วไป ซื่อสัตย์ ประกอบสัมมาอาชีพอย่างแข็งขัน ฯลฯ ผลการวิจัยในครั้งนี้ชี้ให้เห็นค่านิยมของสังคมในชนบทเป็นอย่างดีคิดว่า ผู้นำต้องให้ความช่วยเหลือคนอื่น ได้ซึ่งก็หมายความว่า จะต้องมีความพร้อมทั้งในแง่วัตถุและจิตใจ ประกอบกัน แนวโน้มเช่นนี้ มักจะได้รับการยืนยันซ้ำแล้วซ้ำอีกเมื่อมีการวิจัยผู้นำท้องถิ่นเกิดขึ้น

วารงคณา วงศ์มหาชัย (2535) ศึกษาเรื่อง *บทบาทของผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชน: ศึกษากรณีการพัฒนาองค์กรประชาชนระหว่างชุมชนของมูลนิธิพัฒนาอีสาน* ศึกษาในเชิงคุณภาพ ที่มีการกล่าวถึงบทบาทของผู้นำที่แตกต่างกันในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการในการพัฒนากลุ่ม พบว่า

1. บทบาทผู้นำในขั้นตอนการก่อตัวของกลุ่ม บทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้ให้การศึกษาในลักษณะของการประชุมให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม
2. บทบาทผู้นำในขั้นตอนการดำเนินการของกลุ่ม บทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้บริหารเป็นผู้วางระเบียบแบบแผนดำเนินการ และจัดสรรทรัพยากรบุคคลให้เหมาะกับกิจกรรม

3. บทบาทผู้นำในชั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม บทบาทในชั้นตอนนี้ไม่แตกต่างไปจากชั้นดำเนินการมากนัก ซึ่งบทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้บริหารที่ต้องปรับปรุงระเบียบกฎเกณฑ์ และการดำเนินการของกลุ่มให้สอดคล้องกับสถานการณ์ มีการพิจารณาเงินทุน เพิ่มสมาชิก และเพิ่มกิจกรรม

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ทำการศึกษาวิจัยอย่างมีระบบ และใช้สถิติขั้นสูงมาช่วยในการวิเคราะห์ ได้แก่ งานวิจัยของ ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี (2529) ศึกษาเรื่อง *ชนชั้นนำ โครงสร้างอำนาจและทัศนคติทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณี 2 หมู่บ้านในโครงการ-ทุ่งกุลาร้องไห้* ได้ทำการวิจัยชนชั้นนำโครงสร้างอำนาจชุมชนในชนบทเขตภาคอีสาน โดยเลือกเอาชนบทในเขตโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นเขตการศึกษา ซึ่งการศึกษา ยังศึกษาเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านที่พัฒนากับหมู่บ้านที่กำลังพัฒนาเช่นเดียวกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกเอาแนวความคิดชนชั้นนำ โครงสร้างอำนาจ และลักษณะสัมพันธภาพทางสังคม มาเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษา ส่วนวิธีการระบุชนชั้นนำ ก็ใช้ทั้งสามวิธีการผสมผสานกัน ดังที่กล่าวมาแล้ว ระเบียบวิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ โดยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยแบบสนทนา วิธีการสังเกต การร่วม การสัมภาษณ์ และการสำรวจเอกสาร เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลผลของการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่า ในชุมชนที่ระดับการพัฒนาดังนั้น คุณสมบัติของชนชั้นนำ คือ การดำรงตำแหน่งสำคัญและการมีอายุอาวุโสเป็นคุณสมบัติสำคัญ

ส่วนลักษณะภูมิหลังทางสังคมเศรษฐกิจในระดับรองที่อธิบายการเป็นชนชั้นนำ คือ การติดตามอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าการติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล มากกว่าประชาชนธรรมดา ในขณะที่เดียวกันการวิจัยพบว่า ในชุมชนที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจปรากฏว่า คุณสมบัติของชนชั้นนำที่สำคัญที่สุด คือ การดำรงตำแหน่งสำคัญ และมีรายได้สูง เป็นปัจจัยสำคัญ ส่วนคุณสมบัติระดับรองลงมา คือ มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล นอกจากนี้การวิจัยยังพบว่า ชนชั้นนำมีสัมพันธภาพจะเกาะกลุ่ม โดยเฉพาะในชนชั้นนำในระดับสูงแล้วจะมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันอย่างใกล้ชิด และมีการเกาะกลุ่มในการศึกษา ในการทำงานสูงกว่าชนชั้นนำในระดับรองลงมา

สมจิต ปัญญาศักดิ์ (2528) ศึกษาเรื่อง *ชนชั้นนำ อำนาจ โครงสร้างอำนาจชุมชน การศึกษาเปรียบเทียบ สองหมู่บ้านภาคเหนือ* เป็นการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ในด้าน ความแตกต่างระหว่างประชาชนและชนชั้นนำ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำ ระดับทัศนคติความเป็นบุคคลสมัยใหม่ของประชาชนและชนชั้นนำ และลักษณะ โครงสร้างชุมชนระดับหมู่บ้านในชนบทไทย และทำการเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้าน ด้วยความเจริญและหมู่บ้านที่เจริญแล้วว่ามี ความแตกต่างในด้านชนชั้นนำ อำนาจ และโครงสร้างอำนาจในชุมชน จากการศึกษา พบว่า มีผลใกล้เคียงกับคนอื่น ๆ คือ คุณสมบัติสำคัญที่จะกำหนดว่าใครเป็นชนชั้นนำของชุมชน คือ การดำรงตำแหน่ง (ตำแหน่งทางการและตำแหน่งทางสังคม) ความร่ำรวย ประสบการณ์การอบรม อายุ การศึกษา และการเคยดำรงตำแหน่งชนชั้นนำชุมชนระดับหมู่บ้านจะ ไม่มีความแตกต่างกัน ในระดับของการรู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกัน แต่เมื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำ ในด้านการตัดสินใจกิจกรรมสำคัญของชุมชน พบว่า การตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชน เกิดจากการมีความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำระดับสูงหรือเกิดจากการตัดสินใจ ของชนชั้นนำระดับสูงระหว่างชนชั้นนำและประชาชนในหมู่บ้านที่เจริญแล้วกับหมู่บ้าน ที่ด้อยความเจริญ

ในแง่โครงสร้างอำนาจ พบว่า ในสองหมู่บ้านมีลักษณะโครงสร้างอำนาจ แบบปี่ระมิด ซึ่งมีบุคคลชนชั้นนำจำนวนน้อยเป็นผู้ตัดสินใจในชุมชนเหมือนกัน แต่มีลักษณะแตกต่างกันตรงที่ว่าในหมู่บ้านที่เจริญแล้วชนชั้นนำที่มีอำนาจมากที่สุด ในหมู่บ้าน คือ ชนชั้นนำที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ในหมู่บ้านที่ด้อยความเจริญนั้น ชนชั้นนำซึ่งดำรงตำแหน่งจะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจที่สำคัญที่สุด

สมชัย รักรวิจิตร (2514) ศึกษาเรื่อง *ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ไทย* ทำการวิจัยในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ไทย เพื่อศึกษา โครงสร้างผู้นำในหมู่บ้านและคุณสมบัติอื่น ๆ ของผู้นำเช่นว่า ระบบค่านิยม อุดมการณ์ ความคิดทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย เป็นต้น โดยในการศึกษาใช้วิธีการศึกษา ทางโครงข่ายของสังคม (sociometric method) เพื่อหาผู้นำในท้องถิ่น ผลของการศึกษา ปรากฏว่า “ผู้นำที่ชาวบ้านเลือกมาประมาณหมู่บ้านละ 13-31 คน ผู้นำที่ถูกเลือกมา มักจะ เป็นผู้ที่สนใจในกิจกรรมของหมู่บ้าน และมีขีดความสามารถที่จะอุทิศร่างกายและ

ทรัพย์สิ้นช่วยเหลือได้” และผู้นำที่สำคัญจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งที่มีขึ้น โดยการเลือกตั้ง ตำแหน่งราชการ มีการศึกษาดีและมีความมั่นคง ส่วนคุณสมบัติอื่น ๆ เช่น มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี มีประสบการณ์นอกหมู่บ้าน ได้รับการศึกษา อบรม และมีความชำนาญ ในงานบางอย่าง เป็นบุคคลที่เคร่งครัดศาสนาและมีศีลธรรมเป็นต้นเมื่อ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะของการศึกษาชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจชุมชน ของสังคมชนบทไทย สามารถสรุปได้ว่า โครงสร้างอำนาจชุมชนมีลักษณะเป็นปิรามิด โดยที่บุคคลที่เป็นชนชั้นนำสูงสุดมักจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการที่มีอยู่ในชุมชน ส่วนคุณสมบัติโน้มในระดับรองลงมาที่จะพบย่อจากการศึกษา คือ ตำแหน่งทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่ง ระดับการศึกษาดี อาวุโส และการปฏิบัติหน้าที่เสียสละ เพื่อส่วนรวม และคุณสมบัติอื่น ๆ ประกอบกันเข้าที่เป็นชนชั้นนำ อาทิ การติดต่อกับชุมชนภายนอกการติดต่อกฎสัมพันธกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ราชการ โลกทัศน์ที่เป็นสากล การที่เป็นคนในชุมชน เพศชาย การเป็นบุคคลมีคุณธรรม การเป็นสมาชิก กลุ่มองค์กรที่มากกว่า การมีประสบการณ์อบรม การมีความสามารถพิเศษ การถือครองที่ดินเป็นจำนวนมาก และคุณสมบัติอื่น ๆ ซึ่งคุณสมบัตินี้จะปรากฏพบแตกต่างกัน มากตามลักษณะของค่านิยมและลักษณะทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ สังคม ของแต่ละ ชุมชนที่ทำการศึกษา แต่ลักษณะเหล่านี้จะปรากฏรวมอยู่เสมอไม่ว่าคุณลักษณะใด ก็คุณลักษณะหนึ่ง หรือหลายคุณลักษณะรวมกัน ในคนที่เป็นชนชั้นนำ

สายพิรุณ น้อยศิริ (2530) ศึกษาเรื่อง *ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชน ในชนบท: กรณีศึกษานาการข้าว บ้านโนนขุย ตำบลชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา* โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านผู้นำเป็นปัจจัย ที่ส่งเสริมการพัฒนานาการข้าวให้ประสบผลสำเร็จ ปัจจัยด้านผู้นำ ได้แก่ บุคลิก และคุณลักษณะของผู้นำเป็นสำคัญ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ผู้นำมีแนวความคิด ในการพึ่งพาตนเองและใช้หลักการมีส่วนร่วม ผู้มีการกระจายอำนาจในการบริหาร และมีการทำงานเป็นระบบ รวมถึงผู้นำมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้การศึกษา และเป็นผู้รวมกลุ่ม

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2530) ศึกษาเรื่อง *รายงาน การวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองในชุมชนที่มีสตรีเป็นผู้นำ การสื่อสารทางการเมือง*

ในชุมชนที่มีสตรีเป็นผู้นำ พบว่า ชุมชนชนบทของไทยที่มีสตรีเป็นผู้นำส่วนใหญ่ยังคงมีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมอยู่ในระดับต่ำ แม้จะมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองและการยอมรับกระบวนการสื่อสารที่ค่อนข้างทันสมัย แต่ก็ยังมีทัศนคติต่อปัญหาสถานภาพทางเพศในเชิงแบ่งแยก มีผลทำให้บทบาทของผู้นำสตรีไม่อาจเป็นที่ยอมรับของชุมชนได้เต็มที่ ทั้งนี้ เพราะสตรียังขาดลักษณะของความเป็นผู้นำที่ริเริ่ม และยังขาดอิทธิพลที่มีต่อการตัดสินใจและความน่าเชื่อถือที่มีต่อชุมชน

นอกจากนี้มีการนำแนวความคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำมาศึกษาสังคมในชุมชน หรือมีขอบเขตไม่ใหญ่โตนัก อาทิ ระดับหมู่บ้าน ตำบล เทศบาล เขตเมือง เป็นต้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน เป็นการศึกษาหรือแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อให้ทราบว่า ในชุมชนหนึ่ง ๆ นั้นใคร คือ ชนชั้นนำที่มีอำนาจอิทธิพล และคนกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ทางอำนาจมากน้อยลดหลั่นกันอย่างไรบ้างสามารถแบ่งระดับของกลุ่มอำนาจได้กี่กลุ่ม มีกี่ระดับ และอาจรวมไปถึงการพิจารณาว่า มีลักษณะปัจจัยที่สำคัญอะไรบ้างที่มีส่วนช่วยผลักดันให้คนกลุ่มดังกล่าวขึ้นมาเป็นชนชั้นนำในสังคม และในบรรดาปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้นมีปัจจัยใดที่อธิบายการเป็นชนชั้นนำมากที่สุด เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชนมีลักษณะมุ่งศึกษาในประเด็นต่อไปนี้ การระบุบุคคลที่เป็นชนชั้นนำ สำรวจดูปัจจัยที่ส่งเสริมให้เป็นชนชั้นนำ สำรวจดูระดับชั้นของอำนาจและความสัมพันธ์ทางอำนาจของชนชั้นนำในระดับอำนาจที่ต่างกัน อาจศึกษาความแตกต่างระหว่างชนชั้นนำกับบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้รับการยกย่องให้เป็นชนชั้นนำ แต่สื่อความคิดที่อธิบายถึงลักษณะของการเป็นชนชั้นนำที่สำคัญ ได้แก่ อำนาจและอิทธิพล

เทอร์ตัน (2533) ศึกษาเรื่อง *อำนาจท้องถิ่นและความแตกต่างทางชนชั้นในชนบทในรัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา* พบว่า ในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีครัวเรือนส่วนน้อยที่มีความมั่งคั่ง มีอำนาจควบคุมทรัพยากรและอิทธิพลกับอำนาจซึ่งทำให้พวกเขาแยกต่างออกไปจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน และถือเป็นคนระดับนำในหมู่บ้านในปัจจุบัน เป็นจำนวนมากทีเดียวที่มีความสามารถมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับในการสืบทอดลักษณะ

ทางสังคมของกลุ่มคน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุนขนาดกลาง หรือขนาดย่อม

ภายในหมู่บ้านคนกลุ่มนี้สามารถเข้าไปควบคุมหรือผูกขาดอย่างได้ผลใน คณะกรรมการชุดต่าง ๆ สมาคมหรือกลุ่มต่าง ๆ และโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่รัฐริเริ่มขึ้น และคนกลุ่มนี้สามารถเสริมฐานะเด่นของตนทางการเมืองและเศรษฐกิจให้แข็งแกร่ง โดยการอุปถัมภ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ ได้แก่ การอุปถัมภ์ทางสังคม ฯลฯ ทำให้คนกลุ่มนี้ได้รับประโยชน์จากการขู่ขู่และความสัมพันธ์และความชอบธรรม ที่มีมาแต่ดั้งเดิมและมีรากฐานอยู่กับสังคมหมู่บ้านความมั่งคั่งกับอำนาจที่สะสม ด้วยวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการแปลงรูปให้เป็นความมั่งคั่งและอำนาจในลักษณะอื่น เพิ่มเติมลักษณะที่มีอยู่มาก ได้แก่

การผสมกันระหว่างการลงทุนกับการสะสมที่เป็นแบบทุนนิยมอย่างชัดเจน กับการใช้จ่ายและลงทุนที่ไม่สู้จะเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการสืบทอดของคนเหล่านี้ ในระดับชนชั้นที่เป็นนายทุนอย่างเห็นได้ชัด หรืออาจใช้จ่ายเพื่อการเข้าสังคม เช่น งานเลี้ยง งานบุญ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มักมุ่งที่จะสร้างและสืบทอดความสัมพันธ์ ทางสังคมระหว่างผู้มีฐานะเหนือกว่ากับผู้มีฐานะด้อยกว่าเพื่อที่จะได้เสริมฐานะ ทางการเมืองและเศรษฐกิจหรือเพื่อที่จะได้มาซึ่งตำแหน่งหรือสัญญาที่มีผลประโยชน์ หรือเพื่อที่จะได้สร้างสมผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจและมีผลการศึกษา ที่กล่าวถึงภาวะฉีกขาดระหว่างผู้นำกับชาวบ้านที่เกิดจากการที่ผู้นำชุมชนได้มีบทบาท และได้ทำงานประสานงานกับเจ้าของหน่วยงานต่าง ๆ หรือองค์กรในการพัฒนาชุมชน ทำให้ผู้นำรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญและมีสถานะที่สูงขึ้น และอาจมีบ้างที่ผู้นำจะคำนึง ถึงแต่การรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ทำให้เกิดภาวะฉีกขาดระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน ส่งผลให้งานพัฒนาชุมชนมีปัญหาในเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ความแตกต่างทางชนชั้นในชนบท พบว่า ในท้องถิ่นชนบทปัจจุบันมิได้มีลักษณะ เป็นเนื้อเดียวกัน (homogeneous) แต่มีการแตกตัวออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ (social differentiation) สองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มชนชั้นนำและชาวบ้านผู้ยากจน เนื่องจาก ในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีครัวเรือนส่วนน้อยที่มีความมั่งคั่ง มีอำนาจควบคุมทรัพยากร และอิทธิพลกับอำนาจซึ่งทำให้พวกเขาแยกต่างออกไปจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน

และถือเป็นคนระดับนำในหมู่บ้านในปัจจุบันเป็นจำนวนมากทีเดียวที่มีความสามารถมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับในการสืบทอดลักษณะทางสังคมของกลุ่มตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุนขนาดกลางหรือขนาดย่อมภายในหมู่บ้านคนกลุ่มนี้สามารถเข้าไปควบคุมหรือผูกขาดอย่างได้ผลในคณะกรรมการชุดต่าง ๆ สมาคมหรือกลุ่มต่าง ๆ และโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่รัฐริเริ่มขึ้นและคนเหล่านี้สามารถเสริมฐานะเด่นของตนทางการเมืองและเศรษฐกิจให้แข็งแกร่งโดยการอุปถัมภ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ ได้แก่ การอุปถัมภ์ทางสังคม ฯลฯ ทำให้คนกลุ่มนี้ได้รับประโยชน์จากการข้องเกี่ยวและความสัมพันธ์และความชอบธรรมที่มีมาตั้งแต่เดิมและมีรากฐานอยู่กับสังคมหมู่บ้าน

Narong Sinsawasdi (1980) ศึกษาเรื่อง *Local Leaders and Community Activeness: An Empirical Study of 40 Thai Rural Community* เป็นงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ใช้สถิติขั้นสูงในการวิจัยวิเคราะห์ในงานวิจัย งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาชนชั้นนำชุมชนโดยเอา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาตำบลและตำแหน่งอื่น ๆ อีกตำบลละ 25 คน มีการสุ่มตัวอย่างทั้งหมด 40 ตำบล เพื่อศึกษาถึงสังคม การเอาจริงเอาจังต่องานส่วนรวมของชุมชน (community activeness) ปรากฏว่า ตัวแปรที่อธิบายลักษณะชนชั้นนำสูง กล่าวคือ การได้รับอิทธิพลของความทันสมัย ขนาดของผู้นำ ค่านิยม การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และเมื่อเอาตัวแปรการยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่เป็นตัวแปรตามปรากฏว่า ระดับการศึกษาของผู้นำ อายุ ค่านิยมที่ผูกพันต่อตัวเอาต่อชาติเป็นตัวแปรอิสระที่อธิบายลักษณะเช่นว่าของผู้นำในระดับท้องถิ่นไทย

Radom Wongnom (1980) ศึกษาเรื่อง *Opinion Leadership and Elite in Rural Thailand: A Case Study of Two Village* ชุมชนหมู่บ้านสองหมู่บ้านทางภาคกลางและภาคเหนือเพื่อเปรียบเทียบกัน ได้ใช้แนวความคิดควบคู่กันสองแนวคิดเป็นกรอบในการวิจัย คือ แนวคิดเรื่องผู้นำทางความคิดเห็น (opinion leadership) และแนวความคิดเรื่องชนชั้นนำ (elite) โดยมีเป้าหมายหนึ่งเพื่อตรวจสอบว่า ผู้นำทั้งสองประเภทเป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือไม่การระบุชนชั้นนำได้ใช้วิธีการระบุตัวโดยพิจารณาจากชื่อเสียงเป็นหลัก การวิจัย พบว่า หากมองจากตัวบุคคลที่ได้รับการระบุว่าเป็นชนชั้นนำแล้วชนชั้นนำและผู้นำทางความคิดเห็นเกือบจะเป็นคนกลุ่มเดียวกัน กล่าวคือ ชนชั้นนำจะทำ

หน้าที่และได้รับยกย่องเป็นผู้นำทางความคิดเห็นด้วย แต่ถ้ามองจากตัวบุคคลที่ได้รับ การระบุว่า เป็นผู้นำทางความคิดเห็น พบว่า ผู้นำทางความคิดเห็นมีจำนวนกระจายมากกว่า ชนชั้นนำอีกนัยหนึ่งชนชั้นนำเกือบทุกคนเป็นผู้นำทางความคิดเห็นแต่ทว่าผู้นำ ทางความคิดเห็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้นที่เป็นชนชั้นนำ

ชนชั้นนำได้รับการยกย่องเป็นชนชั้นนำเสมอไปชุมชนยิ่งเจริญเท่าไรการแบ่งแยก ระหว่างผู้นำ 2 ประเภท จะยิ่งมีมากเท่านั้นและการมีตำแหน่งหรือเคยมีตำแหน่งในชุมชน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่สนับสนุนให้บุคคลได้รับยกย่องเป็นผู้นำ ส่วนประเด็น ในการเปรียบเทียบระหว่างผู้นำและบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ผู้นำชุมชน โดยใช้ตัวแปรอิสระ 13 ตัว มาวิเคราะห์เชิงสถิติเพื่อดูความแตกต่างระหว่างผู้นำกับคนที่ไม่ใช่ผู้นำ พบว่า ตัวแปรเพียง 7 ตัว คือ รายได้ การถือครองที่ดิน อาชีพ การศึกษา การมีตำแหน่ง การใช้ สื่อสารมวลชนและการมีโลกทัศน์ที่กว้างที่สามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างผู้นำ และคนที่ไม่ใช่ผู้นำ ในจำนวนตัวแปรทั้ง 7 ตัวดังกล่าวการมีตำแหน่งและรายได้ อธิบาย ความแตกต่างได้มากที่สุดได้ศึกษา โครงสร้างอำนาจชุมชนในชนบทซึ่งเป็นการศึกษา เปรียบเทียบชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือและภาคกลาง

โดยผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดสองอย่างควบคู่กันเป็นกรอบในการศึกษา คือ หนึ่งผู้นำ ความคิดเห็น (opinion leadership) โดยใช้วิธีการศึกษา คือ วิธีโครงข่ายทางสังคม (sociometric method) และสองการศึกษาชนชั้นนำโดยวิธีการระบุชนชั้นนำทางชื่อเสียง ผลการศึกษาของระดม พบว่า ถ้ามองจากตัวบุคคลที่ได้รับการระบุว่า เป็นชนชั้นนำ “ชนชั้นนำและผู้นำทางความคิดเห็นเกือบจะเป็นกลุ่มเดียวกัน”

แต่ถ้ามองจากตัวบุคคลที่ได้รับการระบุว่า เป็นผู้นำทางความคิดแล้วพบว่า ผู้นำ ความคิดเห็นมีลักษณะกระจายกว่าชนชั้นนำหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชนชั้นนำทั้งหมดมักจะ เป็นผู้นำความคิดเห็น แต่ว่าผู้นำความคิดเห็นเป็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้นที่เป็นชนชั้นนำ และยังสังคมเจริญเท่าใดการแบ่งผู้นำออก 2 ประเภท ยิ่งเกี่ยวข้องกันมากขึ้นเท่านั้น และการมีหรือเคยมีตำแหน่งในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลยกย่องว่าเป็นผู้นำ นอกจากนื่องานวิจัยของระดมยังมีข้อสรุปที่น่าสนใจ คือ ในการเปรียบเทียบระหว่างผู้นำ และบุคคลทั่วไปที่มีผู้นำชุมชน โดยใช้ตัวแปรอิสระ 13 ตัว เพื่อค้นหาความแตกต่าง ระหว่างผู้นำกับคนที่ไม่ใช่ผู้นำ พบว่า ตัวแปรรายได้ การถือครองที่ดิน อาชีพ การศึกษา

การมีตำแหน่ง การใช้สื่อสารมวลชนและการมีโลกทัศน์กว้าง รวม 7 ตัวเท่านั้นที่สามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างผู้นำและมิใช่ผู้นำ แต่ในจำนวน 7 ตัวนี้การมีตำแหน่งและรายได้เป็นตัวแปรที่สามารถอธิบายความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด

นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นนี้ยังยืนยันทฤษฎีการแบ่งชนชั้นทางสังคมและชนชั้นนำที่ว่าตำแหน่งและรายได้มีความสำคัญ แต่ฐานหลักของอำนาจและอิทธิพลจะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่มากกว่าความมั่งคั่ง ชนชั้นนำที่อยู่บนสุดใน โครงสร้างปิรามิดจะมีลักษณะที่สำคัญ คือ การดำรงตำแหน่งมากกว่าคนอื่น ลักษณะรองลงมา ก็คือ ความมั่งคั่ง ซึ่งหากกล่าวในแง่ของการวิเคราะห์แล้วอาจสรุปได้ว่า สังคมแบบจารีตประเพณีของไทย มีความเป็นไปได้ที่ตำแหน่งทางสถาบันเป็นตัวกำหนดฐานชนชั้นนำมากกว่าความมั่งคั่ง

งานวิจัยเกี่ยวกับศึกษาโครงสร้างกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบชนชั้น

โครงสร้างแบบชนชั้น (class structure) เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่อำนาจกระจุกตัวอยู่ที่ชนชั้น ที่เป็นเจ้าของและ/หรือควบคุมปัจจัยการผลิตที่สำคัญของสังคม เนื่องจากชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ (economically dominant class) สามารถแปรความร่ำรวยและสถานภาพที่อยู่ในระดับสูงทางเศรษฐกิจให้กลายเป็นอำนาจในการเมืองได้ ดังนั้น ชนชั้นที่ผูกขาดอำนาจดังกล่าวจึงเรียกว่าชนชั้นผู้ปกครอง (ruling class) ภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบชนชั้น จึงพบว่า การกระจุกตัวของรายได้ทรัพย์สินและความมั่งคั่ง ก็จะนำไปสู่การกระจุกตัวของอำนาจ เนื่องจากชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อปกป้องและผลิตซ้ำกระบวนการสะสมทุนที่ดำรงอยู่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2552) ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบชนชั้นในประเทศไทย ประกอบไปด้วย

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังกิต พิริยะรังสรรค์ (2537) ศึกษาเรื่อง *คอร์รัปชันกับประชาธิปไตยไทย* ซึ่งได้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องเจ้าพ่อและธุรกิจท้องถิ่น: อำนาจนอกระบบ การคอร์รัปชันและประโยชน์ประชาธิปไตย ได้อธิบายลักษณะของเจ้าพ่อไว้ว่า เจ้าพ่อจะเกี่ยวพันกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมาย และมักจะเป็นบุคคลที่ร่ำรวยมาจากกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ตลอดจนการใช้อิทธิพลนอกระบบ เพื่อให้ตนอยู่นอกกฎหมาย นอกจากนี้เจ้าพ่ออาจจะมีลักษณะในแง่คิของนักเลงบางลักษณะ คือ มีจิตใจเอื้อเพื่อแผ่

ประเภทใจป่าหรือใจกว้าง แต่ในขณะเดียวกัน เจ้าพ่อก็จะสะสมทุนด้วยวิธีการที่ไม่สุจริต มีพฤติกรรมเหมือนพวกผู้ร้ายและมักจะจ้างนักเลงมาเป็นลูกสมุนของตนเอง เจ้าพ่อจะแตกต่างจากนักเลง

ในประเด็นที่ว่า นักเลงจะมีอิทธิพลในระดับท้องถิ่นเท่านั้น แต่เจ้าพ่อในปัจจุบันอาจขยายอิทธิพลของตนครอบคลุมไปในหลายจังหวัดและเข้าไปมีบทบาทในการเมืองระดับชาติพัฒนาการของเจ้าพ่อนั้นเกิดขึ้นมาจากนักธุรกิจท้องถิ่นเชื้อสายจีน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการคิดสินบทข้าราชการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับกระทรวง ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สองเจ้าพ่อในยุคนี้แตกต่างจากเจ้าพ่อยุคหลัง ปี พ.ศ. 2510 เพราะเจ้าพ่อในช่วงนี้มีลักษณะที่พยายามเข้าไปมีอิทธิพลเหนือกฎหมายมากขึ้น และที่สำคัญ คือ พยายามเข้าไปมีบทบาททั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การก้าวเข้ามา มีอิทธิพลของเจ้าพ่อในท้องถิ่นเป็นผลมาจากการอาศัยระบบอุปถัมภ์กับคนในท้องถิ่น และกับข้าราชการจนสามารถสร้างอิทธิพลนอกระบบเข้ามาได้ การที่เจ้าพ่อเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองท้องถิ่นได้ทำให้เจ้าพ่อสามารถรักษาและขยายผลประโยชน์ของตนในท้องถิ่นไว้ได้ ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อกับนักการเมืองและพรรคการเมือง ก็เป็นไปในลักษณะการแบ่งปันผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

Hewison and Maniemai Thongyou (2000) ศึกษาเรื่อง Development Provincial Capitalism a Profile of the Economic and Political Roles of a New Generation in Khon Kaen, Thailand ผู้วิจัยได้นำเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงการเมืองแบบเลือกตั้งในช่วงทศวรรษที่ 1980 และ 1990 ได้ทำให้ธุรกิจการเมืองขยายตัวขึ้นและมีปรากฏการณ์ของการศึกษาเรื่องเจ้าพ่อมากขึ้น แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ใช่ นักธุรกิจทุกคนจะเป็นเจ้าพ่อและเป็นบพเจ้าพ่อที่มากขึ้นเพื่อช่วยทำให้บทบาทของชนชั้นนายทุนต่างจังหวัดมีความสำคัญมากขึ้นด้วย ชนชั้นนายทุนต่างจังหวัดเป็นผู้ประกอบการที่พัฒนารูปแบบชีวิตที่มักจะขัดแย้งกับข้าราชการในท้องถิ่น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจและข้าราชการที่แตกต่างจากระบบอำมาตยาธิปไตย ในอดีตที่ทั้งสองฝ่ายจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การที่นายทุนท้องถิ่นมีรากฐานอยู่ในท้องถิ่นทั้งด้านสังคมและการค้าทำให้ชนบทเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของระบบผู้แทนแบบรัฐสภาทำให้ท้องถิ่นกลายมาเป็นฐานหลัก

ของนักการเมืองระดับชาติ ในขณะที่เดียวกันนายทุนท้องถิ่นก็ต้องแสวงหาอำนาจทางการเมืองสำหรับตนเองมากขึ้นในการประกอบช่วยการประกอบการธุรกิจ

จากการวิจัยเชิงสำรวจในจังหวัดขอนแก่นผู้วิจัย พบว่า ในปัจจุบันขอนแก่นได้เกิดมีนักธุรกิจท้องถิ่นรุ่นใหม่ขึ้นมาแต่เกือบทั้งหมดกลับไม่ประกอบการในเชิงอุตสาหกรรมการผลิต (manufacturing) เนื่องจากยังสะสมทุนอยู่ในภาคบริการและกิจการบันเทิงเป็นหลัก นายทุนท้องถิ่นของขอนแก่นในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปความสัมพันธ์กับข้าราชการที่แต่เดิมจะต้องขึ้นอยู่กับการขอใบอนุญาตประกอบการข้าราชการไปสู่การเป็นนักการเมืองโดยตรง และไม่ได้แสดงบทบาทแบบเจ้าพ่อซึ่งใช้อิทธิพลที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ในการพัฒนาเศรษฐกิจต่างจังหวัดนั้น การใช้อำนาจในเชิงอิทธิพลจะลดลงเรื่อย ๆ รวมถึงบทบาทของข้าราชการในประกอบการธุรกิจจะมีความสัมพันธ์น้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

งานวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบผสมผสาน

โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างโครงสร้างรูปแบบต่าง ๆ ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่าท้องถิ่นไทย ไม่ว่าจะเป็นจังหวัดตำบลหรือหมู่บ้านในช่วงกำลังการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดการปะทะประสาน (articulation) ในช่วงที่เกิดการปะทะประสานระหว่างโครงสร้างรูปแบบต่าง ๆ แล้วแต่บริบททางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและกระแสโลกาภิวัตน์ งานวิจัยเกี่ยวกับ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแบบผสมผสานที่สำคัญ มีดังนี้

พิชาย รัตนคติถ ฤกษ์ (2533) ศึกษาเรื่อง โครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำในชนบทไทย: ศึกษากรณี หมู่บ้านดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง เป็นการศึกษาโครงสร้างอำนาจและภาวะความเป็นชนชั้นนำในหมู่บ้านชนบทไทย ซึ่งฐานคติของการศึกษา คือ หมู่บ้านทุกหมู่บ้านในสังคมชนบทไทยต่างมีความสัมพันธ์ติดต่อและได้รับผลกระทบจากภายนอก ซึ่งได้แก่ ระบบราชการและระบบทุนนิยมด้วยกันทั้งสิ้น แต่จะต่างกันที่ขนาดความรุนแรงมากน้อยของแรงกระทบ หากหมู่บ้านใดที่มีแรงกระทบจากภายนอกน้อย ลักษณะของโครงสร้างอำนาจและภาวะชนชั้นนำย่อมจะเกิดขึ้นกับปัจจัยภายในหมู่บ้านมากกว่าปัจจัยภายนอกในทางตรงข้ามหมู่บ้านที่มีแรงกระทบจาก

ภายนอกมาก โครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำย่อมแปรผันตามปัจจัยภายนอกมากกว่า ปัจจัยภายในหมู่บ้าน ผลการวิจัยเป็นไปตามจริงตามฐานคติที่ตั้งไว้ ดังนี้ กรณีหมู่บ้านดั้งเดิม โครงสร้างอำนาจในองค์กรรวมมีลักษณะที่เกิดจากการปะทะประสานของโครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ แบบอุปถัมภ์ และฝักฝ่าย

โดยมีลักษณะพลวัตรที่เริ่มจากโครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติซึ่งมีการกระจายอำนาจของหัวหน้ากลุ่มตระกูลต่าง ๆ ในชุมชน จากนั้นเริ่มผันแปรมาสู่ลักษณะอำนาจเชิงอุปถัมภ์และเมื่ออำนาจรัฐเข้าไปแทรกแซงในหมู่บ้านได้มีการก่อรูปของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้าน อีกทั้งเมื่อเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับชาวบ้านก่อรูปในเชิงอุปถัมภ์ขึ้นภายใต้การชูดริคนอกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านมิได้มีความเป็นเนื้อเดียวกันอย่างที่เข้าใจในอดีต

ในทางตรงกันข้ามกับมีการแก่งแย่งและช่วงชิงสิ่งที่มีค่าในหมู่บ้านและทำให้เกิดการก่อตัวเป็นกลุ่มฝักฝ่ายภายในหมู่บ้านขึ้นมากรณีหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอำนาจมีลักษณะปะทะประสานระหว่างโครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์แบบชนชั้นและฝักฝ่าย โดยพลวัตรของโครงสร้างอำนาจ เริ่มต้นจากโครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์ที่ได้รับอิทธิพลหลงเหลือจากระบบศักดินา ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องในหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับข้าราชการด้วยเมื่ออำนาจรัฐเข้าไปแทรกแซง

ความผันแปรในโครงสร้างอำนาจของหมู่บ้านมีมากขึ้นเมื่อนำพาตนเองไปผูกติดกับตลาดโลก ลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นเริ่มเด่นชัดขึ้นมี 2 ลักษณะที่ผสมผสานกันอยู่ ประการแรก เป็นลักษณะทางชนชั้นที่รับเอาระบบศักดินามาผสม ประการที่สอง ลักษณะชนชั้นที่เป็นแบบทุนนิยม ทำให้หมู่บ้านเกิดการแตกแยกและแบ่งเป็นกลุ่มฝักฝ่าย ซึ่งต่างก็พยายามจะช่วงชิงการนำในหมู่บ้านและความขัดแย้งเกิดขึ้นเสมอเมื่อมีประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นผลประโยชน์เข้ามากระทบสำหรับการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ ในด้านความแตกต่างระหว่างประชาชนและชนชั้นนำ ส่วนใหญ่พบว่า คุณสมบัติที่สามารถอธิบายการเป็นชนชั้นนำของชุมชน ได้แก่ ทรัพย์สินสมบัติความร่ำรวย และการมีตำแหน่ง (ตำแหน่งทางการและตำแหน่งทางสังคม)

ผู้วิจัยศึกษาในประเด็นดังกล่าวดังต่อไปนี้ ได้วิจัยเรื่องโครงสร้างอำนาจ และชนชั้นนำในชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง ผลการศึกษา พบว่า โครงสร้างอำนาจและพลวัตรของโครงสร้างอำนาจ กรณีหมู่บ้านดั้งเดิมนั้น โครงสร้างอำนาจของครัวมีลักษณะที่เกิดจากการปะทะ ประสาน โครงสร้างอำนาจแบบเครือข่าย แบบอุปถัมภ์และฝักฝ่าย โดยมีพลวัตรที่เริ่มต้นจากโครงสร้างอำนาจแบบเครือข่าย ซึ่งมีการกระจายอำนาจของหัวหน้ากลุ่มตระกูลต่าง ๆ ในชุมชน จากนั้นก็เริ่มผันแปรมาสู่ลักษณะอำนาจเชิงอุปถัมภ์ อันเป็นความสัมพันธ์แนวตั้งระหว่างผู้นำกับลูกน้อง เมื่ออำนาจรัฐเข้าไปแทรกแซงหมู่บ้านก็ได้มีการก่อรูปความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านมากขึ้น

ขณะเดียวกันความผันแปรของโครงสร้างอำนาจก็ได้หยุดอยู่แค่นั้น เมื่อระบบเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับชาวบ้านก็ก่อรูปในเชิงอุปถัมภ์ขึ้นมาภายใต้การชูครีคนอกระบบเศรษฐกิจทุนนิยม นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านมิได้เป็นเนื้อเดียวกันอย่างเช่นในอดีต ในทางตรงกันข้าม กลับมีการแย่งชิงและช่วงชิงสิ่งที่มีคุณค่าในหมู่บ้านอยู่เสมอ ๆ และทำให้เกิดการก่อตัวเป็นกลุ่มฝักฝ่ายภายในหมู่บ้านในกรณีหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างอำนาจมีลักษณะปะทะประสานกันระหว่างโครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์ แบบชนชั้นและฝักฝ่าย โดยพลวัตรของโครงสร้างอำนาจเริ่มต้นจากโครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความคิดที่หลงเหลือจากระบบศักดินา อันได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องในหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับข้าราชการ เมื่ออำนาจรับเข้าไปแทรกแซงความผันแปรในโครงสร้างอำนาจของหมู่บ้านที่กำลังมีมากขึ้นเมื่อนำพาตนเองไปผูกติดกับระบบตลาดโลก ลักษณะการแบ่งแยกทางชนชั้นก็เริ่มเด่นชัดขึ้น

ลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นมีสองลักษณะที่ผสมผสานกันอยู่ คือ ประการแรก เป็นลักษณะทางชนชั้นรับเอาระบบคิดแบบศักดินามาผสม ประการที่สอง ลักษณะทางชนชั้นเป็นแบบทุนนิยม นอกจากนี้การเข้ามาของระบบราชการ การเมือง และระบบทุนนิยม ทำให้หมู่บ้านเกิดความแตกต่างและแบ่งแยกเป็นกลุ่มฝักฝ่าย ซึ่งต่าง

พยายามจะช่วงชิงการนำในหมู่บ้านและความขัดแย้งเกิดขึ้นเสมอเมื่อประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นผลประโยชน์เข้ามากระทบ

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2533) ศึกษาเรื่อง *โครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำในชนบทไทย ศึกษากรณี หมู่บ้านดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง* ได้ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างอำนาจแบบผสมผสานของหมู่บ้านในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 ว่า มีการปะทะประสานระหว่างโครงสร้างแบบอุปถัมภ์กับแบบเครือญาติและแบบกลุ่มฝักฝ่าย โครงสร้างอำนาจแบบครัวญาติในที่นี้ เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจในแนวนอนบนฐานของญาติตามสายโลหิตและการคงจากการแต่งงานหรือการทำพิธีกรรม เช่น การผูกเสี่ยวหรือการเป็นเกลอ โครงสร้างอำนาจแบบครัวญาติจึงไม่เกิดการกระจุกตัวหรือเหลื่อมล้ำกันอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากระบบเครือญาติจะนับถือผู้มีอาวุโสแต่ในหมู่บ้านไทยจะถูกกำกับไว้โดยระบบคุณธรรมของพระพุทธศาสนา

การนำระบบเครือญาติมาใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจในระดับตำบล มีจุดอ่อนถึงแม้ว่าคนในระดับตำบลจะมีญาติพี่น้องอยู่แต่ก็ไม่ได้มีลักษณะแบบระบบเครือญาติ คือ อำนาจการปกครองของท้องถิ่นจะเป็นของผู้นำเครือญาติผู้มีอาวุโส และมีคุณธรรม เนื่องจากระบบการผลิตในระดับตำบลไม่ได้ใช้ฐานของเครือญาติอีกต่อไปแล้ว เช่น ไม่ได้ใช้ระบบลงแขกหรือเอาแรง

นอกจากนี้ก็ไม่ได้ใช้ฐานทางวัฒนธรรมของระบบเครือญาติ เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษเหมือนดังเช่น ผีปู่ย่าตายายของชาวบ้านในภาคอีสานและภาคเหนือ ส่วนโครงสร้างอำนาจแบบกลุ่มฝักฝ่าย (faction) ตามที่ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2533) ได้นำเสนอเป็นโครงสร้างที่ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบเครือข่ายในหมู่บ้าน ดังนั้น จึงเกิดเป็นกลุ่มแบบชั่วคราวโดยไม่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ กล่าวคือกลุ่มจะมีบทบาทแข่งขันเมื่อเกิดกรณีพิพาทเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรหรือปกครองคน การเป็นสมาชิกของกลุ่มก็มาจากอัตลักษณ์ที่หลากหลายโดยไม่จำกัด เช่น การเป็นญาติ การอยู่อุปถัมภ์เดียวกัน ศาสนาเดียวกัน ความคิดเห็นทางการเมืองเหมือนกัน หรือการมีอาชีพเดียวกัน

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2552) ศึกษาเรื่อง *โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ* คือ การศึกษาพลวัต

ของกลุ่มอำนาจท้องถิ่นในเชิงพัฒนาการของกลุ่มอำนาจที่มีบทบาทนำในท้องถิ่น การศึกษากระบวนการและแบบแผนการเข้าสู่อำนาจโดยการเลือกตั้งท้องถิ่น การบริหารอำนาจและความขัดแย้งและตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้บริหารท้องถิ่น ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้พิชชาอาศัยกระบวนการสามรูปแบบ คือ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก การเสวนากลุ่ม

โดยมีพื้นที่ตัวอย่างชุมชนเมือง 2 พื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา คือ เทศบาลนครอุบลราชธานีและพื้นที่เทศบาลเมืองปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า การเมืองการปกครองท้องถิ่นไทยในระดับเทศบาลมีพลวัตรของการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบอุปถัมภ์เชิงพหุภาคี (corporate clienteles) กล่าวคือ มีกลุ่มอำนาจทางยุทธศาสตร์ (strategic power groups) ที่เป็นชนชั้นนำท้องถิ่นหลายกลุ่มที่มีบทบาทครอบงำการเมืองท้องถิ่น กลุ่มอำนาจแต่ละกลุ่มมีรากฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กลุ่มเหล่านี้จะรวมตัวกันเป็นพันธมิตรชั่วคราวในการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง

สายสัมพันธ์ของสมาชิกแต่ละกลุ่มเป็นความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ โดยสมาชิกมีเป้าหมายเฉพาะซึ่งผูกติดกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้นำกลุ่ม ผู้นำมีอำนาจสูงและมีทางเลือกหลากหลายในการตัดสินใจว่าจะจะเป็นพันธมิตรกับใคร และจะใช้นโยบายอะไร トラบเท่าที่ยังสามารถตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มได้ เสถียรภาพของกลุ่มขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำในการแสวงหาทรัพยากรมาแจกจ่าย สมาชิกกลุ่มให้เพียงพอกับความต้องการ องค์กรประกอบของกลุ่มมีความหลากหลายทางชนชั้น สมาชิกมีการเชื่อมโยงในแนวตั้งอยู่ร่วมกันได้เพราะบารมีของผู้นำ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับผู้นำกลุ่มเป็นความสัมพันธ์ค่อนข้างหลวมโดยสมาชิกสามารถเปลี่ยนแปลงกลุ่มที่สังกัดได้ง่ายและไม่มียกย่องโทษที่ร้ายแรงแต่ประการใด

ภายใต้ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบอุปถัมภ์เชิงพหุภาคีนี้กลุ่มอำนาจเชิงยุทธศาสตร์จะใช้กลไกการจัดตั้งเครือข่ายห้วคณะแนเป็นเครื่องมือหลักในการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองและใช้อำนาจหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์จากงบประมาณท้องถิ่นหรืองบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนจากส่วนกลาง การแสวงหาประโยชน์นี้มีการสับคบกัันทั้งจากผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารงานประจำและกลุ่มธุรกิจพวกพ้องที่อยู่ในเครือข่าย

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอพาร์ ถิ่นบางเตียว (2550ก) ศึกษาเรื่อง *โครงสร้างอำนาจในจังหวัดชลบุรีกับนัยในการขับเคลื่อนโครงการทางสังคม* ได้เสนอการผสมผสานอำนาจท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การผสมผสานระหว่างโครงสร้างชนชั้นนำเข้ากับการวิเคราะห์ชนชั้นและเครือข่ายแบบอุปถัมภ์ โดยได้ใช้โครงสร้างอำนาจในจังหวัดชลบุรีกับนัยการขับเคลื่อนโครงการทางสังคม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโครงสร้างอำนาจของจังหวัดจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นอำนาจขั้วเดียวของกลุ่ม “บ้านใหญ่” ภายใต้การนำของนายสมชาย คุณปลื้ม (กำนันเป้าะ) ผลการวิจัย พบว่า ภายใต้โครงสร้างอำนาจขั้วเดียวในภาคประชาสังคมที่ถูกครอบงำโดยกลุ่มบ้านใหญ่นั้น เป็นผลให้การดำเนินนโยบายสาธารณะของท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนฐานของกระบวนการของการทำธุรกิจการเมือง โดยมีแบบแผนการดำเนินงานในลักษณะ ที่เรียกว่า “โครงการเศรษฐกิจเพื่อหาเงิน โครงการสังคมเพื่อหาเสียง โครงการวัฒนธรรมเพื่อสร้างทุนทางสังคม” กล่าวคือ การขับเคลื่อนโครงการทางเศรษฐกิจของกลุ่มบ้านใหญ่จะใช้อองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (อบจ.) เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน โครงการทางเศรษฐกิจนั้นมีเป้าหมายเพื่อเล่นการเมืองแบบธุรกิจการเมือง คือ มีการเอาเงินจาก อบจ. มาเพื่อซื้อเสียงหรือหาเสียงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำถนน ไฟฟ้า น้ำประปา มีสิ่งก่อสร้างของชุมชน ในขณะที่เดียวกัน โครงการทางเศรษฐกิจก็เป็นการลงทุนหลังจากที่ได้รับตำแหน่งจากการเลือกตั้งสิ้นสุดลง ส่วน โครงการทางสังคมในจังหวัดชลบุรีที่ดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ โครงการทางด้านการศึกษา โครงการช่วยเหลือผู้ติดโรคเอดส์ โครงการเบี้ยคนชรา และโครงการช่วยเหลือผู้พิการ การขับเคลื่อนโครงการสังคมเหล่านี้้นักการเมืองของกลุ่มบ้านใหญ่ไม่สามารถหาเงินจากเปอร์เซ็นต์ในการทำโครงการได้โดยตรง เนื่องจากเป็นงบประมาณที่ให้แก่ปัจเจกชนที่ด้อยโอกาสโดยตรงโครงการทางวัฒนธรรมของนักการเมืองในกลุ่มบ้านใหญ่ เป็นโครงการที่ยังมีการจัดทำและได้รับการขับเคลื่อนค่อนข้างน้อยยกเว้นเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ทำกันเป็นประจำปี เช่น งานลอยกระทง และงานวันไหลในเทศกาลสงกรานต์ โครงการวัฒนธรรมเท่าที่มีอยู่มีเป้าหมายเพื่อการสร้างภาพพจน์หรือทุนทางสังคมของนักการเมืองท้องถิ่นเป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สร้างความบันเทิงให้แก่ชาวบ้านและฟื้นฟูคุณค่าทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอปาร์ ถิ่นบางเตียว (2549) ศึกษาเรื่อง บทบาท
 ทางการเมืองของเจ้าพ่อท้องถิ่นในกระแสโลกาภิวัตน์: ศึกษากรณีจังหวัดหนึ่ง
 ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเลือกจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกรณีศึกษา ซึ่งจังหวัดนี้
 มีนายทุนท้องถิ่นที่แสดงพฤติกรรมแบบเจ้าพ่อไปมีบทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อเกิดขึ้น
 ในโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นที่มีลักษณะสามชั่วอำนาจ โครงสร้างอำนาจแบบสามชั่ว
 เกิดขึ้นมาจากการต่อสู้ระหว่างกลุ่มของชนชั้นนำท้องถิ่นภายใต้สถานการณ์ที่ไม่มีกลุ่มใด
 มีอำนาจเด็ดขาดในจังหวัด การต่อสู้ดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นลำดับจนตกลึก
 เป็นโครงสร้างอำนาจระหว่างกลุ่มอุปถัมภ์สามกลุ่ม โดยการนำของนายทุนท้องถิ่น

ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มน้ำจืด กลุ่มน้ำเค็มและกลุ่มน้ำกร่อย ซึ่งโครงสร้างอำนาจ
 สามชั่วอำนาจของจังหวัดนี้เกิดขึ้นในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ อันเป็นผลมาจาก
 การเข้ามาลงทุนของต่างชาติในการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530
 โดยกระแสโลกาภิวัตน์นั้นได้ส่งผลเชื่อมโยง (linkage effect) ต่อการสะสมทุนของเจ้าพ่อ
 เจ้าแม่ท้องถิ่นในธุรกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมก่อสร้าง
 การค้า อสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจบริการ ซึ่งหลายธุรกิจจะอิงกับการขยายตัวของอุตสาหกรรม
 จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยทำให้ผู้วิจัย พบว่า ลักษณะบางอย่าง
 ที่น่าสนใจของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยมีความผสมผสานของหลายแนวคิด
 มากกว่าที่จะเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งตามสำนักคิดหลักเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจ
 ที่ผู้วิจัยได้อธิบายแล้วข้างต้น

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น

การพัฒนาการกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น
 จากการวิจัย พบว่า ในขณะนี้สังคมท้องถิ่นไทยมีลักษณะของสังคมทวิลักษณ์ (dual
 societies) ระหว่างสังคมโบราณที่มีฐานวัฒนธรรมของตนเองที่เป็นกรอบและเป็นแบบ-
 แผนในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น กับอีกด้านหนึ่งของสังคมท้องถิ่นที่กำลังเปลี่ยน
 ผ่านไปสู่ความทันสมัย (modernization) ด้วยสภาพของสังคมทวิลักษณ์ ดังนั้น
 ในทางวิชาการการนำทฤษฎีตะวันตกที่มีบริบทของสังคมที่มีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

แล้วมาอธิบายสังคมท้องถิ่นไทยที่มีบริบทตรงกันข้ามเราจึงไม่สามารถอธิบายสังคมท้องถิ่นได้สอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้ในความเป็นจริงเรา ยังพบว่า โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นนั้นมี 2 ระดับที่ทับซ้อนกันอยู่ กล่าวคือ

โครงสร้างอำนาจแห่งชาติ

ไฮม (2524) ได้อธิบายว่า โครงสร้างอำนาจแห่งชาติ อันหมายถึง รัฐและกลไกของรัฐ องค์กรของรัฐส่วนกลางที่เข้าไปมีบทบาทในท้องถิ่น ได้แก่ กลไกของรัฐ ด้านเศรษฐกิจและการปกครอง เช่น การนิคมแห่งประเทศไทย กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ บริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ส่วนราชการในจังหวัด อำเภอ เป็นต้น ที่เข้าไปมีบทบาทในท้องถิ่นนอกจากนี้ยังมีกลุ่มทุนต่างชาติ และกลุ่มชาติที่เข้ามาลงทุนและมีบทบาทในท้องถิ่นจนสถาปนาตัวเป็นแบบแผนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในท้องถิ่น

โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และจุพามาศ ไชยรบ (2545) ได้อธิบายว่า โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดจากการตกผลึกและการสถาปนาของคนในท้องถิ่นภายใต้วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ การเมือง ของท้องถิ่นและแบบแผนความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวยังมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมท้องถิ่นอีกด้วย เช่น กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นที่มีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจในท้องถิ่น เป็นต้น

การวิจัยของ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอปาร ถิ่นบางเตียว (2549) พบว่า ความน่าสนใจบางอย่างเกี่ยวกับลักษณะชนชั้นนำและ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นไทยที่มีข้อแตกต่างกับแนวคิดของตะวันตก กล่าวคือ ชนชั้นนำท้องถิ่นไทยมีลักษณะการสะสมทุนทางเศรษฐกิจในขั้นเบื้องต้น (primitive accumulation)

การสะสมทุนขั้นเบื้องต้นเป็นการสะสมทุนครั้งแรกของชนชั้นนายทุน ก่อนการเกิดระบบทุนนิยมหลังจากที่มี การรวบรวมทุน หรือ ปัจจัยการผลิต ให้มาจำกัดอยู่ในมือคนจำนวนน้อยในขณะที่บุคคลอื่นในสังคมต้องสูญเสียปัจจัยการผลิตของตน กลายเป็นกรรมกร ผู้มีชีวิตอยู่ด้วย ค่าจ้างแรงงาน นายทุนที่มีบทบาทสำคัญในการสะสม-

ทุนในชั้นเบื้องต้น ได้แก่ พ่อค้า (merchant) และนายทุนเงินกู้ (usurer) นายทุนก่อนระบบทุนนิยมมีเป้าหมายอยู่การสะสมความมั่งคั่งในเงินตราโดยอาศัยการสร้างผลกำไรจากการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น นายทุนดังกล่าวจึงดำเนินธุรกิจ ในปริวิตถของการแลกเปลี่ยนเป็นหลัก หลังจากสะสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจนกลายเป็นชนชั้นนำทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นแล้ว กลุ่มชนชั้นนำก้าวไปมีบทบาททางการเมืองในท้องถิ่นและการเมืองรับชาติ โดยอาศัยความสัมพันธ์ในการสร้างบารมีและอิทธิพล ในการสร้างเครือข่ายผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง

ภายใต้ระบบอุปถัมภ์เป็นระบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีอำนาจทรัพย์สินสมบัติหรือบารมีกับผู้อยู่อุปถัมภ์ที่ต้องพึ่งพา ผู้อุปถัมภ์ที่อยู่เหนือกว่าและสามารถบันดาลสิ่งของที่ตนต้องการ ได้ เป็นการเสนอสนองต่อกันที่อยู่บนพื้นฐานของข้อกำหนดทางศีลธรรม (moral basis)

ระบบอุปถัมภ์ได้รับการพิจารณาว่า เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของโครงสร้างสังคมไทย ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การอุปถัมภ์กันระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่า เจ้านายกับลูกน้อง เจ้าพ่อกับมือปืน หัวคะแนนกับการเลือกตั้ง และการซื้อเสียง ข้าราชการกับนักการเมือง และนักธุรกิจการคอร์รัปชัน เป็นต้น ระบบอุปถัมภ์จึงถูกใช้ในการสร้างอิทธิพล และเครือข่ายอำนาจทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นของกลุ่มชนชั้นนำ ในการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองให้คนในเครือข่ายและทำให้บทบาทและสถานภาพของกลุ่มชนชั้นนำดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องและกลุ่มชนชั้นนำยังได้อาศัยอำนาจทางการเมืองปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำเป็นสาระสำคัญ

ทั้งนี้พบว่า กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นมีการจัดองค์กรชนชั้นนำผ่านครอบครัว ระบบกงสี ซึ่งวัฒนธรรมจีน โพนั้ทะเลในการจัดตั้งองค์กรของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น ระบบกงสีเป็น ความสัมพันธ์แนวราบที่เน้นความสัมพันธ์แบบพี่น้อง หุ่นส่วนและความเสมอภาคในหมู่สมาชิก (พรณี บัวเล็ก, 2549) ปราภฏการณั้ดังกล่าวเกี่ยวกับชนชั้นนำท้องถิ่นในการศึกษาทำให้เราเห็นความแตกต่างกับแนวคิดชนชั้นนำของตะวันตก ในหลาย ๆ ประการ เช่น ประเด็นการจัดตั้งองค์กรผ่านวัฒนธรรมของชาวจีน โพนั้ทะเล ระบบอุปถัมภ์ เครือข่ายอำนาจอิทธิพล การเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ทำให้เราเห็นการผสมผสานกันอยู่ของหลายแนวคิดที่มีกลไกและมีการทำหน้าที่ต่างกันไปและทำให้โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นนั้นดำรงอยู่ได้ ปรัชญาการณที่ที่เกิดขึ้นทำให้เราเห็นภาพชัดเจนว่า การอธิบายโครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำของประเทศไทยนั้น ต้องมีการผสมผสานทางทฤษฎีแบบผสมผสาน (mixed model) ในการศึกษาของผู้วิจัย จึงได้พัฒนารอบแนวคิดในการวิเคราะห์ที่ขึ้นมาเพื่ออธิบายชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจในท้องถิ่นที่มีลักษณะที่เรียกว่า รูปแบบผสมผสานทางทฤษฎี ในการวิเคราะห์ชนชั้นนำแล โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น เป็นการตั้งสมมติฐานชั่วคราว เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงานและการวิเคราะห์

ทั้งนี้การศึกษาผู้วิจัยจะปล่อยให้ข้อมูลที่เป็นจริงในการลงพื้นที่เป็นตัวกำหนดรายละเอียดการศึกษาด้วย เนื่องจากผู้วิจัยจะได้ปรับปรุงกรอบวิเคราะห์ให้สามารถใช้อธิบายชนชั้นนำและ โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้มากที่สุด หลังจากนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์แล้วจึงสรุปเป็นรูปแบบโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นและชนชั้นนำท้องถิ่นในระดับทฤษฎีระดับพื้นที่

โดยอาศัยตัวแบบเบื้องต้นในการวิเคราะห์ในที่นี้ หมายถึง การสร้างกรอบการวิเคราะห์ตามแนวการวิจัยเชิงคุณภาพที่ระบุถึงแนวคิดหลัก (core concept) ที่จะใช้เป็นจุดเริ่มของการวิจัยโดยการสร้างสมมติฐานชั่วคราวเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเปลี่ยนแปลงไปในการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละครั้ง จนกระทั่งการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจะถึงจุดอิ่มตัว (data saturation) ผู้วิจัยจึงจะสามารถตกผลึกความคิดเป็นตัวแบบการวิเคราะห์ที่แท้จริง

ตัวแบบการวิเคราะห์ที่ตั้งอยู่บนฐานวิธีวิทยาของเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้างวิธีวิทยาดังกล่าวให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์ผู้กระทำการทางสังคม (social actor) กระบวนการทางสังคม (social process) และ โครงสร้างสังคม (social structure) บนฐานหลักทฤษฎีวิธีสำหรับการวิเคราะห์สังคม (ชัชชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2542) ผู้กระทำการทางสังคม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีเจตจำนงในการปฏิบัติการทางสังคม เช่น กลุ่มทางสังคม (social group) ชนชั้น (social class) องค์กรทางสังคม (social organization) หรือขบวนการทางสังคม (social movement)

1. กลุ่มสังคมน เป็นกลุ่มบุคคลที่มีสำนึกถึงอัตลักษณ์ร่วมกันและดำเนินกิจกรรม ภายใต้แนวทางที่ได้จัดตั้งขึ้นมา เช่น กลุ่มบ้านใหญ่ในชลบุรี หมายถึงกลุ่มสังคม มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองบนฐานของสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ระหว่างเจ้าพ่อกับลูกน้องภายในกลุ่ม

2. ชนชั้นทางสังคม เป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมอันเดียวกัน คือ ในความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคม เช่น นายทุนท้องถิ่นในจังหวัดที่ศึกษา เป็นชนชั้นนายทุนเนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ได้แก่ เครื่องจักร เรือประมง โรงแรมการท่องเที่ยว ที่ดิน หรือเครื่องมือการก่อสร้างรับเหมา เป็นต้น

การศึกษาชนชั้นในงานวิจัยนี้จะพิจารณาถึงปีกหรือกลุ่มย่อยภายในชนชั้น (fraction) เช่น นายทุนท้องถิ่นในจังหวัดที่ศึกษาสามารถวิเคราะห์ออกเป็นนายทุน การประมง นายการเกษตรนายทุนเจ้าที่ดินและนายทุนเงินกู้เก็งกำไร เป็นต้น

3. องค์กรทางสังคม เป็นกลุ่มบุคคลที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเพื่อการใช้ อำนาจอันชอบธรรม เช่น ระบบราชการส่วนภูมิภาคและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรากฏในงานวิจัยนี้

4. ขบวนการทางสังคมเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนมาก ที่มีความพยายาม ร่วมกันในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงระบบสังคมที่เป็นอยู่ โดยมุ่งทำทนายอำนาจ ของสถาบันที่เป็นทางการ เช่น บทบาทของภาคประชาชนในจังหวัดชลบุรี เป็นต้น

ในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นผู้กระทำการดังกล่าวอาจมีการรวมตัว ในรูปของพันธมิตร (alliance) เพื่อระดมทรัพยากรร่วมกันในการปฏิบัติการทางสังคม หรือชนชั้นนำท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สามารถเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองอาจเกาะกลุ่ม อยู่ในแวดวงเดียวกันที่เรียกว่า กลุ่มขั้วอำนาจ (power bloc)

กระบวนการทางสังคม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการทางสังคม คือ กลุ่มทางสังคม ชนชั้นและขบวนการทางสังคม ทั้งในเชิงขัดแย้งและร่วมมือกัน เพื่อให้ได้ มาซึ่งผลประโยชน์และคุณค่าที่ต้องการ ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวในที่นี้จะเรียกว่า การต่อสู้ ทางสังคม (social struggle)

การวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมจากฐานคิดแบบวิภาษวิธีนั้นสะท้อนให้เห็นในมิติทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงการคลี่คลายจากความเป็นมาในอดีตถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และสิ่งที่จะเป็นไปในอนาคต ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากกระบวนการทางสังคมถูกขับเคลื่อนในประวัติศาสตร์โดยการต่อสู้แข่งขันระหว่างกลุ่มและชนชั้นต่าง ๆ กระบวนการทางสังคมในการวิจัยนี้ จะให้ความสำคัญต่อกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นและกระบวนการเลือกตั้ง

โครงสร้างสังคม หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องระดับหนึ่ง (pattern of social relationship) โดยเกิดจากการต่อสู้ระหว่างผู้กระทำการในกระบวนการทางสังคม ดังนั้น แนวคิดโครงสร้างสังคมในที่นี้จึงถือว่าโครงสร้างเป็นสิ่งที่สามารถถูกปรับเปลี่ยนหรือสืบทอดได้โดยการเคลื่อนไหวของมนุษย์ผู้กระทำการนั่นเอง เนื่องจากเป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้น โครงสร้างอำนาจชั่วคราวในจังหวัดที่ศึกษานี้จะใช้แนวคิดเรื่องโครงสร้างสังคมในมิติเชิงอำนาจ โครงสร้างในที่นี้จึงหมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำท้องถิ่น ดังนั้น โครงสร้างอำนาจจึงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องมากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบอื่น ๆ

ในการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นจึงสามารถวิเคราะห์ตั้งแต่การก่อรูปโครงสร้าง (production) การผลิตซ้ำหรือการสืบทอดโครงสร้าง (reproduction) หรือการเปลี่ยนรูปโครงสร้าง (transformation) นอกจากนี้การใช้ฐานคิดอยู่บนหลักวิภาษวิธีในการวิเคราะห์โครงสร้าง เราจะพบลักษณะสองด้านของโครงสร้าง (duality of structure) คือ โครงสร้างมีทั้งด้านที่สร้างข้อจำกัดให้เกิดการดำรงอยู่และด้านที่เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากโครงสร้างมีความสามารถเป็นทั้งผลผลิต (product) และเงื่อนไข (condition) ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและชนชั้นต่าง ๆ

โครงสร้างในด้านที่เป็นผลผลิตจากการกระทำทางสังคมชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างสามชั่วอำนาจมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้จากการเคลื่อนไหวระหว่างกลุ่ม และชนชั้นต่าง ๆ ในจังหวัดที่มีการแข่งขันต่อสู้กันทางสังคมการแข่งขันต่อสู้ทางสังคมในที่นี้สะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการมีทั้งที่มีความขัดแย้งและความร่วมมือกัน

โครงสร้างสังคมในด้านที่เป็นเงื่อนไขมีคุณสมบัติเป็นตัวกำหนดข้อจำกัด หรือเปิดโอกาสของการกระทำทางสังคม การจำกัดหรือเปิดโอกาสของโครงสร้าง ขึ้นอยู่กับผู้กระทำกรว่ามีสถานภาพอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ตรงไหนในโครงสร้าง เนื่องจากสถานภาพดังกล่าวจะทำให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรของสังคมแตกต่างกัน เช่น นายทุนท้องถิ่นที่อยู่ในอำนาจในจังหวัดที่ศึกษาข้อมอยู่ในฐานะที่จะมีโอกาส ได้รับโครงการรับเหมาก่อสร้างของทางราชการมากกว่านักธุรกิจนอกอำนาจ เนื่องจากการมีตำแหน่งทางการเมือง

วิธีการวิเคราะห์ชนชั้นนำท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูลในบทความนี้จะเป็นการวิเคราะห์ชนชั้นนำและโครงสร้าง อำนาจบนฐานประวัติศาสตร์แบบวิภาษวิธีวิธีการดังกล่าวมีความสำคัญดังนี้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2552; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2549) การวิเคราะห์ชนชั้นนำท้องถิ่นในบทความนี้จะพิจารณาจากฐานของ ประวัติศาสตร์ คือ ในกระบวนการคลี่คลายทางประวัติศาสตร์ที่จะก้าวมาเป็นชนชั้นนำ ดังนั้นในกระบวนการระบุชั้นนำจะใช้วิธีการแบบผสมผสาน โดยคำนึงถึงบริบททาง ประวัติศาสตร์ ดังนี้ (ระดม วงษ์น้อย, 2527, หน้า 6-7; Domhoff, 2002, pp. 124-137)

1. วิธีการระบุชนชั้นนำโดยพิจารณาจากตำแหน่ง (positional technique) มีฐาน การวิเคราะห์อยู่ที่ว่า ผู้มีตำแหน่งสำคัญ ๆ ในองค์กรย่อมเป็นผู้มีอำนาจควบคุมทรัพยากร และการตัดสินใจของชุมชน ดังนั้น จึงมีคำถามหลักว่า ใครปกครอง (who governs) วิธีนี้ จุดอ่อนในบริบทของการวิจัยนี้พิจารณาจากตำแหน่งจะพิจารณาจากตำแหน่งทางการเมือง ในท้องถิ่นเท่านั้น ทั้งที่ในตำแหน่งในมิติอื่น ๆ ในท้องถิ่นยังมีภาคสังคม ภาคธุรกิจ ก็ผู้มีอำนาจควบคุมทรัพยากรและมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะต่าง ๆ

2. วิธีการระบุชนชั้นนำโดยพิจารณาจากชื่อเสียง (reputational technique) วิธีนี้ มีฐานการวิเคราะห์คนที่ชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นย่อมจะ ได้รับความไว้วางใจในการตัดสินใจปัญหาของชุมชน วิธีนี้จุดอ่อนในบริบทของการวิจัยนี้ คือ คนที่มีอำนาจอาจจะไม่ใช่คนที่ชื่อเสียงดีแต่เพียงด้านเดียว เนื่องจากการใช้อำนาจ

ในเชิงอิทธิพลอาจทำให้ผู้มีชื่อเสียงทั้งยอมรับและไม่ยอมรับ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

3. วิธีการระบุตัวชนชั้นโดยพิจารณาจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision-making technique) ฐานการวิเคราะห์ของวิธีนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า ในการศึกษาผู้มีอำนาจท้องถิ่นนั้นจะต้องศึกษาถึงพฤติกรรมจริง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางการเมือง คือ การวิเคราะห์จากกระบวนการตัดสินใจปัญหาสาธารณะสำคัญ ๆ ว่าใครเข้าร่วมตัดสินใจและใครมีบทบาทครอบงำผลการตัดสินใจดังกล่าว โดยมีคำถามว่าใครชนะ (who wins)

4. วิธีการระบุตัวชนชั้นนำโดยพิจารณาจากการกระจุกตัว การระบุตัวชนชั้นนำของวิธีนี้ ตั้งอยู่บนคำถามหลักที่ว่า ใครได้ประโยชน์ (who benefit) ฐานการวิเคราะห์ของวิธีนี้ ก็คือ ชุมชนท้องถิ่นจะเกิดการกระจุกตัวของรายได้ในคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้นั้น คนกลุ่มดังกล่าวจะต้องมีอำนาจมากพอที่สามารถดึงรายได้ให้มากระจุกของรายได้อยู่ที่ตัวเองได้ แต่การใช้ความมั่งคั่งและรายได้จะต้องตระหนักว่าความมั่งคั่งและรายได้ไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวกับเรื่องอำนาจแต่เป็นเพียงสัญญาณที่แสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจ